

Rapport

Frivårdens minnen

Projektledare: Katarina Kallings

SVERIGES
FÄNGELSE
MUSEUM

I samarbete med
Kriminalvårdens kamratförening
Finansiering från Riksantikvarieämbetet

Skriften kan rekvireras kostnadsfritt som pdf via info@fangelsemuseet.se Den finns även att ladda ner från vår hemsida sverigesfangelsemuseum.se

Katarina Kallings
Sveriges Fängelsemuseum, Gävle 2023

Innehållsförteckning

Projektets syfte och genomförande	5
Kapitel 1 - Frivårdens förflutna	8
Lagstiftning 1700	8
Lagstiftning 1800	9
Filantropiska sällskap.....	11
Ny lagstiftning 1900.....	12
Skyddsvärnet, personutredningar och Svenska Skyddsförbundet.....	13
Kapitel 2 - De första skyddskonsulenterna och deras assistenter.....	14
Skyddskonsulenter i Sveriges Fängelsemuseums ljudarkiv.....	14
Börje Nyblom.....	16
Elsa Hellström.....	18
Gulli Lundgren	19
Oscar Ahlberg.....	19
Gunnar Lindberg.....	22
Kapitel 3 - "Frivårdens minnen"	25
Linnea Nyman.....	29
Eivor Daun	31
Urban Lindberg.....	34
Eva Edstedt Linghult	38
Petra Tullgren	41
Inger Alvin & Margita Mauritsson	45
Eije Åström	49
Mona Åndell	51
Wivi-Anne Heurlin Krantz	52
Eva Granström.....	53
Anders Hedin.....	55
Eva Bivall.....	58
Göran Larsson.....	61
Lars Bringhed.....	65
Kristina Löderstedt	67
Mats Hällqvist.....	69
Alf Andersson	73
Kapitel 4 - Nedtecknade bidrag till "Frivårdens minnen"	77
Några tankar kring den tidiga frivårdens historia – av Karl-Henrik Ström	77
Under alla dessa år har jag aldrig önskat mig något annat - Ullabeth Karlsson berättar	83

Frivården väcker vitt skilda minnen – av Katarina Luksepp som pratat med Barbro Schillander-Lundgren.....	84
Möten som berikar livet - Janne Malmesjö intervjuas av Elisabet Jönsson.....	86
Kapitel 5 – Sammanfattning av frivårdens utveckling.....	87
Frivård i nutid och framtid.....	87
Frivård i förändring – av Alf Andersson.....	90
Käll-och litteraturlista.....	95

Projektets syfte och genomförande

Under tiden juni 2021 till december 2022 har vi tillsammans med Kriminalvårdens kamratförening drivit ett projekt med insamling av kriminalvårdsminnen, med specifikt fokus på frivården.

Bakgrunden är att Kriminalvårdens kamratförening i maj 2019 höll sitt årsmöte och 20-årsjubileum hos Sveriges Fängelsemuseum, där en av programpunkterna var minnesvärda berättelser från de medverkandes yrkesliv.¹ Detta väckte en idé om att dessa minnen bör bevaras och att vi aktivt borde uppsöka och intervjua personer som varit verksamma inom Kriminalvården och då specifikt inom frivården.

Dåvarande chefen för Kriminalvårdens region syd, Gunnar Lindberg initierade under 1970-talet en insamling av kriminalvårdares minnen, vilket resulterade i ett större antal bandinspelningar som sedan några år förvaras hos Sveriges Fängelsemuseum. Dessa inspelningar har inkommit från flera håll i skiftande kvalitet från både Kriminalvårdens huvudkontor och tidigare verksamma kriminalvårdare. De digitaliserades i ett bevarandeprojekt tillsammans med Kriminalvårdens kamratförening genom Gunnar Warren och har tillgängliggjorts för framtida forskning.

Under arbetet med den digitaliseringen blev det synligt att särskilt en yrkesgrupps minnen blivit sämre dokumenterad än andras, vilket är frivårdarnas. Detta beror i huvudsak på att det är den senast tillkomna yrkesgruppen inom kriminalvården, med start under 1940-talet då det anställdes så kallade skyddskonsulenter. Denna yrkeskategori är även tämligen föremålslös vilket gör deras immateriella kulturarv än viktigare att bevara. Då det är många år sedan den första insamlingen gjordes, var det nu hög tid att en ny dokumentation kunde komma till stånd för att samla in senare yrkesverksammas minnen. En ansökan gjordes därför till Riksantikvarieämbetet som fördelar riktade medel till kulturaktörer som hembygdsföreningar och arbetslivsmuseer.² Vi beviljades under år 2020 30 tkr till projektet.

Syftet har varit att samla in både muntliga och nedtecknade minnen från främst Frivårdare, men även tidigare och nu yrkesverksamma kriminalvårdare på häkten och anstalter har välkomnats.

I ett upprop i Kriminalvårdens personaltidning "Omkrim" våren 2020 uppmuntrades prenumeranter att inkomma med både skriftliga och muntliga minnen från sitt yrkesliv. Kamratföreningens medlemmar har i flertalet nyhetsbrev uppmuntrats till det samma. Men på grund av den rådande coronapandemi kunde merparten av intervjuerna inte göras förrän under andra halvan av 2022. Detta då de flesta som skulle intervjuas är äldre och ingår i de så kallade riskgrupperna.

Antalet intervjuer har på grund av pandemin blivit något färre än den ursprungliga intentionen på cirka 20 till 30. Men vi anser ändå att vi med totalt 17 intervjuer av 18

¹ 20-årsjubileet på Sveriges Fängelsemuseum finns dokumenterad i en film på [Youtube](#), producerad av Sten-Åke Lövdahl.

² Sveriges Fängelsemuseum är medlem i ArbetSam – Arbetslivsmuseernas samarbetsråd.

personer fått en tillräcklig bredd på materialet och att perspektiven på Frivårdens utveckling blivit nyanserad. Projektet hade även som delmål att samla nu och tidigare verksamma kriminalvårdare till ett heldagsseminarium om Kriminalvårdens dåtid, nutid och framtid, med syfte att inspirera och väcka minnen till liv. Denna ambition fick pga. pandemin också avskrivats, då tiden fram till projektavslut varit för kort. Vi kommer dock inom ramen för ordinarie verksamhet på museet arbeta för att få till stånd ett sådant seminarium och aktivt fortsätta med insamling av Kriminalvårdens immateriella kulturarv. Detta projekt har uppmärksammat behovet, så vi har stora förhoppningar om att det i närtid kommer in fler bandade intervjuer från tidigare yrkesverksamma.

Ljudbilder från 1970- och 1980-talens kriminalvård

Katarina Kallings har samlat ihop och redigerat historiska intervjuer som den tidigare regionchefen Gunnar Lindberg har bandat för snart 50 år sedan. Några forskare och Kriminalvårdens kamratförenings styrelse har hittills fått tillgång till ljudfilerna.

– Gunnar Lindberg borde få medalj av kungen för det arbete han gjort för att bevara Kriminalvårdens historia, säger Katarina Kallings som är intendent på Sveriges fängelsemuseum.

I arbetet har hon haft god hjälp av Gunnar Warren som komprimerat, putsat och förbättrat ljudkvaliteten på inspelningarna.

Just nu i coronatider ligger arbetet nere, men när allt lugnat ner sig ska Katarina Kallings tillsammans med medlemmar i kamratföreningen få igång intervjuandet igen.

Intendent Katarina Kallings, Sveriges fängelsemuseum.

– Vi vill uppmuntra så många som möjligt att dokumentera sin egen och andras historia inom Kriminalvården – allra helst inom frivården som med sin brist på minnesbärande föremål blivit sämre dokumenterad, säger hon.

Upprop i Omkrim nr 2, 2020.

Vi vill tacka alla medverkande, samtliga som intervjuats och de som utöver undertecknad intervjuat – Thomas Ekbohm, Gunnar Warren, Wivi-Anne Heurlin Krantz och Alf Andersson, ledamöter i styrelsen för Kriminalvårdens Kamratförening.³ Redaktörerna Elisabet Jönsson och Katarina Luksepp på Kriminalvårdens personaltidning Omkrim tackas för de införda bidrag som publicerats där, liksom Karl-Henrik Ström och Alf Andersson som bidragit med skrivna artiklar. Sist men inte minst riktas ett stort tack till Gunnar Lindberg som under hela sitt yrkesliv verkat för att kriminalvårdens historia ska dokumenteras. Han har själv spelat in sina minnen på flertalet kassetter som vi har bevarade i museets ljudarkiv. Hans intresse för historia har inte bleknat och han bidrar vid snart fyllda 96 år, fortfarande med material till vårt arkiv.

Gunnar Lindberg fotograferad vid Kamratföreningens möte på Sveriges Fängelsemuseum i maj 2019. Foto: KåGe Jönsson.

I de kommande kapitlen beskrivs först övergripande framväxten av en förändrad syn på människan, brott och straff som synliggörs genom bland annat lagstiftning och filantropiska sällskap. I kapitel 2 presenteras de första skyddskonsulenterna som anställdes under 1940-talet och genom fyra inspelade intervjuer med några av dessa, berättas det om de första decennierna när det började bedrivas kriminalvård i frihet, dvs det vi kallar för frivård. I kapitel 3 presenteras samtliga nu intervjuade genom bandprotokoll där de med egna ord får berätta om sitt yrkesliv och den resa de gjort inom kriminalvården, där många av dem har erfarenheter av arbete på både häkte, anstalt och inom frivård. I kapitel 4 publiceras de skrivna bidrag som inkommit inom ramen för detta projekt och i det avslutande kapitel 5 summeras frivårdens transformering från begynnelsen fram till våra dagar.

³ Kamratföreningen grundades 1999 på initiativ av de tre pensionerade regioncheferna Gunnar Lindberg, Clas Amilon, och Björn Nilsson. Föreningens syfte är att skapa förutsättningar för att under trivsamma former hålla kontakt med tidigare arbetskamrater, men också att värna om f.d. kriminalvårdares kunskaper och erfarenheter - som stöd för en positiv utveckling av kriminalvården.

Kapitel 1 - Frivårdens förflutna

De intervjuer som gjorts inom ramen för detta projekt, liksom det som här formuleras om frivårdens tidiga historia ska läsas som ett komplement till boken "50 år med frivården" vilken gavs ut 1991.⁴ Nu har ytterligare drygt 30 år passerat och vi hoppas att denna rapport ger en klarare bild av vad som hänt inom Frivården under den tiden.

1942 anställdes de fyra första skyddskonsulenterna, och de utgick ifrån Stockholm, Kristianstad, Borås och Sundsvall. 1944 hade de blivit tretton, med fem assistenter. De var spridda över landet i 13 distrikt, dock med koncentration mot storstäderna.

Den första generationen frivårdare - januari 1944

Sittande från vänster: Nanna Ericson, Elsa Hellström, Doris Carving, Gurli Lundgren, Maj Gårdstedt och Axel Bäckman.
Stående från vänster: Georg Pettersson, Roland Eriksson, Oscar Ahlberg, Sune Ollén, Börje Nyblom, Sten Lilliehöök, Åke Lindqvist, Thorsten Göthe, Gunnar Ljungbo, Folke Söderberg, Anders Nilsson och Ingemar Quennerstedt

Foto ur boken "50 år med frivården" med de första skyddskonsulenterna och skyddsassistenter. Tack vare Gunnar Lindbergs initiativ till intervjuer har vi flera av dessa personer på band, vilka kommer att presenteras i den här rapporten. Originalfoto och uppgifter om fotograf saknas.

Lagstiftning 1700

Vad var det för idéer som hade lagt grunden för ny lagstiftning om alternativa straff till fängelset, eller med andra ord "Kriminalvård i frihet"? För att få en förklaring får vi gå tillbaka till 1700-talet då man började kunna se att det fanns en faktor till utöver brottet och straffet, som man måste ta hänsyn till – och det var individen. Hänsynen var dock begränsad enbart till en persons sjukdomsstatus, vilket visade sig i att man lät alltför sjuka slippa kroppsstraffet som ersättning om utdömda böter inte kunde betalas. Kroppsstraffet

⁴ Brändström Hans, Lindberg Gunnar, Nilsson Hasse & Schillander Lundgren Barbro: *50 år med frivården*, Ödeshög 1991.

omvandlades i stället då till fängelse på vatten och bröd i upp till 28 dygn.⁵ Man kunde även skjuta på verkställigheten, till dess personen ansågs tillräckligt frisk att utstå ett kroppsstraff. Det förekom också att människor som inte kunde bidra med arbetskraft blev benådade. Nåden prövades för varje person och var inget som gavs generellt.

I mitten på 1700-talet började också filantropiska sällskap att bildas inom det framväxande borgerskapet runt om i Europa och Amerika. De hade sin grund i den kristna barmhärtighetsläran. Dessa föreningar ses idag som föregångare till det sociala arbetet.⁶ Kväkarnas filantropiska reform med byggandet av ett cellfängelse 1776 – ett så kallat botgöringsfängelse – kallat "The new goal" på Walnut street i Philadelphia, USA måste också nämnas i dessa nya tankar om människan som individ.⁷

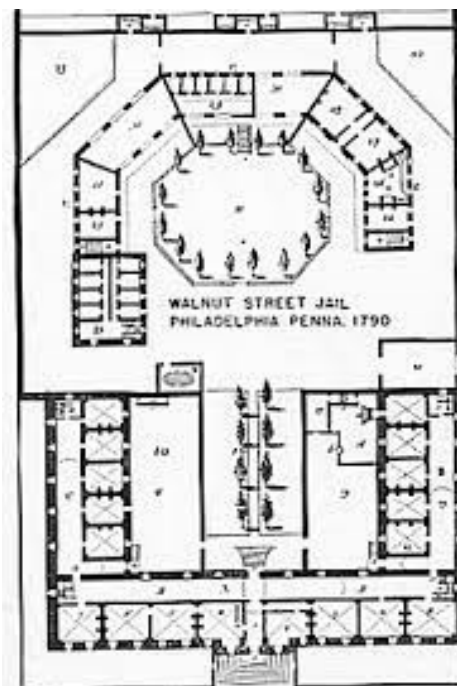

Foto Walnut street jail.

Lagstiftning 1800

Strafflagstiftningen reviderades så i Sverige under tidigt 1800-tal för att anpassas till det nya samhället. Detta till följd av laga skiften av jordbruks- och skogsmark, vilket ökade produktiviteten och den därpå följande befolkningstillväxten. Med de laga skiftena försvann stora delar av byarnas allmänningar, vilket fick till följd att de egendomslösa inte fick vare sig mark eller bete där de kunde hålla sina djur. De förlorade därmed sin försörjning och började söka sig till städerna för att hitta arbete, men det är först under 1800-talets senare del som

⁵ Vilket i sig är ett kroppsstraff, då det var mycket påfrestande. Brödet innehåll sällan salt, och den bristen kunde snabbt döda en fysiskt svag person.

⁶ Svensson, Kerstin: [*I stället för fängelse? En studie av vårdande makt, straff och socialt arbete i frivård.*](#)

⁷ Sellin, Thorsten: Philadelphia Prisons of the Eighteenth Century Ur Transactions of the American Philosophical Society, Vol. 43, Nr. 1, 1953

industrialiseringen nått så långt att de framväxande fabriker kunde anställa det framväxande proletariatet som billig arbetskraft.

Lagstiftningen riktade därför tidigt in sig på just underklassen och man ville förändra straffen inte enbart utifrån brotten, utan också till "den brottsliges förbättring". Lösningen blev inrättandet av straff- och korrektionsinrättningar. Man såg dem som brottsförebyggande genom att de gavs ett moraliskt värde.⁸ Genom stränga lösdriveriförordningar som i princip förbjöd arbetslöshet fylldes landets fästningar, spinnhus och tukthus med en helt ny samhällsklass av människor som började benämnas som korrektionister. Vid sidan om de egendomslösa, bestod dessa av avskedade soldater och före detta dömda som ingen annan utväg hade än att fortsätta begå brott för att överleva. Landets allfartsvägar fylldes av försvarslösa, vars enskilt största brott var att de inte hade arbete.

Kostnaderna för fångvården skenade av den här anledningen och det tillsattes en kommitté 1820 för att utreda frågan om samordning. Här kan vi se en begynnande organisering av hjälpverksamhet i form av fångvårdssällskap, och idéerna till dem hämtas främst från USA, England och Frankrike.⁹ Kväkaren Elisabeth Fry i Philadelphia är en av föregångarna. Kort kan det beskrivas som att kväkarna motsatte sig kroppsstraff och i stället riktades deras insatser mot de dömdas själar. De använde "vänlighet som styrmedel".

"Styrelsen över Sveriges fängelser och korrektionsinrättningar" bildades 1825 och dess första ordförande blev Carl Axel Löwenhielm. Redan året efter tog Claes Livijn över. Den nya förvaltningen räckte till en början inte till för att förbättra läget, då de gamla gemensamhetsfängelserna, dvs fästningarna, tukthuset och spinnhusen, inte fungerade för de nya idéerna. Det är först med riksdagens antagande av cellfängelsereformen 1840–41 som man så att säga kom i takt med intentionerna. Brottslingarna skulle i cellfängelserna med omsorg isoleras i enskild cell och där förmås till omvändelse och bättring. I kronprins Oscars skrift "Om straff och straffanstalter" allmänt kallad för den "Gula boken" som utkom anonymt för att påverka riksdagens beslut sägs att syftet med cellstraff var till för att förbättra brottslingen genom att bland annat påverka den straffades "inre väsen".¹⁰

"Gula Boken" i utställningen Hotell Hamilton 2.0 på Sveriges Fängelsemuseum.

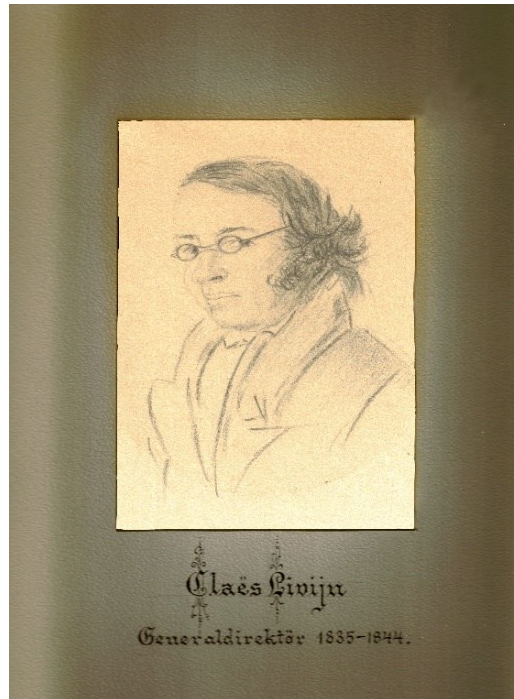
⁸ Se Foucault, Michel: Övervakning och straff, 1987 om korrektionshuset som "fängelsets födelse".

⁹ Svensson, Kerstin: I stället för fängelser?

¹⁰ Oscar 1: Om straff och straffanstalter, 1840 s. 50. Anonyma medförfattare var även Claes Livijn och Erik Gustaf Geijer.

Filantropiska sällskap

Kronprins Oscar lade också vikt vid att det behövde bildas fångsällskap av "ädla människovänner" som räckte den frigivne handen, så att denne kunde återupptas i samhället igen. Detta arbete skulle starta redan när den dömda satt av sitt straff. Redan här ser vi ansatserna till kopplingen mellan fängelserna och fattigvården.¹¹ Oscar hade också idéer om villkorlig frigivning, då det skulle inge hopp och ge den dömda drivkrafter att förbättra sig.

Claes Livijn, blyertsteckning i Sveriges Fängelsemuseums ägo.

Genom de filantropiska föreningarna började en kategorisering ske av människor. Hjälpare och den som behövde hjälpas. Det blev en exploatering av de fattiga och en struktur byggdes upp som medverkade till att upprätthålla en bestående ojämlikhet. Syftet med bättringsarbetet var att göra de behövande till god arbetskraft.

Öppnandet av 24 cellfängelser under åren 1846–1862 föranledde bildandet av de tre första fångvårdsällskapen. Kristianstad läns fångvårds- och skyddssällskap bildas 1847 och rekonstrueras 1881 efter en längre tids överksamhet. Stockholms skyddsförening bildas ungefär samtidigt, men somnar snabbt in. Troligtvis för att de vid besöken på fängelserna lade sig i dess inre angelägenheter och därför sågs som en säkerhetsrisk. Personalen på fängelserna betraktade besökarna som en disciplinsfara eftersom de låtit sig duperas av "lögnaktiga uppgifter". Vakterna och fångarna kom dock från samma samhällsklass och delade en kultur som synliggjordes när de filantropiska föreningarna fick tillträde.¹² Malmöhus läns förening för stöd för värnlösa och fallna bildades 1876.

¹¹ Svensson, Kerstin: Ibid, s 47.

¹² Svensson, Kerstin: Ibid, s 51.

Ny lagstiftning 1900

Tittar vi på reformer och lagstiftning under det tidiga 1900-talet, ser vi t ex. att straffmyndighetsåldern i 1903 års barnavårdslag sattes till 15 år. Det inrättades då även statliga uppfostringsanstalter för unga mellan 15 och 18 år. Yngre skulle hållas utanför fängelserna, men staten påtog sig ansvaret för fostrandet av de barn som föräldrar inte klarade av. Sociala problem blev en gemensam fråga och det "sociala arbetet" började definieras som ett verksamhetsområde. Sociologin blev en vetenskap.

1907 införs villkorlig dom och villkorlig frigivning. I princip gällde detta bara förstagångs-dömda eller de som inte återfallit i brott de senaste 10 åren. Förutsättning för den villkorliga domen var att man "utan straffets undergående lät sig rättas." Det sågs som en provotid. Vid villkorlig frigivning tillsattes en tillsynsman som skulle vägleda den frigivne.

1907 tillkom även en straffskärpning, där de inomjudiciella straffen, som t ex hårt nattläger och förminskning av kosten kunde utdömas av både domstol och fängelsens direktör. Det som vid första handen kan tolkas som en straff lindring med de villkorliga domarna är i själva verket en förfining av disciplineringsverktygen. Det vill säga att en utvidgning av alternativen till fängelse sammanföll med skärpningar av straffen i övrigt.

Intressant är att det uppstår en slags konkurrens mellan skyddsföreningarna och fattigvården, som också kom att växa under den här tiden. Fängelseprästerna är kritiska mot fattigvården, men välvilligt inställda till skyddsföreningarna. Detta tolkar Kerstin Svensson som att det kan ha att göra med att prästerna företrädde sina klienter inför fattigvården och arbetsgivare med flera, och genom att de markerade fattigvårdens otillräcklighet lade de grunden för deras egen nödvändighet.¹³

Bara i Stockholm fanns ca 800 föreningar som hade hjälp till nödlidande och 1906 bildas Svenska Fattigvårdsförbundet för att samordna hjälpen. De delade 1910 in sin verksamhet i tre grenar. En avdelning för barnavård, en för fattigvård och den tredje, som kallades för Skyddsvärnet, hade som uppgift att "verka för främjandet av det allmänna räddningsarbetet bland frigivna fångar, villkorligt dömda. Lösdrivare, alkoholister, prostituerade och i liknande avseende behövande". En av de ledande personerna var August Wirén, pastor vid Centralfängelset i Malmö 1902–1927 och därefter i Växjö. Han ledde Skyddsvärnet 1911–1927. Skyddsvärnet byggdes upp av personer direkt verksamma i det praktiska sociala arbetet med fångar.

Under det tidiga 1900-talet startades en debatt om huruvida det skulle vara tjänstemän eller frivilliga som skulle sköta det sociala arbetet. Det fanns både för- och nackdelar.

"Centralförbundet för socialt arbete"¹⁴ förordade ett blandat system där tjänstemännen skulle handha den formella delen av arbetet och stå för den övergripande kunskapen, medan vårdarnas uppgift var att handha den personliga kontakten med klienterna.¹⁵

¹³ Svensson, Kerstin: Ibid, s 65.

¹⁴ Bildades 1903 för att samla föreningar som ville hitta lösningar på den sociala frågan. De ägnade sig åt socialpolitik och några av initiativtagarna var kända kvinnosakskvinnor, t ex. Kerstin Hesselgren som fick ansvar för utbildning inom förbundet. Se vidare Wikipedia.

¹⁵ Svensson, Kerstin: Ibid, s 67.

Skyddsvärnet, personutredningar och Svenska Skyddsförbundet

Juristen Harald Salomon vid Stockholms rådhusrätt kände att han vid den nya lagens tillämpning 1907 att han saknade underlag om den dömdes för att rätt kunna utdöma ett straff. Han började därför efterlysa någon slags förundersökning, vilket ledde fram till att Skyddsvärnet påtog sig att göra sådana från 1910. Genom detta legitimerade domstolen Skyddsvärnet och den verksamhet som de bedrev. Salomon var aktiv inom Skyddsvärnet och deltog som sakkunnig i utredningen som ledde fram till 1918 års lag om villkorlig dom, och blev den som kom att inleda både personutredningsverksamheten och en organiserad form av övervakning.¹⁶

1920 förbjöds prygelstraffet som inomjudiciell disciplinär bestraffning.¹⁷ Samtidigt togs straffet "förlust av medborgerligt förtroende" bort. Denna period i frivårdens historia kan karaktäriseras av "försäkran om gott uppförande"¹⁸ som menas med att den hänger samman med industrialiseringen och dess nya former av social kontroll. Kritik mot fängelset som instrument för korrektion av individen gör att övervakning blir en korrektionell kontroll utanför fängelset. Det är den dömdes som arbetskraft som är målet för insatserna.

1918 slogs Kungliga Fångvårdsstyrelsens centrala hjälpbyrå ihop med Skyddsvärnet och de blev då dess organ i fråga om hjälpverksamheten och kunde få medel ur fonder och statsanslag. De blev därmed en del av statsapparaten. I en instruktion från 31 dec 1921 var det Fångvårdsstyrelsens (FVS) uppgift att leda och främja arbetet med villkorligt dömda, villkorligt frigivna och de särskilda förundersökningarna. En social avdelning inrättades på FVS 1922. Den kunskap som ackumulerades där skulle användas till gagn för föreningarnas arbete och underlätta deras arbete med frigivna och dömda. 1924 anställs Erik Wijkmark som byrådirektör. Över varje klient som berördes skulle det föras en social Övervakningsbok. Hanteringen av dessa övervakningsböcker ansvarade den sociala byrån för.¹⁹

Svenska Skyddsförbundet bildas 1925 och var en sammanslutning av fångvårds-, skydds-, och skyddsvärnsföreningar, och de skulle samordna och ge råd och anvisningar. De var snarlika Fångvårdsstyrelsens sociala byrå, men arbetade mer med arbetsmetoder, innehåll och tekniker. De var mer av en stödjande verksamhet och sociala byrån en kontrollerande. För att än mer förtydliga hur alla dessa föreningar samverkade med varandra, blev Fångvårdsstyrelsens generaldirektör Viktor Almqvist Skyddsförbundets ordförande och Erik Wijkmark dess sekreterare.

1921 startas den första utbildningen för socialarbetare på initiativ av "Centralförbundet för socialt arbete", vilket är en synlig professionaliseringstendens. Alla dessa skyddsförbund och föreningar lade grunden till den skyddskonsulentorganisation som bildades enligt beslut 1939. Den kunde dock pga. krigsutbrottet inte förverkligas förrän 1942, då de första skyddskonsulenterna anställdes, vilket jag i detta kapitel inledningsvis nämnde.

¹⁶ Skyddsvärnets historia går att läsa i: Engström, Gunnar: *En social och human historia - Skyddsvärnet 100 år*, 2010.

¹⁷ Gunnar Marnell har påtalat att prygelstraffet, trots lagen, användes så sent som 1926. Se i *En återblick på Svenska skyddsförbundets verksamhet*, Tidskrift för kriminalvård nr 3 1985.

¹⁸ Simon, Jonathan: *Poor Discipline - Parole and the Social Control of the Underclass, 1890–1990*, 1993.

¹⁹ Svensson, Kerstin: *Ibid* s 74.

Kapitel 2 - De första skyddskonsulenterna och deras assistenter

Den första instruktionen för skyddskonsulenter kom i maj 1942²⁰ och den omfattade 17 paragrafer. De viktigaste arbetsuppgifterna formulerades sammanfattningsvis med att de skulle övervaka och utöva tillsyn över villkorligt dömda och villkorligt frigivna. I mån av resurser skulle de också ha tillsyn över de som undergick tvångsuppfostran, ungdomsfängelse, förvaring och internering.²¹

Konsulenterna skulle även skaffa sig god kännedom om arbetsförhållanden och vårdmöjligheter inom distriktet, liksom knyta kontakter med dem som kunde vara till hjälp. I detta ingick att värva lämpliga personer till att ta uppdrag som övervakare eller tillsyningsmän. På domstolars begäran skulle skyddskonsulenterna även komma med övervakarförslag och andra relevanta upplysningar. Övervakarna skulle bistås med råd och upplysningar och tillsyn skulle ske över deras arbete. Alla uppgifter som konsulenterna tog del av fick inte heller yppas för obehöriga. 1943 kom en mer detaljerad instruktion, men huvudinriktningen förändrades inte.²²

Skyddskonsulenter i Sveriges Fängelsemuseums ljudarkiv

Vi har ett trettiotal äldre intervjuer av kriminalvårdare i ljudarkivet, och det var dessa som på initiativ av Gunnar Lindberg kom till stånd från 1970-talets slut. Fyra av intervjuerna gjordes med dem som var verksamma som de första skyddskonsulenterna.²³ Vi har upprättat bandprotokoll för dessa, vilka i sammandrag presenteras på följande sidor. Dessa var:

Börje Nyblom, född 1907, intervjuas av skyddskonsulent Sten Lilliehöök år 1980. Började som praktikant på Skyddsvärnet. Arbetade sen både som frivårdsinspektör och anstaltsdirektör. Han berättar på bandinspelningen om Skyddsvärnets tidiga historia och skapandet av skyddskonsulentorganisationen 1942, där han var en av de fyra första att anställas.

Elsa Hellström, född 1898, intervjuas av skyddskonsulent Wimar Wijk år 1978. Anställdes år 1944. Verksam i Borås till 1964. Hon berättar om sin utbildning, sin praktik på Långholmen och om den misstro som senare riktades mot henne och hennes kvinnliga kollegor.

Gulli Lundgren, född 1905, intervjuas av skyddskonsulent Carl-Erik Nyberg år 1980. Hon anställdes som skyddsassistent och var verksam i Växjö och Helsingborg från 1944, där hon 1957 blev skyddskonsulent.

²⁰ SFS 1942:281 och SFS 1943:732

²¹ Lagen om internering och förvaring infördes 1927 och innebar att man dömde "förminskat tillräkneliga förbrytare" till förvaring och "återfallsförbrytare" till internering. Påföljderna slogs ihop med den nya brottsbalken 1965 och togs slutligen bort 1981.

²² Nilsson, Hasse: *Skyddskonsulenterna*, Kriminalvårdsstyrelsen, 1987.

²³ Hasse Nilsson använder i sin skrift en intervju med Sten Lilliehöök som ska ha ingått i den samling av kassetband som vi övertog från Kriminalvårdsstyrelsen. Men den saknas och efterlyses härmed.

Oscar Ahlberg, född 1908. Berättar själv på bandet om sin tid som skyddsassistent med start i Umeå 1944, där han var underställd skyddskonsulenten i Luleå. Han blev sedan Kriminalvårdsinspektör i Malmö. Inspelningen gjord 1977.²⁴

[228]

Skyddskonsulentorganisationen.

(Chefmyndighet är Fångvårdsstyrelsen.)

Instruktion den 1 okt. 1943.

Första distriktet.

(Stockholms stad.)

Skyddskonsulent. **Lindqvist, Åke Erik, J. K.**, tf. Sekret. [71 b], f. 08; 43 (adr. Fångvårdsstyrelsen.)

Skyddsassistenter. **Grundell-Gårdstedt, Maj Ingeborg**, f. 16; 43 (adr. Fångvårdsstyrelsen).

Quennerstedt, Ingemar, f. 14; 43 (adr. Fångvårdsstyrelsen.)

Andra distriktet.

(Stockholms och Uppsala län.)

Skyddskonsulent. **Nyblom, Karl Börje**, f. 07; (42) 43 (adr. Fångvårdsstyrelsen.)

Tredje distriktet.

(Södermanlands och Östergötlands län.)

Skyddskonsulent. **Ljungbo, Gunnar Olof Johan**, f. 10; (43) 44 (stat.ort Norrköping).

Fjärde distriktet.

(Jönköpings, Kronobergs och Kalmar län.)

Skyddskonsulent. **Nordström, Märta Doris Cecilia**, f. Carming 17; 43 (stat.ort Växjö).

Femte distriktet.

(Gotlands län.)

Skyddskonsulent. **Pettersson, Axel Georg**, f. 07; 43 (stat.ort Visby).

Sjätte distriktet.

(Blekinge, Kristianstads och Malmöhus län.)

Skyddskonsulent. **Nilsson, Anders Sigfrid**, f. 96; (42) 43 (stat.ort Malmö).

Skyddsassistent. **Lundgren, Gulli Hildegard, Fil. K.**, f. 05; 43 (stat.ort Malmö).

57

[228—230 a]

Fångvårdsstaten.

Sjunde distriktet.

(Göteborgs och Bohus samt Hallands län.)

Skyddskonsulent. **Söderberg, Folke Ludvig**, f. 05; 43 (stat.ort Göteborg).

Åttonde distriktet.

(Älvsborgs och Skaraborgs län.)

Skyddskonsulent. **Hellström, Jenny Elisabet Lützhöft**, f. 98; 43 (stat.ort Borås).

Nionde distriktet.

(Värmlands och Örebro län.)

Skyddskonsulent. **Erikson, Elin Nanna Margareta, J. K.**, f. 00; 43 (stat.ort Karlstad).

Tionde distriktet.

(Västmanlands och Kopparbergs län.)

Skyddskonsulent. **Bäckman, Axel**, f. 86; (42) 43 (stat.ort Falun).

Elfte distriktet.

(Gävleborgs län.)

Skyddskonsulent. **Olldén, Sune Gustav**, f. 12; 44 (stat.ort Gävle).

Tolfte distriktet.

(Västernorrlands och Jämtlands län.)

Skyddskonsulent. **Lilliehöök, Sten Casimir, J. K.**, f. 10; (42) 43 (stat.ort Sundsvall).

Skyddsassistent. **Fitinghoff, Georg Otto**, f. 11; 44 (stat.ort Östersund).

Trettonde distriktet.

(Västerbottens och Norrbottens län.)

Skyddskonsulent. **Göthe, Thorsten**, f. 07; 43 (stat.ort Luleå).

Skyddsassistent. **Ahlberg, Oscar Kurt Edvard**, f. 08; 43 (stat.ort Umeå).

Skyddskonsulentorganisationen. Utdrag ur 1945 års Statskalender, runeborg.org

²⁴ Bandinspelningarna förvaras i vårt digitaliserade ljudarkiv med beteckning A002 Ö13:3.

Börje Nyblom

Börje Nyblom rekryterades under sin studietid till Skyddsvärnet som praktikant 1933. Året därpå blev han dess byråföreståndare, samtidigt som han läste in en examen på Socialinstitutet. Lönen var mycket blygsam och det var både "ett hårt och svårt jobb" med ca 60–70 personundersökningar per år. Han berättar att det var attraktivt att söka praktik på Skyddsvärnet som assistent då det var meriterande. Många av de som praktiserade var där en kort tid och rekryterades snabbt vidare in som tjänstemän inom socialtjänsten. När skyddskonsulentorganisationens tjänster skulle tillsättas var det därför naturligt att många på Skyddsvärnet gick över dit. Han berättar att han själv, Anders Nilsson, Axel Bäckman och Doris Norström Carming var de fyra första att anställas 1942. Åren före hade varit oroliga för de ideella skyddsföreningarna, då de med olust såg att de skulle bli utslagna av de statligt finansierade skyddskonsulenterna. Det krävdes hög utbildning av dem som skulle anställas, vilket de ideellt arbetande krafterna inte hade trots att de hade både lång erfarenhet och djup kunskap. "Så de var förskräckta" när betänkandet om att staten måste ta ett större ansvar antogs 1939.

1942 pågick kriget och det saknades resurser, men ungdomsbrottsligheten hade ökat så kraftigt att man inte såg någon annan råd än att sjösätta organisationen. Sverige delades med andra ord upp på dessa fyra konsulenter och Börje Nyblom berättar att hans distrikt omfattade Gävleborg, Uppsala, Stockholm, Gotland, Västmanland och Östergötland. Stockholms stad och Kopparberg ingick också, men han befriades från dem då de fungerade så bra. Första tiden kom han inte ut från kontoret, som var inrymt långt bort i en korridor på Fångvårdsstyrelsens lokaler på Wallingatan 2 i Stockholm. Det var svåra fall, och de flesta rörde dem som enligt 1939 års lag blivit villkorligt dömda.²⁵ "Det var oerhört spännande och intressant, men jag kan inte förstå hur jag kunde klara att hålla upp emot 2000 ärenden samtidigt."

Han återkommer flera gånger till att han inte kan förstå att han hann med någonting över huvud taget. Det blev långa resor i distriktet och han kunde vara på resande fot i två veckor för att besöka övervakare och alla ordföranden i domstolarna. "En förfärlig massa små och stora domstolar. Rådhusrätter överallt!". Han beskriver att det var rätt marigt att diskutera med häradshövdingarna då han inte var jurist. Men det gällde att intressera dem för den nya lagen, trots att flera av dem var skeptiska. Andra var nyfikna och beklagade att skyddskonsulenterna hade så mycket att göra. Han säger att det gällde att vara smidig och förklara att de inte hade någon kontrollfunktion, utan att de mer skulle fungera rådgivande.

Efter några år ville Fångvårdsstyrelsen "fånga in" honom till anstaltsvården, och han fick förordnanden på både Hall, Norrköping, Kalmar, Västerås, Uppsala och Skenäs. Men där var det en episod som stoppade upp honom. En massrymning där 12–13 interner försvann. Efter det bad han att få slippa vidare anstaltsförordnanden. 1956 blev han sjukskriven då han var överansträngd. "Kunde ju inte släppa skyddskonsulentarbetet".

²⁵ Villkorlig dom innebar att man dömdes som skyldig till brottet, men med övervakning och att det vid misskötsel var skyddskonsulentens sak att utreda och ge förslag på åtgärd.

Brottsling som slipper fängelse kan lättare inordnas i samhället

Överdirektör Hardy Göransson (till vänster) och skyddskonsulent Börje Nyblom.

Möjligheten till villkorlig dom har utvidgats från årsskiftet, och 13 skyddskonsulenter jämte fem assistenter har tillsatts för att se efter att den med domen förknippade övervakningen sköts som den skall. Att den villkorliga domen är en av våra bästa nyheter på sitt område är man enig om när Dagens Nyheter talar med några av konsulenterna, som under söndagen och måndagen var samlade till möte i Stockholm.

— Den övervakning som brukar följa med den villkorliga domen räcker i regel tre år, och domstolen tillsätter i varje särskilt fall en övervakare, berättar skyddskonsulent Axel Bäckman, Falun. Denne besöker den övervakade i hans hem och mottar honom också hos sig, och framför allt ser han till att vederbörande får ett arbete. Det är ju alltid viktigt att den som gjort sig skyldig till något kommer in i samhällsgemenskapen igen. Gäller det ungdomar får övervakaren ofta också tänka på hur de tillbringar sin fritid. Men han måste gå mycket diskret fram. Självt har jag brukat göra så att om den dömda förefallit att vara en hyggelig karl har jag inte ens för hans arbetsgivare berättat om domen. Verkar han däremot att vara en svår kanalje, är det nog bäst att tala om saken, för annars kan konsekvenserna bli otrevliga.

Den villkorliga domen förebygger i mycket stor utsträckning återfall i brott. Om dessa som det nu blir bra folk av skulle ha kommit i fängelse, hade de många gånger "bitit huvudet av skammen" och varit förlorade för samhället. Eftersom den nya lagen utvidgar möjligheten till villkorlig dom kraftigt, hälsar jag den med glädje.

**Försvarsställning mot
tillvaron.**

Övervakningen har där också visat sig mycket effektiv. Ju tidigare man inskrider och visar att det är allvar, desto säkrare kan man vara på ett gott resultat.

Stort antal krent begåvade.

— Om man går igenom förundersökningar av alla dem som döms, finner man att mellan 80 och 90 proc. under skoltiden visat sig vara krent begåvade, om också inte direkt undermåliga, säger skyddskonsulent Börje Nyblom i Stockholms och Uppsala län. Detta gör det svårare för oss att hjälpa dem och placera ut dem i arbetslivet. Nå, det är inte därför så att brotten nästan bara begås av krent begåvade, men det är naturligtvis de som lättast råkar fast. I verkligheten är det ju ett mycket stort antal brott där man aldrig får tag i förövarna, och det är nog inte orimligt att anta att intelligensnivån hos dessa som klarar sig är något högre.

Även det första brottet bör förhindras.

Mötet med statens skyddskonsulenter och skyddsassistenter leddes av överdirektör Hardy Göransson, som i ett inledningsanförande framhöll att man har stora förhoppningar på den nya lagstiftningen. Besvikelser kommer ingalunda att utebli, men den ger

DN berättar om den nya organisationen, den 4 jan 1944.

Elsa Hellström

Elsa Hellström utbildade sig på Handelsinstitutet och gjorde sin praktik hos Olof Kinberg som från 1932 var chef för den rättspsykiatriska kliniken på Långholmen. "Han var kung där, man kunde inte opponera sig". Hon fick göra intelligenstest på de intagna och bedöma hur de som utreddes, så kallade 5:5or, skulle straffas för begångna brott. Hon hade socialpolitiska intressen och säger "att man måste kunna något om människorna!". I sammanhanget nämner hon att Kinberg var väldigt dömande mot de dömda och att hon ryggade tillbaka mot det.

När hon sökte jobbet som skyddskonsulent, så fick hon möta Lindberg på Fångvårdsstyrelsen. "En förskräcklig karl på styrelsen, som sa att ni kvinnor inte har någon pondus".²⁶ Själv tyckte hon att beskedliga kvinnor är bra för de intagna, då de är så nedtrampade av livet. Trots hans inställning, så anställdes hon.

Hellström, som hade Skaraborg och Älvsborg som sitt distrikt, öppnade expedition i sin lägenhet i Borås som hon delade med sina föräldrar. Det var bra, men jobbigt. Klienterna var dock aldrig närgångna eller besvärliga, poängterar hon. På frågan från Wimar Wijk om hon kunde märka att klientelet förändrades, så svarar hon att hon slapp narkotikans intåg då hon gick i pension 1963. Men med spriten var det stora problem. "Jag kunde inte predika för dem, ni måste hjälpa er själva. Men jag såg aldrig ner på dem, så de kunde komma till mig."

Hon är kritisk mot övervakarna, som många gånger hade attityder om sina klienter. De hade för höga moraliska åsikter och försökte påverka för mycket. "Man måste försöka ta dem som de är. De försökte forma om dem för mycket."

Om Fångvårdsstyrelsen säger hon att Överdirektör Hardy Göransson var mycket positiv och lätt att ha att göra med. Han var ett stöd och mycket begåvad och kunnig. "Andra var inte vidare framstående. De på styrelsen hade inte arbetat med människor på det viset."

*T.v: Elsa Hellström fotograferad av Hasse Nilsson 1978.
Ur skriften "Skyddskonsulenten".*

*Nedan: Ur Provinstidningen Dalsland 23 dec 1943,
KB:s digitaliserade tidningar.*

De tre kvinnliga medlemmarna
av de nyutsedda skyddskonsulenterna: fr. v. Doris Car-
ming, Elsa Hellström och Nanna Eriksson.

²⁶ Troligtvis Henry Ragnar Lindberg, f 1888, som var byrådirektör för Sociala byrån. (Enligt statskalender 1945.)

Gulli Lundgren

Gulli Lundgren kom till Malmö 1944 som skyddsassistent under skyddskonsulent Anders Nilsson. Hon hade tidigare läst på Socialinstitutet, men det var ont om arbete så hon hade börjat på Barnvårdsnämndens ungdomssektion och sen som skrivbiträde på Fattigvården. -Hellre den än vara sysslolös. Men det stod mig upp i halsen. Så många gatflickor. Bara sexuella saker och arbetsovilja. Så när gamle Wijkmark på styrelsen och ringde och sa att jag fått jobbet som assistent, så började jag gråta. På expeditionen fanns inget skrivbord åt henne, så det fick hon införskaffa själv för 10: - och ett aktskåp fick hon från styrelsen. Distriktet var stort, då det innefattade både Skåne och Småland. 1945 fick hon ett vikariat i Växjö och efterträdde då Doris Carming och fick ett kontorsrum som socialen upplät. Samarbetet där var mycket gott och "utan Stig Linderöth hade jag aldrig klarat det. Stig var social och tog hand om alla."²⁷

Oscar Ahlberg

Gick i pension 1973 som kriminalvårdsinspektör i Malmö, som då tillhörde södra kriminalvårdsräjongen. Inspelningen gjordes av honom själv i januari 1977.

Han började som Skyddsassistent 1944 i Umeå och var underställd skyddskonsulent som var placerad i Luleå. Han fick leta bostad och kontor själv och det fick bli expedition och bostad i en hyrd lägenhet på Kungsgatan. Hustrun fick arbeta åt honom som obetalt kanslibiträde. Han berättar att styrelsen skickade upp en packlår med blanketter och två flaskor med bläck - en röd och en svart. Men de hade frusit sönder och sen tinat, så innehållet hade spridit sig i hela packlåren. Han berättar att det var otänkbart att kasta papperen, så i många år sändes det i väg brev ifrån honom med underliga mönster. Det var Långholmens fångar som tillverkade papper till styrelsen.

Berättar att han efter bästa förmåga fick följa regelverket. Övervakningsdomstolarna var skyddskonsulenternas verkliga övermän. Sedan övervakningsnämnder. Han berättar att det blev ett sant kamratskap mellan dem alla. Han hade direktkontakt med klienterna och även efter pensionen med de villkorligt frigivna.

Han berättar glimtar från fältet och om vänskapen med en intagen. Det var en man från Fångvårdsanstalten i Malmö, som sökte upp honom när han hade ett förordnande i Stockholm under några år. Mannen var ett före detta barnhemsbarn och återfallsförbrytare som vid sin frigivning ville gå till sjöss. Han var ute på de vida haven under en tid och Oscar fick vykort från honom från flera hamnar. Men sen tystnade det. Man hade hittat honom död i sin lägenhet. -Det var spritträsket som tog honom.

-Ingen blir bättre av att stängas in. Jag har alltid haft svårt att se djur i bur, ej heller människor i bur. Det bör finnas ett visst antal platser för dem som utgör en verklig säkerhetsrisk för andra människor. Kriminalvård i frihet är bättre. Önskar att rattonyktra får vård i stället för fängelse.

²⁷ Socialvårdssyssloman i Växjö, enligt Sveriges Statskalender 1945.

Kriminalvården satsar på mer utbildning av personal

Borås (G-P): Informationen och utbildningen av personal skall intensifieras inom kriminalvården, avslöjades vid Västra kriminalvårdsrådjongens tredagarskonferens, som på tisdagen inleddes i Borås. Det är framför allt den stora omorganisationen med bl a ökad integrering av anstaltsvård och frivård, som gör det nödvändigt med ökad information och utbildning. Den starka kritik, som i många fall kommit personalen till del i kriminalvårdsdebatten, är mycket orättvis, framhöll kriminalvårdsdirektör Barbro Hall-Mikaelsson för G-P.

— Inom alla yrkesgrupper finns det ju både dålig och bra personal men det värsta med sådan här kritik är att den oftast drabbar dem som verkligen vill något med sitt jobb. De som inte är särskilt intresserade tar inte heller åt sig någon kritik, fortsatte Barbro Hall-Mikaelsson, som hoppas mycket på den nya frivården. I Borås finns bl a ett s k frivårdshotell för sådana som inte själva kan ordna bostad antingen efter frigivning eller av någon annan orsak inte kan bo ute på egen hand. När det frivårdshotellet byggdes väckte det ont blod hos omkringboende och agitation och listor mot byggandet förekom. I dag, några år senare, finns inga som helst klagomål från de kringboende.

— I Göteborg har vi ju vårt frigångshem i Källered som väckt stor kritik. Nu är ju alla beslut fattade och inom kort tas hemmet i bruk, fortsätter Barbro Hall-Mikaelsson. Vi har skickat efter möbler och inventarier och vi hoppas att inflyttningen ska gå mjukt och friktionsfritt.

Den aktuella kriminalvårdsdebatten är både på gott och ont anser Barbro Hall-Mikaelsson. Ökade krav på demokrati inom fängelserna förstår hon mycket väl.

— Vi vill naturligtvis att de människor vi har hand om ska tränas till den demokrati som råder i det öppna samhället, men det gäller att alla aktiveras och inte bara ett fåtal som sedan tar makten över de andra. Min personliga uppfattning är att vi ska ha sådana personalresurser att vi kan ha en meningsfull och individuell kontakt med alla. Demokratiseringen skall börja på det lokala planet så man får goda samarbetsformer mellan dem som dagligen har med varandra att göra. Jag tror det är fel att börja med justitieministern.

— Man ska inte glömma av att för de allra flesta som

vistas i våra fängelser är det inte mest väsentligt att tillhöra ett fängelsekollektiv utan det är hur deras eget personliga liv ska beställa sig. Hur de skall klara sig när de kom-

mer ut och hur de skall anpassa sig till det samhälle som de sedan måste leva i, framhöll Barbro Hall-Mikaelsson.

Catarina Testart

Aktuella problem inom frivården diskuteras här av f. skyddskon-sulent Elsa Hellström, Borås, häradshövding Nils Källoff, Trollhättan, kriminalvårdsdirektör Barbro Hall-Mikaelsson, Göteborg, och bitr. överläkare Ann-Marie Bergström.

Göteborgs-Posten den 16 maj 1973, där Elsa Hellström syns tillsammans med bl a. Kriminalvårdsdirektör Barbro Hall-Mikaelsson som var den som byggde upp Anstalten Hinseberg, som öppnade för kvinnor 1960. KB:s digitaliserade tidningar.

Skyddskonsulent: Antalet övervakningar ökar medan anslagen minskas ner

— Kriminalvårdsstyrelsens projekt seglar iväg som ballonger, som endast kan fångas av massmedia för några timmar och ge lite ära för stunden, säger skyddskonsulent Hugo Svegländ i sin verksamhetsberättelse för budgetåret 1972/73. Hr Svegländ som förestår »Göteborgs distrikt för unga» riktar mycket stark kritik mot den styrande myndigheten. Antalet övervakningsuppdrag har under året ökat från 688 till 744, men trots detta har anslagen sänkts med 6.000 kronor.

Göteborgs distrikt för unga handhar övervakningen av de ungdomar i Göteborg som dömts till skyddstillsyn eller villkorligt frigivits från fängelse och vid doms- och frigivningsdag inte fyllt 23 år.

Hugo Svegländ understryker i sin rapport sitt och sin personals svåra arbetsförhållanden — att anpassa utslagna ungdomar till samhället med ytterst knappa resurser. Största hindret för att nå framgångsrika resultat anser han att den allmer tilltagande byråkratin utgör.

— Mindre byråkrati, större medinflytande för personalen, är hans recept för framgång.

Under budgetåret har en glädjande ökning av antalet övervakare inträtt. Från tidigare 322 har dessa nu utökats till 425 personer. Huvuddelen av dessa är yngre människor.

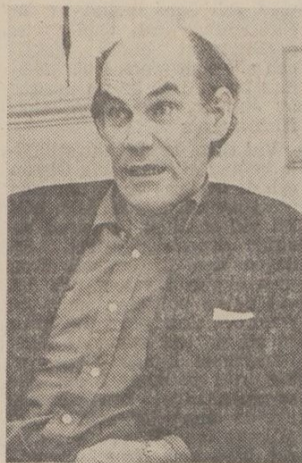
□ Alkoholfaran

Utöver rent organisatoriska problem anser Hugo Svegländ att ungdomens missbruk av gifter är den största faran. Enligt skyddskonsulentens erfarenheter tycks narkotikamissbruket ha stabiliserat sig medan alkoholen återtagit sin tidigare roll som det allvarligaste giftet.

—Ett påfallande stort antal ungdomar lider också svårt av thinnermissbruk, som ofta helt förstör vederbörande.

Skyddskonsulenten hade under budgetåret sammanlagt 1.058 personer under övervakning. Som ekonomiskt stöd för verksamheten erhöll man ett anslag på 103.000 kr. Man är ytterligt kritisk mot styrelsens sätt att fördela pengarna. Dessa får nämligen i två omgångar, varför det vissa tider inte finns några pengar alls. Det som fattas får personalen ofta bidra själv med.

Ett annat stort problem är arbetsansaffningen som är ytterligt svår att genomföra för personer med låg status. Bostadsansaffningen är även den ytterligt komplicerad trots

Skyddskonsulent Hugo Svegländ riktar svidande kritik mot byråkratin inom kriminalvården.

att tusentals lägenheter står tomma.

□ Bohus distrikt

Skyddskonsulenten i Bohus distrikt, som omfattar drygt 500 övervakningar i Göteborgs och Bohus län, har också kommit med verksamhetsberättelsen för budgetåret 1972/1973. Även här finns det mycket stora problem även om skyddskonsulent N-E Perberg är betydligt skonsammare i sin kritik mot kriminalvårdsstyrelsen.

Perberg efterlyser en attitydförändring hos arbetsgivare och arbetstagare. I nuläget är AMS-jobb det enda som finns tillgängligt för de flesta frigivna.

Samarbetet med exempelvis AMS måste bli bättre. När beredskapsarbetena upphörde i Uddevalla vid årsskiftet blev tillströmningen enorm till mottagningen i stadens rådhus. Följden blev att mottagningen tvingades stänga på grund av »sanitära olägenheter». Personal på rådhuset och besökande allmänhet ansåg sig nämligen

störda av de många arbetssökande klienterna.

Skyddskonsulent Perberg riktar viss kritik mot en del av de tingsnotarier som upprättar personundersökningar. Hans förslag för att komma tillrätta med detta är att överföra alla dessa uppdrag till skyddskonsulentorganisationen.

Kontakten mellan socialvård, arbetsvård, bostadsförmedling m bl tycks dock fungera tillfredsställande i Bohus distrikt.

Hans Gustafsson

Rymmare stal skolans buss

A m å l (G-P): Tre elever som natten till onsdagen stal personalbussen vid Forsane ungdomsvårdsskola i Frändefors och begav sig på rymmarsträt norrut hann aldrig längre än till Amål innan de togs av polisen.

Ynglingarna hade dessförinnan gjort inbrott i en verkstad i Frändefors, där de försett sig med diverse utrustning. Polisen i Amål, som varskotts om att forsanebussen var på väg norrut, ställde sig på pass vid södra infarten till Amål och tog hand om pojarna för returresa till skolan.

Skattesmitare undanhöll fem miljoner kr

Ängelholm (TT): Två direktörer i nordvästra Skåne har åtalats vid tingsrätten i Klippan för omfattande skattefusk.

Länsåklagare Gunnar Kragh i Kristianstad hävdar att företagarna har undanhållit fem milj kr i inkomster och förmögenheter i utlandet. Männens riskerar vardera omkring två milj kr i böter.

Under åren 1964—67 undanhöll direktörerna miljonbelopp i förmögenheter och vardera i runt tal en milj kr i inkomster.

Det var en rättegång i Västtyskland som satte de svenska skattemyndigheterna på spåret. Vid processen blev det klart att företagarna inte skulle beskattas i Västtyskland utan i hemlandet.

Skyddskonsulent Hugo Svegländ, chef över »Göteborgs distrikt för unga» riktar skarp kritik mot Fångvårdsstyrelsen som sänkt anslagen. Ur Göteborgs-Posten den 7 sept 1973.

1968 sändes en radioserie benämnd "Angeläget" och vi har i vårt ljudarkiv ett digitaliserat avsnitt där Alvar Nelson, professor i straffrätt, höll ett kortare föredrag med titeln "Kriminalvård i frihet".

Han beskriver där själva organisationen av kriminalvård i frihet, att den var uppbyggd av ett femtiotal övervakningsnämnder, fyrtioalet skyddskonsulentexpeditioner med totalt knappt 200 medarbetare. Utöver det fanns 10 000 övervakare, där merparten av dem var lekmän. Klientelet de hade att hantera var ca 21 500 personer, varav 1800 kvinnor. De var samtliga dömda för brott och 18 000 av dem var dömda till skyddstillsyn efter anstaltsvistelse. Sen fanns även dem som var villkorligt frigivna med eftervård och ca 700 internerade och 600 dömda till ungdomsfängelse. Nelson konstaterade att samtliga av dessa var de sämst lottade i samhället, men att samhällets vårduppdrag till organiseringen av dem var vag. Uppgiften från samhället baserades på att den goda medborgaren INTE begår brott och ledorden för insatserna att hindra återfall i brott var kontroll, stöd och hjälp.

Nelson frågade sig vad då övervakaren kunde göra? Hen skulle vara ett stöd och hjälpa till att ordna med bostad och arbete, vara en trygghet och som han formulerade det: Vara ett värn mot samhällets likgiltighet. Detta uppdrag låg även på skyddskonsulenterna som uppgivet kunde konstatera att de, med mycket små ekonomiska medel med tanke på det tyngande uppdraget, gjorde så gott de kunde. Nelson frågade dock sig själv om inte övervakarna var till för själva övervakningens skull. Klienterna ansåg att det var förmyndarmentalitet och ville bort från förödmjukelsen att vara övervakad.

Nelson ställde i radioprogrammet en slutlig fråga om varför kraven var så stora på dem som hade det som svårast? Han ansåg att man i stället skulle visa tolerans mot de avvikande och försöka skapa ett samhälle för alla medborgare.

Avslutningsvis i detta kapitel, innan de intervjuer som gjorts inom ramen för detta projekt redovisas i nästkommande kapitel, så har vi i vårt ljudarkiv också bandade minnen från Gunnar Lindberg själv där han för sin son berättar om sina år inom Kriminalvården. Det han har att berätta binder väl ihop de första decenniernas frivård med den senare, då han beskriver den omtumlande tiden på 1960- och 1970-talet. Intervjun är ett utdrag ur en längre inspelning.

Gunnar Lindberg, f 1927 intervjuas av sonen Stefan Lindberg 2003-05-06.

Jag började som skyddsassistent i Växjö under Kerstin Agardh, som då var skyddskonsulent. Vi hade hand om Kronobergs län, men det blev så att jag tog hand om Älmhult, Åseda osv. Där lärde jag mig grunderna för frivårdsarbetet. Betecknande för 60-talets frivård var det utomordentliga kamratskapet och personkännedomen mellan oss. Vi var en skara entusiaster som kände oss misstydda av Kriminalvårdsstyrelsen. -Vi var som styvbarn i den stora familjen. Det var ett ständigt misstroende mot styrelsens pengafördelning och departementets pengafördelning. Att anstalterna fick det, och anstalterna fick det.

Skyddskonsulenterna och assistenterna var en skara humanister av hög klass. Jag minns Oscar Ahlberg, Gulli Lundgren, Ursula Ysander, Lilliehöök i Stockholm och alla de som jobbade under Lennart "Luffarn" Andersson i Stockholm.

Vi hade hand om villkorligt dömda. Viktigt att komma ihåg att Polisen då var kommunala, de fanns överallt på små platser. Det gjorde att vi hade ett kontaktnät och vi hade lätt att få tag på övervakare.

Kerstin Agardh slutade och ersattes med Lisa Örnmarker, som var gift med Gunnar Örnmarker som var chef över interneringsanstalten. Då var vi två. Det vi gjorde var att vi startade övervakarföreningar i varje kommun. Det var Torsten Erikssons idé.

Vi hade ca 200 klienter i var. Man dömdes då till villkorlig dom på ett sätt man inte gör idag. De hade knappt dömts till böter idag. Det var gamla strafflagen. Det var stölder och i enstaka fall villkorligt frigivna och framför allt från interneringsanstalten. De flesta kom att stanna i Kronobergs län. De DUA:des - vård utom anstalt.

Det handlade om arbetslöshet och alkoholmissbruk, vi stöttade i kontakterna med arbetsförmedling. Övervakningstiden var 3 år och kunde avskrivas efter vissa tider. Övervakningsnämnden beslutade efter 1965. Innan hade det varit beslut från Fångvårdsstyrelsen. Den förstärkta fångvårdsstyrelsen. Vad den kom att kallas sen minns jag inte.

Vi hade ett utomordentligt samarbete med Jönköping som tidigare haft hela Kronoberg också. Men det delades upp så Kronoberg fick en egen tjänst. Erik Alstermark från Jönköping var då utlokaliserad till Karlskrona, så Kerstin Agardh blev den första Skyddskonsulenten i Kronoberg. Hon flyttades sen till Helsingborg och hamnade sedermera som skyddskonsulent i Kristianstad. Länet delades upp och jag fick Älmhult, Ljungby, Markaryd, Lessebo och Kosta kommuner har jag för mig. Sen delade vi Växjö på hälften, så att vi fick ungefär lika många i var. Jag blev då biträdande skyddskonsulent, och sen ordinarie runt 1968–69 då Lisa Örnmarker gick vidare. Sven Hellström ersatte mig då som skyddsassistent. Jag hade också under en tid innan jag fick min ordinarie tjänst som skyddskonsulent fått tjänstgöra som skyddskonsulent i Karlskrona för Erik Alstermark. Det var en lärorik tid. Och senare fick jag tjänstgöra för Örnmarker på anstalten under hans semester. Senare var jag också i Helsingborg på 1970-talet som anstaltsdirektör på den stora anstalten Berga som låg vid regementet. Där var det många fångar och som Rune Lundahl var chef för. Han vikarierade på Kumla eller om det var på Långholmen. Vill framhålla att jag aldrig sett anstaltsvård och frivård som två skilda världar. Man är fångvårdare och ska kunna arbeta på anstalt, häkte eller inom frivården. Man ska kunna göra vad som helt. Den där distinktionen är konstgjord.

Men det innebar att jag blev aktiv i frivårdsföreningen. "Föreningen för skyddskonsulenter och skyddsassistenter" som den hette då. Jag blev kassör och fick då åka och sammanträffa med kollegor i hela Sverige. Det var allmänbildande och inspirerande och jag lärde känna många utomordentliga personer som jag aldrig tidigare hade träffat. Anna-Greta Andersson som var skyddskonsulent i Halmstad blev revisor och jag kassör. Det blev så att 1971 eller 1972 så fanns ingen som ville bli ordförande efter Barbro Schillander-Lundgren, som var en framstående kriminalvårdare. Då var det någon som föreslog att jag skulle bli ordförande. Vad man inte visste då var de utomordentligt stora förändringar som skulle inträffa efter fångrevolterna och överläggningarna (på Österåker) med Torsten Erikssons avskedande och med Bo Martinssons tillsättande, Kriminalvårdsberedningen och sen Kriminalvårdsreformen 1973.

Den här föreningen seglade då med förliga vindar. Vi hade konferenser och överläggningar över hela riket. Vi fick åka för tjänstepengar. Vi nöjde oss inte bara med att generaldirektören kom, utan också statsrådet Lennart Geijer var en ständig gäst.

Statssekreterare Bo Martinsson kom. Statssekreterare och byrådirektörer ställde upp. Dessa överläggningar hade stor betydelse för att få till en ny anda, en ny entusiasm. Det var stor uppmärksamhet för kriminalvårdsarbetet också från makthavarna. Det hade stor betydelse för hur det kom att bli. Minns att vi i Växjö hade ett offentligt möte med Lennart Geijer när han hade blivit justitieminister. Vi hade bokat lilla salen på Stadshotellet, men det kom människor från långt ifrån, så vi fick hyra nästan hela Stadshotellet för att få plats. Minns att någon då gick upp och kritiserade Geijer för slapphänthet och det blev diskussioner. Men uppmärksamheten från allmänheten och deras intresse för att återföra lagöverträdare var stort. En uppmärksamhet som jag aldrig har upplevt vare sig förr eller senare. Det fanns en ärlig ambition från allmänheten att ställa upp som övervakare. Det fanns en optimism att genom vård och behandling kunna komma till rätta med kriminaliteten.

Vi som jobbade i kriminalvården blev då smått föraktade av de unga studenterna i Lund, som såg oss som nästan imbecilla. De var med i KRUM som var kritiska mot både kriminalvården och oss kriminalvårdare. Vi var ju också medlemmar i KRUM, och grundtanken i KRUM var ju densamma som Schlyters inställning på 1940-talet, att kriminalvården hade gått i stå. Då tillsattes en Kriminalvårds-beredning, där bland annat Wille Karlström var med och från Frivården kom också Barbro Schillander-Lundgren med - och det efter rekommendationer från Frivårdsföreningens ordförande i Växjö. (Gunnar själv.) På det mötet fick jag träffa och följa Lennart Geijer, och när jag någon gång i slutet på 1980-talet bandade hans minnen så mindes han detta livliga möte i Växjö. Det var en honnör får vårt lilla distrikt. Vid den tiden fick jag också tjänstgöra som vikarie för Oscar Ahlberg som var kriminalvårdsinspektör i Malmöregionen. Då var jag till Norge på en nordisk utbildning. Det var egentligen påläggskalvar, men Gunnar Thurén såg till det där. Han gav mig ett erbjudande en gång när man skulle lägga ner den gamla Bergaanstalten – Berga kasern. Han ville att jag skulle åta mig att avveckla hela Helsingborgsanstalten. Jag fick till dagen efter på mig att fundera, men då tackade jag nej. Hade ju frivårdföreningen och allt det. Det blev Bosse Larmarks tunga jobb i stället.

Gunnar Lindberg berättar kriminalvårdsminnen

Omslaget till Gunnar Lindbergs minnen på CD-skiva.

Kapitel 3 - "Frivårdens minnen"

I detta kapitel får de intervjuade och deras berättelser om sina yrkesliv och slutsatser om den utveckling som Frivården genomgått under den tid de arbetat, höras med deras egna ord. Det har för varje intervju upprättats ett bandprotokoll där personens muntliga tal försiktigt har redigerats till skrivet tal för att göra det mer begripligt och lättläst. Detta är en etnologisk arbetsmetod för att de insamlade intervjuerna också ska kunna läsas. En annan metod, som inte använts här, är att strängt transkribera varje ord som sägs. Detta görs dock vid mer folkloristiska studier av hur och varför människor säger som de gör, vilket inte varit aktuellt i detta insamlingsprojekt. De intervjuer som genomförts är:

Intervjuad av Thomas Ekbohm:

Linnea Nyman, född 1926. Skyddskonsulent i Stockholm. Gick i pension 1991.

Intervjuade av Gunnar Warren:

Eivor Daun, född 1940. Gick i pension som Frivårdschef i Malmö 2007.

Urban Lindberg, född 1938. Gick i pension som Kriminalvårdsinspektör för Frivården i Helsingborg 2003.

Eva Edstedt Lingshult, född 1947. Tidigare chef för Anstalten Färingsö och sedan Kriminalvårdsinspektör i Malmö. Gick i pension som chef för HVB-hemmet Nämndemansgården "Malins minne" vid Rönneholms slott i Svalöv.

Inger Alvin, född 1955 & *Margita Mauritsson*, född 1943

Petra Tullgren, född 1962. Verksam som Kriminalvårdschef för Frivården Malmö.

Intervjuade av Wivi-Anne Heurlin Krantz:

Eije Åström, född 1951. Gick i pension som Frivårdshandläggare i Västervik 2016.

Mona Åndell, född 1939. Arbetade som handläggare på Skyddskonsumenten i Köping och Växjö från 1967 till 1982.

Wivi-Anne Heurlin Krantz, född 1948, har även talat in egna minnen från frivården. Kriminalvårdschef i Västervik, med tidigare arbete inom Frivården.

Intervjuade av Katarina Kallings:

Eva Granström, född 1943. Handläggare på Skyddskonsumenten i Visby och från 1974 i Gävle. Slutade inom Kriminalvården på 1980-talet och blev då kurator på Kvinnokliniken i Gävle.

Anders Hedin, född 1942. Kriminalvårdsdirektör i Gävle och Kriminalvårdschef för Region Nord. Gick i pension 2005.

Intervjuade av Alf Andersson:

Eva Bivall, född 1945. Handläggare på Skyddskonsumenten i Göteborg från 1972. Frivårdschef från 1993 och gick i pension som Kriminalvårdsinspektör och programledare på Skogome 2010.

Göran Larsson, född 1941. Vaktkonstapel från 1965. Skyddsassistent/ frivårdshandläggare i Stockholm och Göteborg, Frivårdschef och Kriminalvårdsinspektör i Göteborg. Gick i pension 2006.

Lars Bringhed, född 1946. Började 1974 som handläggare på Skyddskonsulenten i Göteborg på distriktet för äldre med skyddstillsyn. Gick i pension 2011.

Kristina Löderstedt, född 1951. Började 1976 som handläggare på Skyddskonsulenten i Göteborg på distriktet för äldre med skyddstillsyn. Gick i pension som frivårdsinspektör, men jobbade extra fram till 2020.

Mats Hällqvist, född 1947. Började som vaktkonstapel på häktet i Göteborg 1969. Gick i pension som frivårdsinspektör 2012.

Alf Andersson, född 1950 berättar själv. Började 1971 som skyddsassistent på Göteborgs-distriktet för unga. Anstaltsassistent, anstaltsinspektör, häktesinspektör, 1:e byråsekreterare, kriminalvårdsinspektör på frivård och anstalt, frivårdschef, anstaltschef, regional programexpert och senior handläggare på HK med ansvar för köpt vård och behandling. Gick i pension vid 69 års ålder.

En intervju som länge var planerad - men på grund av flera orsaker inte kunde komma till stånd innan detta projekts avslut - var med *Barbro Schillander-Lundgren*. Den kommer förhoppningsvis att kunna göras i närtid. Barbro har betytt oerhört mycket för Frivårdens professionalisering och kallas med rätta för "Frivårdens mormor". Hon är omnämnd av flera av dem som nu intervjuats och hon har själv kännedom om de allra första skyddskonsulenterna. Redan 2020, när detta projekt var i sin linda, fick vi en förteckning av henne på de skyddskonsulenter som hon mindes namnen på. Den bifogas här i sin helhet.

Barbro Schillander Lundgren arbetade i drygt 40 år inom Kriminalvården som både skyddsassistent och skyddskonsulent. Innan pensioneringen var hon på Kriminalvårdsstyrelsen, där hon arbetade med att lyfta frivårdsfrågorna i en organisation som mer fokuserade på häkten och anstalter.

Foto: Tidskrift för kriminalvård, nr 2 2016.

Skydds konsulenter

①

①

-42

Sten Lilliehöök, Sundsvall, jur. kand.
 Elsa Hellström, Borås, sjuksköterska + $\left. \begin{matrix} \text{Skv. Sthlm} \\ \text{Skv. Gbg.} \\ \text{Skv. Falun} \end{matrix} \right\} \text{all iv.}$
 Anders Nilsson, Kristianstad, lantvästare
 Börje Nyblom, Stockholm Uppsala?, teol. fil, teorefisk kurs Sec. mist.

-44

Thorsten Göthe, Luleå, Norrbottens län
 (13 skk.) Ingeemar Quennerstedt, Umeå, Västerbottens län + Jämtlands län(?)
 5 skass.) Sten Lilliehöök, Sundsvall, Västernorrlands län ↓
 Börje Nyblom, Sthlms län + Upplands län, Stockholm
 Sune Allden, Gävleborgs län, Gävle
 (6: skass.) Doris Carving, senare Nordström, Falun, Kopparbergs o. Västmanlands län ^{skk.} från -46
 Nanna Ericson, Karlstad, Värmlands o. Örebro län
 Elsa Hellström, Borås, Älvsborgs o. Skaraborgs län
 Gunnar Ljungbo, Norrköping, Östergötlands län (+ Sörmlands l.?)
 Folke Söderberg, Göteborg, Gbg o. Bohus län (+ Hallands l.?)
 Anders Nilsson, Kristianstad, Kristianstads län, Blekinge l., Malmhus l.
 Georg Pettersson, Gotlands län, helutid ^{Kommunikations- o. riksdags man}, Sthlm-Visby
 Axel Bäckman, ~~fr.~~ Skyddsvarnet Falun(?) här skk. 44-45?
 skass: Gurli Lundgren, Helsingberg - Kristianstad
 (ev. skk) Maj Gärdstedt, Sthlm.
 Roland Eriksson, Sthlm?
 Åke Lindqvist, Sthlm?
 Oscar Ahlberg, Malmö

+

{

Skv., Sthlm. enbart vj.
 Skv., Gbg, vj o. int.

från 55 fler dt.

från -65:

39 skk.

75 ass.

(div. utflytt.)

50 - 60 - talet:

Luleå: Thorsten Göthe, Arnold Sparrman
 Umeå: Ingeemar Quennerstedt
 Östersund: Georg Fitinghoff, Uno Rasmusson, Ivar Frisk
 Härnösand: Hans Brännström, Sören Simelqvist
 Sundsvall: Sten Lilliehöök, N-E Roberg, Lisa Billham-Mårtensson, Arne Bafvros
 Gävle: Sune Allden, Barbra Schillander-Lundgren, Birger Lindroos
 Falun: Doris Nordström, Nils Alttar-Cederberg

VÄSTMANLAND

(2)

(2)

Västerås: Anna-Greta Andersson, Lars Sjöstrand
Örebro: Herman Rhodin, ~~Ulf~~ Treffenberg
Karstad: Uffe Gatte, Barbro Schillander-Lundgren
Uppsala: Bengt Ulfsson, Per Säve-Söderberg
Stockholms län o. stad: Börje Nyblom, Sten Lilliehöök, Ragnar Persson,
Nanna Ericson, Anna-Lisa Eek, Linnea Nyman, Märta Gabrielsson, } 7 dt.
Georg Fitinghoff, Maj Gårdstedt, Åke Lindqvist(?), Elva Svahn(?)
Eskilstuna: Elsa Henningson
Norrköping: Gunnar Ljungbo, Ingegärd Eriksson
Jönköping: Ter Colliander, Eskil Berndtson
Växjö: Lisa Örnmarker, Gunnar Lindberg
Västervik: Gösta Håkansson
Kalmar: Elisabets Gustarsson
Karlskrona: Bengt(?) Abrahamsson
Visby: K-A Junström
Skövde: Stig Jivemar
Vänersborg: Vimar Nijk
Borås: Elsa Hellström, Eric Alstermark
Göteborgs förorter: N-E Perborg
Halvstad: Ragnar Atterbom/Lars Wollentz, A-G. Andersson
Helsingborg: Gurli Lundgren, Ursula Lysander
Malmö: Oscar Ahlberg, Carl-Eric Nyberg
Kristianstad: Kerstin Agard
Göteborgs omge: Hugo Svegland
Göteborg äldre: Stina Svegland
Lund: Etik ~~Wikman~~
Arvika: Jonas Lindberg (växl. med Kristinehamn 70-talet!)
Linköping: Rolf Pettersson
Nyköping: Lisa Billham-Mårteusson

Handskrivna noteringar om namn på skyddskonsulenter
som Barbro Schillander-Lundgren minns. I Sveriges Fängelsemuseums arkiv.

Linnea Nyman (f 1926) Intervjuad av Thomas Ekbohm den 23 jan 2020. Tid: 39:25

Vad lockade dig in i frivården? -Brottslingar har följt mig hela livet. Brottet inte intressant, utan det är vilka dessa människor är? Varför blev de sådana. Det var min egen verklighet som gjorde att jag både funderade och lärde mig en del. Mamma sa att man inte kan begära allt av alla människor.

Sen läste jag det helt nya ämnet sociologi och tog studenten -46. Torgny Segerstedt var professor. Efter tre betyg kunde man välja kriminologi. En professor var chef för rättspsykiatriska kliniken. Läste honom med stort intresse.

Jag bodde som gift i Lövsta bruk och jag ringde då professorn. Man fick bara prata i max 3 min. Han berättade att något var på gång med skyddskonsulenter. Jag flyttade då till Stockholm och tog kontakt med rättspsykiatriska och fick bli praktikant där. Fick övervakaruppdrag. Då ringde Ragnar Persson och sa att vi har en vakans här. Vi höll till på Sankt Olofsgatan. Stockholms län och Stockholms stad hade varsitt kontor. Det här var i slutet på 40-talet. Börje Nyblom och Sten Lilliehök arbetade där, och Anna-Lisa Ek. Vi hade en trevlig vaktmästare som hette Büttner. Minns också Hugo Svegländ med fru. Sen flyttade vi till Vasagatan och fick lite större. Vi växte och växte. Skydds-konsulenterna Sten och Börje var två att de fyra första.

Jag skulle inte vilja gå tillbaka, men trivdes till sista dagen. Man vikarierade ett tag och så var det personundersökningar där emellan. Jag var skyddsassistent. Först senare fick jag fast tjänst för Stockholmsdistriktet. Åke började och Gabrielsson var chef där sen. Åke Hellmér också. Inte så mycket dramatik som sen på Bryggargatan. Jag sökte jobbet som skyddskonsulent på Bryggargatan. Sten flyttade till Norrköping. Inte klokt egentligen, men det var spännande på 1970-talet. Men jag fick inte tjänsten. Lennart "Luffaren" Andersson fick den i stället. Jag överklagade det och fick tjänsten. Han fick flytta till Sundbyberg och Stockholms norra förorter. Frivårdens behandlingscentral hamnade han på sen. Han blev så besviken.

Hur kändes det att bli chef? Jag hade ett eget distrikt, så det var inte så stor skillnad. Men jag kom in i en helt ny miljö. Hade stort stöd i Birgit Hindersson. Hon satt som biträdande chef för internerade. Frivården var inte så professionell på den här tiden. Men vi jobbade mänskligt! Man var kompis med klienterna på ett annat sätt. Jag tog hem en suput en gång. Visste inte var jag skulle göra av karln. Minns en påsk, hade en man under övervakning under 10 år. Han togs i förvar i 10 dagar. Sen släpptes han och det var påsk. Där stod vi, jag och barnen. Det var bara att ta med honom. Vi hade så jäkla roligt. Han hade opererats för cancer i strupen och hade en metallgrej på halsen så att han kunde prata. Han underhöll oss!

Kunde du påverka klienterna? Han blev en vän i familjen. Han firade jul hos oss också. Han hette Frank i förnamn och tillhörde nästan familjen. Med detta kunde jag påverka klienterna. De fick se hur det fungerade i en familj.

Vad var det nya när du började och när du slutade? Det blev striktare och det kom nya lagar. Nu är det något helt annat.

Relationen till anstalter? Du var en kämpe för frivårdens sak, säger Thomas. Berätta om kampen! Jag var fackligt engagerad också. Jag framhöll alltid frivården. Den var viktig! Vilken frihet kunde du ha? Vi hade bra regionchefer som lyssnade och jag hade god kontakt med Bo Martinsson. På Bryggargatan hände mycket. Där fanns en innergård med ett väntrum. Det

var inte alls bra. En kväll satt jag och Birgit och jobbade. Det knackade på dörren. Den som stod där fick inte komma in, men han fortsatte att bulta på dörren då han hade glömt en flaska som han gömt bakom en gardin. En annan kille, vi hade övervakningsnämndens sammanträde där, hoppade ut från ett fönster och landade på en bil och drog i väg då han skulle omhändertas.

Minns du några våldsamma situationer? Jag minns en gång när en klient kastade ett spjut in genom fönstret. Då stängde vi lokalen och hela personalen gick upp till Martinsson och sa till honom att så här kan vi inte ha det! Resultatet blev att vi fick en vaktmästare. Efter något år fick vi större på Vasagatan. Martinsson var ju bra!

De 10 åren på Bryggargatan var roliga. Sen tog man bort påföljden internering. Jag var motståndare till, men det var nog riktigt. Sen hamnade jag på Södermannagatan och var där mina sista år. Lite striktare då.

Syftet var att göra folk av busarna!

Jag tappade Frank. Men efter många år ringde han. Blev en helt ny bransch. Man skulle sköta deras ekonomi och gagna deras intressen. Han frågade om jag kunde bli hans gode man. Det får man ju bestämma själv. Jag var lite förvirrad eftersom jag inte sysslade med det, men jag kunde inte säga nej. Jag hade sen många sådana uppdrag. Honom misslyckades jag med. Han fick ta ut pengar från sina egna konton, vilket var väldigt märkligt!

Skillnad mot då och nu? Det var något helt annat när vi levde efter Kriminalvårdsreformen. Den kriminella världen ser helt annorlunda ut nu. Då var det några mordbrännare och någon mördare. Vet snart inte vad jag tycker. Svårt att få grepp om vad som ska göras, säger Thomas. Förebyggande arbete, men svårt med de unga i gängen. Att vara skyddsassistent måste vara en stor utmaning idag.

Thomas tackar Linnea så mycket! Det var en annan värld som du gick in i. En annan verklighet än idag.

Eivor Daun (f. 1940) Intervjuas av Gunnar Warren den 29 nov 2022. Tid: 1:01:46

Eivor Daun. Foto: Gunnar Warren.

-Jag började av en slump. Kom till fängelset i Västervik 1971 som assistent. Västervik var då en interneringsanstalt. Jag vikarierade först. Var där till 1974 på sommaren och kom därefter till frivården.

Eivor är född i Halland 1940. Gifte sig och fick barn tidigt. Hade tänkt att gå på socialhögskolan, men rekommenderades att läsa på universitetet i stället för att få fullständiga betyg. Både hon och maken läste i Lund och de har båda en fil.kand. De hade tre barn när de var klara. Arbetet på Västervik var det första fasta jobbet. Gunnar Andersson var chef då. Ca 30 internerade och ca 30 manlig personal. – Jag var ensam kvinna där, men trivdes väldigt bra.

Jag hade ingen läromästare. Började läsa behandlingsplaner mm. Började prata med de intagna och blev mycket intresserad av deras liv. -Jag utformade det där utifrån mitt eget förstånd. Minns en klient som aldrig skulle gå in i en väntsal på en station. Rädd för folk. Han var inte gammal.

Var ni styrda från räjongen, frågar GW? Åke Ståhl (räjongchef) kom en gång i månaden. Han kom med sin fru och de åkte alltid med husvagn. Han fick höra från personalen att de inte kunde ha en kvinna att jobba där. Han skällde ut dem, så de tog semester när han kom efter det. Det hade jag inte vetat om, utan det fick jag veta först när jag slutade.

Jag ringde KVS och frågade när jag behövde råd och jag fick alltid stort stöd. Jag kom direkt från studentlivet. Jag visste inte ens om jag vågade ha på mig långbyxor. Kvinnorna på Malmö skulle bära vita rockar över sina kläder, berättar GW!

Sen blev det frivård. Jag gjorde hembesök i Vimmerby och Högsby. De var fem, sex handläggare. Gösta Håkansson var chef. Han flyttade sen till Blekinge. Jag minns yrkeslivet som att det varit roligt att jobba. Vi var ett sammansvetsat gäng.

-Jag flyttade sen ner till Malmö 1985. Hade väntat in att min son Johan skulle hinna gå ut grundskolan. Första tjänsten som lystes ut var just i Malmö. Arbetade som handläggare under Carl-Erik Nyberg. Jag hade en karta för att lära mig Malmö och frågade de intagna om var de bodde och var de var uppväxta. Så lärde jag mig att hitta i staden.

Jag kände mig hemma direkt på nya kontoret, då det var samma möbler från Kinnarp som i Västervik! Jag övertog Lena Frenks tjänst och övertog också hennes klienter. Tyckte om chefen och likaså Sven (Hellström) som var inspektör (=biträdande chef). Carl-Erik var formalist. Men det var inget som besvärade mig. Jag gillade hembesök då jag fick se vilka resurser som behövdes. GW säger att Eivor var nytänkande. Eivor svarar att det finns spelrum även om det finns formaliteter. Berättar om en klient som köpte ett bälte och fick skäll av kompisarna för att han inte hade snott det. Av mig fick han beröm.

Det här med hembesök "instiftades" av Barbro Schillander-Lundgren. Man skulle veta vilken verklighet de levde i! Hembesöken togs senare bort av GD vid något tillfälle. Det är ett helt annat klientel nu.

När vi hade frivårdslokalen på Rönngatan vid teatern i Malmö kom många in och var så laddade. En del var på genomresa på väg till Köpenhamn. Gapade och skrek. -Jag föreslog då att klienterna skulle kunna få komma direkt in i väntrummet. Då lugnade de ner sig under den tiden de satt och väntade. Vaktmästaren Leif (Andersson) pysslade om dem. Det var perfekt!

När vi hade öppet väntrum på Rönngatan föreslog jag larmbåge, eftersom de flesta klienter var bevärnade. Katastrof om någon blev skadad. Många i personalen som var gravida. Om en är bevärnad och får spel, då är det ju kört.

-Jag fick kämpa för mina idéer. Personalen tyckte att det var bra och roligt med nya idéer. Jag minns att det kom upp en ny klient och ville säga adjö till Frivården. Han ville berätta att han aldrig mer skulle begå brott. Hade varit narkotikalangare. Häftigt att ha den makten, sa han. Ville att jag skulle veta det.

Antalet klienter? Kanske 1500 klienter totalt i Malmö, varav 300 - 400 på mitt distrikt. Jag blev frivårdschef efter Carl-Erik Nyberg. Sven Hellström blev chef på Malmö-Söder. Kerstin Andersson gick in som Inspektör under mig då. Det här var före bojans tid 1994-95.

-Bojan är jag "mamma" till! GD Björn Weibo bjöd vid ett tillfälle med mig på en konferens i Stockholm, där Kriminalvården, polis och juristvärlden medverkade. De senare skulle dra en promemoria om den elektroniska fotbojan. Jag visste inte varför jag blev medbjuden. Weibo sa att jag fick säga något om jag ville. Det var en hearing och jag var nervös över att behöva säga något. Men jag sa i alla fall att jag tyckte att bojan verkade bra. -Nu har du satt din sista potatis, sa då Weibo! Vad har jag sagt? Folk frös ut mig. Förstod inte vad jag hade sagt för fel. Sen ringde de från departementet och sa att det var roligt att jag hade den åsikten. De frågade om jag ville bli provdistrikt för att testa bojan. Alla på KVS var emot bojan, det förstod jag. Senare började de bli intresserade av bojan. Jag och departementet var för och gick på sidan om KVS. Jag var på Amerikaresa för att studera hur det fungerade där. Jag förhörde sen alla som fått testa bojan och sluppit inlåsning. Det var det bästa som kunde hända, sa de. De slapp pressen från polarna att suppa sig igenom helgerna. De fick själva bestämma om de ville vara med i försöket. Men de måste ha bostad och jobb först, som de fick fixa själva. De fick ingen hjälp med det. Väldigt roligt projekt. Styrelsen hakade sen på och det gick mycket bra. Fantastisk påföljd. De kunde vara kvar hemma hos sina familjer. Jag föreslog sen att ungdomar skulle få boja.

Jag gick i pension 2007. Det hade då varit en lång kedja av omorganisationer, men jag höll ut hela vägen. Det var en tragedi med många av de omorganisationerna. Nya GD:n Bertel Österdahl kickade alla gamla chefer för att få in nytt blod. Bra bara i teorin. De "bra" cheferna sökte sig inte till kriminalvården, så de gamla "kickade", togs tillbaka på nåder. -Det blev kriminalvårdsregioner som blev uppbyggda enligt militär organisation, eftersom Österdahl kom därifrån. Mycket rycktes upp med rötterna och det var väldigt turbulent. Sen kom GD Lars Nylén. Han ansvarade för myndighetsreformen som infördes 2006.

Det formella var aldrig ett problem för mig, det har jag aldrig opponerat mig emot. Priset som man får ta. Vet man var gränserna går, så kan man tänja på dem. Det finns alltid ett spelrum. Den friheten kände alla. Gillar man att jobba med människor så är det roligt att jobba i frivården. -Regionen var inte alltid så lätt att jobba med. Men jag lärde känna vilka handläggare som passade med vilka klienter. Vi fick som ett exempel stans värsta klient, han var egentligen för ung. En av mina handläggare fick honom att förändrade sig. Det trodde inte de andra myndigheterna inom samrådsgruppen på. De sa att det var en slump. De kallades för "Värstinggruppen" där också skolan var involverade. Minns inte hur ofta de träffades.

Programverksamheten? Minns tiden med "Låt alla blommor blomma". Min tillgång har varit att jag *kände* när något var bra. Alla handläggare pratade samma språk. Våldigt välutbildade och de hade ett stort självförtroende. Det var jag så stolt över. Vi införde positiva samtal med klienterna och inledde alla samtal med dem med att fråga om det hänt något bra. Då fick vi mycket bättre respons från klienterna. Det blev ett stort förtroende och klienterna växte. Handläggarna kom och berättade om dessa möten med klienterna och de fick i sin tur fin respons från mig.

Eivor läste psykologi, statsvetenskap och sociologi i Lund. Hade tänkt bli personalkonsulent.

Det är fel att enbart kvinnor ska vårda män, säger Eivor. -Vi är för "hjälpssamma". Det behövs även män. Behövs tuffare tag ibland från en man. Det finns fler män bland jurister än socionomer. Jag tog därför in manliga jurister. Magnus (Andersson) kom in på så sätt. Kvinnliga jurister blev fruktansvärt irriterade. Det var ju en slags diskriminering, men nödvändigt. Däremot var det flest kvinnor som var övervakare. Jag generaliserar nu, men tycker att de är för mammiga! Klienterna testade alltid gränserna.

Hur uppfattade hon läget när hon gick i pension vid 67 års ålder? Då var jag färdig! Jag tycker att jag slutade i bra tid. Eivor har kontakt med forna kollegor, bl a Lena Frenk som också slutat. Katarina Hansson jobbar med sexualbrottsdömda. Inger Alvin slutade före Eivor och startade eget. En allmän uppfattning idag bland de som slutat är att de gjorde det i tid! Organisationen har svällt och nu har man bara kunskap om sitt eget distrikt. Förr visste de på KVS/HK allt.

Jag hade mycket kontakt med Barbro Schillander-Lundgren. Karlstad var ett bra distrikt. Hon gjorde genialiskt ifrån sig när hon var på styrelsen. Behandlingsplaner och regelbundna hembesök var hennes idéer.

Förr hade man kontakt med hela landet. Då kunde man ringa runt och diskutera. Jag hade många studiebesök från andra delar av landet. Jag har aldrig ångrat mitt yrkesval, men det har inte alltid varit en dans på rosor.

Vill tillägga att vad hon sagt till klienter är att det är en tragedi att sjabbla till sitt liv på det sättet. Ingen har egentligen varit svagbegåvad, men ändå har det blivit galet. De som fick plugga inne på anstalterna kom sen aldrig tillbaka.

Urban Lindberg (f.1938) Intervjuad av Gunnar Warren den 2 dec 2022 Tid: 58:20

Urban Lindberg. Foto: Privat

84 år gammal och bor i Helsingborg. Intervjun hålls på regionkontoret i Malmö. Urban har långvarig erfarenhet inom Kriminalvården.

1 okt 1972 började jag arbeta inom Frivården, 34 år gammal. Före det förste-assistent på Lövstahemmet i Vagnhärad och därefter behandlingsassistent under Rune Lundahl på Bergaanstalten i Helsingborg. Samhällsvetare med juris magisterexamen.

Född i Boden i Norrbotten och uppväxt i Älvsbyn. Mamman var folkskollärare och cyklade runt. Hela familjen flyttade senare till Tyringe i Skåne och Urban studerade i Lund.

På Berga arbetade jag med villkorligt frigivna. Ordnade med bostad och deras ekonomi och gav dem långtidspermissioner (14 dgr) i samarbete med skyddskonsulenten.

Carl-Erik Nyberg var chef på Skyddskonsulenten i Malmö när jag började. Jag fick ansvar för ca 170 villkorligt frigivna. Två andra ansvarade för de internerade, två för ungdomsfängelsedomda, resten av handläggarna för dem med skyddstillsyn. Två handläggare skötte personutredningarna och lade ut dem externt. -Jag hade stor arbetsbörda och en "egen" kanslist för utskrifter. Dessa gjordes via en enkel diktafon. Tog emot besök hela dagarna, ca 30 besök per dag. Alltid fullt med folk i väntrummet. Varje torsdag hade vi kvällsöppet för besök kl. 17–19. Det var lika i hela landet och fungerade bra frivårdsmyndigheterna emellan.

En klient, en av de största bråkmakarna kom från Kiruna. -Nu är Rönn här, du måste ta in honom genast sa en handläggare. Jag talade norrbottniska med honom och vi pratade om Börje Salming och andra kända hockeyspelare och om Walter Eriksson, polis och känd radoröst. Rönn blev from som ett lamm. Fick tillbaka sitt människovärde, sa han.

Övervakningsnämnden hade två avdelningar. Den ena för villkorligt frigivna, ungdomsfängelsedomda och internerade, den andra avdelningen för dem med skyddstillsyn. Ordförande i första avdelningen var den legendariske hovrättspresidenten Björn Kjellin, tidigare statsråd. Han hade en notarie som sekreterare och några nämndemän. De var kompetenta - en var arbetsförmedlare, en socialtjänstchef och en polischef.

Allt förbereddes på Malmöfängelset. Storforum där ibland, då fångarna samlades i kyrksalen. Fick ställa frågor. KRUM var aktiva vid den tiden, och Maria Ståhlacke och Per Garthon därifrån var ofta på besök. Björn Kjellin och jag var inbjudna en gång. En känd kåkfarare, Tony, ställde sig upp och sade att han aldrig hade fått någon hjälp av frivården. -Hade du

bara bemödat dig att komma vid kallelse, så hade du fått hjälp, svarade jag. Fångarna skrattade ut Tony, sen var han tyst.

Varje måndag besökte jag Stadsmissionens härbärke på Stora Kvarngatan Där fanns ofta de som var på långtidspermission. Varje vecka besökte jag också Malmöpolisens arrest för samtal med gripna och omhändertagna. Leif Germell från ungdomsfängelset i Ystad jobbade samtidigt med mig på frivården. Vi hade hand om kvarglömda persedlar. Vi samlade ihop och la dem i en garderob på expeditionen för vidare transport till fängelset. -Sådan här pojkscoutverksamhet bedriver vi inte inom frivården, sa då chefen. Inspektören Oskar Ahlborg på Malmöräjongen kansli hjälpte oss då att köra ut allt till fängelset.

Jag besökte assistenterna på fängelset. Det var Per Wijkmark, Inger Thomé, Anne-Marie Carlström-Leche. Vi hade ett mycket nära samarbete. -Efter 15 månader i Malmö så sökte jag och fick arbete som assistent vid distriktet i Helsingborg, det var den 1 jan 1974. Senare var jag inspektör under skyddskonsulenten Ursula Ysander. Hon var en karismatisk, neurotisk, impulsiv och oerhört kreativ person. Vi kallade henne för "Fröken Stork", som i Fabernas värld!

När jag slutat i Malmö delades mina uppgifter upp på 3 assistenter! I Helsingborg låg kontoret vid Gustav Adolf torg. Mycket trångt. Jobbade med Nils Göran Cedergren på kvällstid med utbildning av lekmannaövervakare.

Vi hade kontanta medel för utbetalning till klienterna, så kallade "dra åt helvete-pengar". En del fick i stället rekvisitioner, men det mesta av det gick nog också ofta till sprit då man "bytte bort" maten med andra. Klienterna var ibland hotfulla om de nekades. Det här systemet med kontanter avskaffades senare. Var mycket befriande för många handläggare. På kontoret hade vi en egen socialmedicinsk avdelning med sjuksköterska och psykolog på heltid. Psykologen var Cecilia Cronstedt. En konsultpsykiatriker från St Maria sjukhus var också inhyrd. Det fanns inte någon motsvarighet till den verksamheten i landet. Vi hade också Luggebo bostadshotell som var inrymt i gamla häradsrättens lokaler. Vårdarna övernattade, så det fanns alltid bemanning.

Ursula Ysander hade alltid nya projekt på gång som hon presenterade för avdelningschefen på KVS Clas Amilon. Ofta blev han eld och lågor och backade upp hennes ansökningar. -Sen fick vi nya lokaler i nya Skandiahuset vid Rådhusorget. Fler tjänstemän anställdes: socionomer, jurister och beteendevetare. Även fler kanslister. Året var 1976-77. Ingång från Norra Strandgatan, där vi redan då hade en övervakningskamera. Dörren öppnades från receptionen. Såg klienterna alltför dåliga ut blev de inte insläppta. Vi hade en kanslist som var värdinna, Gunhild, en "mammatyp". Hon hade en fantastisk förmåga att lugna ner bråkiga och trösta de bedrövade.

I okt 1979 delades distriktet i två delar och jag blev skyddskonsulent i Landskrona. Hade fem handläggare och tre kanslister. De kom med från Helsingborg, förutom en nyanställd. Alla hade sökt cheftjänsten, vilken blev lite knepigt för mig. Tätt samarbete med socialtjänsten, Kronofogden, Försäkringskassan och Polisen. Vi utbytte information och myndigheterna räckte varandra handen. Nu är sekretessen mycket snävare. Regionchefen Rune Lundahl besökte verksamheten ofta. Det var höga krav på hur handläggarna skötte sina verkställighetsplaner. Chefen hade koll på alla journaler, uppföljning var tredje månad. Detaljstyrning, men det var ett krav från högre ort. Expeditionen var inhytt i ett annex till

stadshuset på Selma Lagerlöfs väg. Moderna lokaler. Handläggarna reste med egen bil på hembesöken.

Jag lämnade 1987 för att bli häkteschef i Ängelholm och Helsingborg. 1 jan 1990 tillträdde jag som ny frivårdschef i Helsingborg och Jan Frenk tillträdde i Landskrona och Ursula gick i pension efter en längre tids sjukdom. Myndigheten var då i ett närmast kaotiskt tillstånd efter att ha varit chefslös i många månader. -Mycket pengar hade gått till Helsingborg för ett arbetsmiljöprojekt som var beslutat av GD Björn Weibo. Man hade försöksverksamhet för den nya påföljden *Skyddstillsyn med samhällstjänst*. En handläggare, Anna-Britta Ed, var mycket drivande i frågan och projektansvarig. Kuriosa: Urban berättar att en klient dömdes till fängelse för mordbrand, men straffet omvandlades till skyddstillsyn med samhällstjänst och han placerades på brandkåren i Helsingborg! Det här väckte viss förvåning. Hur det gick förtäljer inte historien.

Vi hade även programverksamhet i brottsförebyggande syfte. De hette bl a. "Brottsbrytet", "Prism" och "One to One". Vi blev utbildade på styrelsen. Villkorlig dom, samhällstjänst och den så kallade elbojan var också nya påföljder. Allt förde med sig att vi måste ha drogkontroller via alkometer och urinprovkontroller. Dessa skedde på expeditionen och framför allt i hemmen hos klienterna. Skyddstillsyn med kontraktsvård var till för de med alkohol- eller narkotikamissbruk. De fick åka direkt till ett behandlingshem som t ex Venngarn. Med 1974 års reform så ställdes det större krav på frivården att ansvara för viss behandlingsplanering på anstalterna och vårdarna skulle utbildas.

1 jan 1998 blev Helsingborg en stormyndighet med Gunilla Lundberg som kriminalvårdschef. Jag blev verksamhetsansvarig med titeln kriminalvårdsinspektör för frivården. Jag hade den tjänsten fram till pension 2003. En stor personalkader. Två våningar med spiraltrappa. Mycket sammanträden. Arbetsmiljöfrågor. Psykosociala arbetsmiljön. Stadshälsan. Ergonomi. Mycket utbildning från Kriminalvården. Konflikthantering mm. Utvecklingsamtal, ledningsutveckling. T o m debriefing av Stockholmspolisen.

Hur såg det ut på slutet? Jag tyckte att det var dags att gå vid 65 år. Har följt med tiden. Läser verksamhetsbeskrivningen för frivården 2003: Brottsligheten skulle minska med 5% under en 4 års period. Vision. Uppgift. Två frivårdsinspektörer. "Doms befordran till verkställighet". Urban beskriver här ingående varje avdelnings ansvarsområden. Ansvar även för kanslisterna på anstalten.

Radikal förändring under dessa år? Det blev bättre och bättre. Kriminalvården är en lärande organisation. Lasse Bolin höll kurser på styrelsen för chefer. Det var på Sankt Göransgatan i Stockholm, där styrelsen höll till fram till 1976. Byrådirektör Gunvor Tiderman var den enda på KVS med ansvar för frivården. Senare också Barbro Schillander-Lundgren. Och ändå hade frivården flest antal klienter. Det var Barbro som skapade större engagemang för frivården på styrelsen.

Hells Angels och Bandidos var ett stort bekymmer i Helsingborg. Möller var chef för HA i Malmö. De satt inne långa tider. Många frigavs samtidigt. Sture Sundberg, jurist på regionkansliet, jobbade med polisen för att komma åt gängen. Malmöpolisen krävde att de skulle få förbud att vistas i Påarp och Hasslarp. HA-borgen belägrades av poliser, framför allt vid frigivningarna. Förbud att vistas på ort hade aldrig tillämpats. Urban försökte vid något tillfälle, men det var mycket jobbigt. Hade polisskydd. Försvarsadvokater kom till Övervakningsnämnden. Aldrig hänt förut. Rådman Johan Leche, tillika övervaknings-

nämndens ordförande, stoppade, så frågan blev aldrig prövad. Förtäckta hot mot handläggarna. Men klienterna kom alltid på givna tider. Fanns en som alla var livrädda för och det var Möllers livvakt. Ingen ville vara övervakare åt honom. Han fick anmälningsplikt hos polisen i stället, en gång i veckan. Han försvann senare till Brasilien. Dessa klienter hade för övrigt en känd advokat i Malmö som försvarade dem alla.

Tillägg: Jag var egentligen utbildad för centralbyråkratin, men min hustru vägrade flytta till Stockholm. Därför blev det Lövsta "Det sociala arvet" - Skå-Gustav Jonsson lirkade med stockholmsgrabbarna. När de misslyckades på Skå kom grabbarna till Lövsta. Grabbarna var psykiskt störda. De var där i flera år. De kom ofta i 11-årsåldern. Försökte rymma ibland. Många inbrott runt Lövsta. Kärleksfull behandling ändå. Det var "den lilla gruppens" princip. Det fanns en husfar och en husmor i varje hus med runt 7 grabbar. Jag följde upp en kull: 50% "klarade" sig i livet. De andra hamnade på Roxtuna. Det var trots allt ett bra betyg. De gick vidare till yrkesskolor. Jag saknar den tiden. SIS klarar inte av det idag. Det är en form av ungdomsfängelse med både slutna och öppna avdelningar.

Rena slumpen att jag sedan hamnade inom frivården. Min mamma sa när vi var i Gävle en gång och gick förbi anstalten, att du kanske ska jobba här sen? Märkligt, att hon var lite synsk.

Gamla Bergaanstalten i Helsingborg lades ner 1972, med 190 platser. Det var den gamla K2-kasernen med stora sovsalar, 10 fångar i varje rum. Den nya anstalten sen med från början 40 platser ärvde bara namnet. Yttre bevakning, svårt att rymma därifrån. Många nationaliteter, de flesta skulle utvisas.

Säger som farbror Melker i Saltkråkan: "Denna dagen, ett liv!"

Eva Edstedt Linghult (f 1947) Intervjuad av Gunnar Warren 23 nov 2022 Tid: 1:00:45

Eva Edstedt Linghult. Foto: Privat

-Det var inte en slump att jag började inom Kriminalvården. Familjen hade, när jag var barn runt 1955, ett sommarställe intill Hällbyanstalten som byggdes då.²⁸ Alla runt omkring trodde att brottsligheten skulle öka. Men jag tänkte då att jag en dag ska ta mig innanför de där murarna som blev allt högre allteftersom de byggde.

Sen började jag på Socialhögskolan i Umeå och det var praktik, vilken jag gjorde på Tillberga och sen fick jag komma in på Hällby. 1969 gjorde jag praktiken och blev färdig 1971. Var på Tillberga på sommaren och andra lov. Fick då kontakter, och fick ett vikariat på Östra räjongen på Långholmen. Var räjongassistent och fick bevilja permissioner mm. Gunnar Marnell var chef då.

Jobbade sen på nya Österåker. Roligare än att vända papper. Det var 1972. Blev kvar där många år. 9 år blev det. Var där assistent. Vi var ett järngäng där och det blev lite som Kriminalvårdens universitet. Håkan Jonsson, var psykolog och AnnBritt Grünwald var ju där också. Mycket utveckling. Jag hade en tredjedel av klientelet på mitt skrivbord. Mycket kuratorsarbete och beviljande av permissioner mm. Först senare prat om behandling. Det var drygt 200 på hela anstalten. Det fanns psykvadavdelning, medicinavdelning, isolering o mottagningsavdelning. Det var en centralanstalt. Alla nydömda i räjongen hamnade där. När Långholmen lades ner tog ju Österåker över. Vi bestämde placeringar. Var det misskötsel så var det då direkt åter till Österåker. Erik Lagheim var chef då. Lät ungtupparna hållas, trots att han tillhörde det gamla gardet. Bra chef i det stora hela. Spännande. Assistenterna var Zeke Lindström, Åke Fahrbring och Gunn Nordström. AnnBritt var mest inspektör för Karl-Erik Andersson, som ofta var på andra ställen.

Jag var där under förändringsskedet. Jobbade under Österåkersförhandlingarna, men deltog aldrig. Sen kom kriminalvårdsreformen 1974. Men den påverkade inte Österåker. Möjligen att det blev lättare att placera ut på öppna anstalter. Det var ett klientel som alltid var på Österåker. De klarade inte av att vara någon annanstans. Narkotikadömda blev kvar där också. Och de rymningsbenägna. Alla var lika!

Så småningom föddes nya tankar när Clas Amilon kom hem från USA. Innehållet skulle göras om och specialiseras för narkotika, 1976. Ett lyft att få jobba mer behandlingsinriktat. Det bildades en projektgrupp, och jag arbetade som facklig representant i ett år. Anstalten tömdes och fångarna fick sen söka till Österåker. Personalgruppen fick avdelningsvis genomgå olika utbildningar och jag organiserade och började utbilda.

Ingvar Östborn och Ingela Thylefors var kursledare. Jätteroligt! Det var Per Colliander (byråchef på KVS) som tog initiativet, men det var Amilon (avdelningschef på KVS) som såg vad som hänt i narkotikafrågan. Håkan Jonsson var jätteviktig här. Det blev en strid mellan

²⁸ Stod klart 1958.

den beteendeterapeutiska och beteendedynamiska behandlingstanken. Lite krig blev det. Håkan var för den terapeutiska, Ingvar Östborn var psykoanalytisk. Dumheter med den senare inom kriminalvård! AnnBritt blev chef. Mycket stridigheter, men Eva vill inte prata om det. AnnBritt fortsatte i Lagheims anda att ge personalen inflytande. Om man gjorde bort sig, så sa hon bara, jaha vad ska vi nu göra för att göra det bra igen! Hon var ett bra stöd.

Det fanns ett nytänkande. Killarna gjorde något för sig själva. De fick sy morgonrockar att använda vid urinprovtagningarna (varje dag). De fick behålla sådant de gjort själva. De sydde läderväskor som också personalen köpte. Det var fysträning, ingen tyngdlyftning utan mer som "Friskis o Svettis". Det var sämre med säkerheten. Man åkte ut till Mo i Roslagen. Fruar o fästmör fick komma dit. Gruvberget också, lite samma idé. Men här följde den egna personalen med.

Sen kom Peter Näckå som var utbildningschef på KVS och erbjöd mig jobb som utbildare i Norrköping. Det var lockande. Nya lokalanstalter byggdes och det behövdes utbildning. I februari 1982 började jag pendla, då jag inte visste om jag skulle trivas. Jag tog tåget ner och kryssade mellan vilka jag ville sitta med på tåget. Det var ett fritt jobb. Första var Orretorp i Värmland, som var en lantbrukskoloni. Korna var lite skräckinjagande och det var svårt att förstå värmländskan. Det var urvärmlänningar där! Snälla och hyggliga människor. Det var många djur, så man måste ha stövlarna med sig! Regionpsykologerna och någon från styrelsen var med, och det var fyra veckors utbildning. Narkotikan hade då börjat tränga in på alla anstalter. AIDS-epidemin gav mycket jobb också. Det var mycket problemlösning och sen pompa och stått vid invigningarna. Orretorp var en gammal förläggning som byggdes om. Sen kom de nya anstalterna i Luleå, Umeå, Huddinge, Kristianstad Vä, Fosie och Ystad.

På Högsbo i Göteborg jobbade jag med Annika Härenstam. Hon gjorde en stor arbetsmiljöundersökning senare. Mellan varven höll jag i utbildning för tillsynsmän och kontorsbiträden. Minns Pelle Granström, Christer Isaksson och Frans Schlyter från den här tiden då Kursgården bara var för grundutbildningen. Jag satt på huvudkontoret och det var gemensam utbildning för nykterhetsvård och ungdomsvård. Utredningar gjordes av Ester Steen. Det var ett dynamiskt gäng. En oas med den gruppen. Centralbyråkratin däremot var väl mindre rolig.

Sen gjorde jag en stor narkotikautbildning. Sten Heckscher och Clas Amilon var inblandade. Vi fick mycket pengar! Alla skulle utbildas. Först var det anstalter, sen häkten. Lönerna låg utanför budget. Gjorde ett undervisningsmaterial, det "bästa som gjorts"! Innehöll bl a avsnitt om motivation, med viss tid på behandlingshem. visitera, hur man gör, förhållningssätt. Det blev mycket uppskattat. Helsingborg var först ut med utbildningen. Det finns en koppling till boken som jag skrev med Amilon (Kriminalvård – insikter och utblickar, 1998). Då upptäckte jag att jag kunde skriva också. Amilon stöttade och ställde upp. Han hade folkets röst och var väldigt engagerad. De på ort och ställe fick ansvaret för utbildningarna. Det var 52 anstalter. -Jag var 8 år på utbildningen. Det var invigning på Storboda med Kristina (Kia) Arvidsson. Gunnar Engström erbjöd mig då jobbet på kvinnofängelset Färingsö. Jag fick myror i huvudet. Varför skulle jag passa för det? Jag tänkte att de var besvärliga, men det var ju tvärtom! Det roligaste jobb jag haft. Det var en anstalt avknoppad från gamla Svartsjöanstalten.

Det var också manliga intagna där när jag började. Motstånd att de skulle bort, men Inga Mellgren och Gunnar Engström var beslutsamma om att de skulle bort. -Det var fem kvinnor till att börja med. Många av kvinnorna släppte allt för en kärlek som inte var värd 5 öre. Vi

hade samarbete med Hinseberg och kvinnojourerna. Hinseberg ville vara lite unika då. Eva började på Färingsö 1988. Det visade sig finnas asbest i byggnaden, så personalen fick bo på en avdelning. Vi satt "mitt i smeten". Kul! Jag intervjuade alla anställda vad de ville göra i den nya organisationen. Alla ville jobba dag utom åtta som ville jobba natt. Ville kompensera dem lönemässigt.

Det var viktigt att visa kvinnorna respekt. Det fanns inte någon annanstans, att inse att de hade potential att klara sig själva. Det var många sorgliga historier. Dåliga självbilder och förlorad vårdnad om barn. Som mest hade vi 40 platser. Vi tog ofta ett gäng och gjorde något som paragraf 14-aktivitet. Vi gick inte på bio utan mer vara ute i naturen. Eva berättar en anekdot: Ett stenbrott ligger utanför staketet och det användes som swimmingpool. Men det fanns ormar där. Krister Evertsson, översynare, tog ledningen. "Kom nu flickor, ser ni inte att jag har ormtjusarskorna på mig"! De skrattade eftersom han hade sandaler. - Ingen hade trott på kvinnorna tidigare. De var de ensamma. På jul är det ju överfullt i besöksrummen på andra anstalter. Men inte hos kvinnorna. Det var då modernt med djurtofflor och vi gav alla lejontofflor i julklapp. Tycker att vi lyckades väl med att få ut dem i behandling. Personalen hade kontroll över sitt arbete. Det var sysselsättning och KOM-VUX. Drogrågor, kvinnofrågor, föräldragrupper, ja fantasin flödade. Vi öppnade dagis för de små barnen som fanns med på anstalten. Vilken uppståndelse det blev! Den verksamheten lades sen ner, men det var bra som projekt. De byggde en friggebod där de fick ha barnbesök intill centralvakten, så de inte behövde gå in på anstalten.

Sen blev jag erbjuden ett nytt jobb. Clas Amilon (som så hade blivit regionchef i Malmö) tyckte att jag skulle flytta till Skåne. På den tiden skulle man inte vara så länge på sina cheftjänster, max 5 år. Jag var på Färingsö i 6 år. Och så blev jag *kriminalvårdsinspektör*, det fanns bara två då i Malmö. Det var fart och fläkt. Jag fick ansvar för anstalterna och det har jag aldrig ångrat. Fantastiskt gäng och det var rörligt. Jag åkte runt och stöttade verksamheter. Kände nog nästan alla i Skåne, Småland och Blekinge. Clas i pension 1994. (Vår minnesbok om honom kom senare: *Minnesbilder av Clas Amilon*, 2010). Då var det som att stänga en dörr. Per Wijkmark på ProKrami kom då med ett erbjudande. Det fanns ett nytt behandlingshem för kvinnor med barn: "Malins Minne" på Rönneholms slott, i det före detta orangeriet, i Stehag utanför Eslöv. Det var så vackert. Det fanns plats för åtta kvinnor med barn upp till 13 år. Där avslutade jag min kriminalvårdskarriär. Det var modern drogbehandling. Då jag fyllde 64 år gick jag hem (2011).

Om Malins Minne: Malin Gyllenkrok (1788–1862) ägde på sin tid slottet och hon hade tre söner. Familjen Gyllenkrok startade Råby räddningsinstitut för gossar i Lund för att göra gott efter att en son hade dött. Malin ville skapa ett hem för vanartiga kvinnor. Idag alltså ett behandlingshem. Idag är Nils Gyllenkrok ansvarig för HVB-hemmet Nämndemansgården som tagit över "Malins minne".

Jag hade mycket kontakter med frivården. På Österåker kom alla frivårdare från Skyddsvärnet. Det var annorlunda. På Färingsö var det också mycket bra kontakter med frivården. Men livet ville inte att Eva själv hamnade "på den sidan". Alla lekmanövervakare var inte lika roliga, men i huvudsak bra. Enda synpunkten var att de jobbade lite för mycket bara med individuella ärenden. Borde ha varit mer gruppverksamheter. Mycket lättare. Sen kom Rattfällan t ex. De var flitiga att besöka sina klienter. Fanns nog lite mera hjärta för kvinnorna.

Vänskapen är djup mellan tidigare anstaltschefen Eva Edstedt Linghult och författaren och föreläsaren Ulla-Maria Andersson.

Eva Edstedt Linghult tillsammans med Ulla-Maria Andersson, med egna erfarenheter inifrån bl a Färingsö där de båda träffades för första gången. Ulla-Maria har bland annat skrivit boken "Kära Hinseberg" som utkom 2017. Ulla-Maria avled i jan 2023. Djupt sörjd och saknad av oss alla som fick förmånen att lära känna henne. Foto: Omkrim nr 4, 2017.

Petra Tullgren (f. 1962) Intervjuad av Gunnar Warren den 19 dec 2022. Tid: 60 min.

Petra Tullgren. Foto: Privat

Jag arbetar i Malmö som Kriminalvårdschef för Frivården.

Jag började som vikarie på 1980-talet och gjorde personutredningar under studietiden. Tog examen 1990 och har jobbat från 1991, från början på Malmö Öster.

Jag är född i Malmö och har pluggat juridik i Lund.

Jag var frivårdsinspektör i början fram till 1996. Födde då två barn. Sen blev det Region Syd. Jag vikarierade där som regionjurist fram till 1998. Då blev jag kvinsp (kriminalvårdsinspektör) på Tygelsjöanstalten.

Sen blev det chefsutbildning 1999. CUPEN kallades den för då, nu heter det ledarutvecklingsutbildning. Kom sen till anstalten Rostorp i Malmö. Ett barn till kom 2001. 2005 blev jag KVC (kriminalvårdschef) i Ystad, då verket övergick till "enmyndigheten". Jag avvecklade Rostorp och var KVC i Ystad i fyra år. Det var långt att pendla, då jag bor i Skanör. 2009 ville jag inte pendla mer. Fick då bli KVC för dåvarande frivården i Malmö. Efter två år blev det omorganisation igen. Sen igen... Frivården Malmö blev då en solitär med två kontor. 2015 sökte jag utlandstjänstgöring och blev rådgivare för ett projekt i Kenya. Det var ett bilateralt arbete, vilket var helt nytt för Kriminalvården. Jag "pendlade" fram till 2017 och sen kom jag tillbaka till Malmö.

Som för andra, var det en slump att det blev Kriminalvården för mig. Det har varit stora omorganisationer. Det var som var nytt för mig var att bli chef för chefer. Vi startade häktet i Ystad och Kvinnoanstalten Ringsjön.²⁹

I frivården har vi från 2015 arbetat med nya grepp att försöka hitta en normering. Och det skulle vara sjösatt till 2018, då skulle det finnas en modern frivård. Det har varit både bra och dåligt och har satt sina spår. Det har varit positivt och negativt. Det har handlat om klientens verkställighetsplaner på individnivå, både på anstalt och frivård. Det har varit mest komplext inom frivården. Stort med MF-18 (Modern Frivård) och implementering av Krimstics från Kanada. Alla frivårdsinspektörer skulle utbildas i det. Kopplas till riskbehovsinstrument, kallas för RBM (Risk-behov-mottaglighet) för alla verkställighetsplaner. Antingen görs det initialt på anstalt eller senare på frivården. Professionen/yrkesrollen har blivit tydligare och mer komplex. Tidigare var det lite av "fritt valt arbete" nästan helt utan insyn. Vad gjorde man? Straff, påföljd, återfallsförebyggande. Tidigare fanns ingen direkt kontroll.

Övervakningsnämnden följde upp, men det låg på inspektören att flagga för uppföljning. Nu är det helt annan kontroll. Man kan inte köra på själv. Allt bokförs i nya systemet och i verkställighetsplanen. Det är mycket administration och tar energi. Är det hög, medel, eller låg risk för återfall? Vilka behov finns? En högriskare kommer hit 1 gång i veckan, en lågriskare var 6:e vecka. Det ska kunna rulla på ändå. Biträdande övervakare? Det ska finnas en extern övervakare. Det ska fungera så och vi börjar bli bättre på det. Rollen för inspektören förändrades. Hur sälja in vad en biträdande övervakare skulle kunna? Det var tänkt att spara pengar. Det var ett pedagogiskt problem med vissa frivårdsinspektörer, men de ser nu nyttan av biträdande övervakare. Svårt att rekrytera? Vi måste lägga mycket tid att hålla dem "varma" och lägger mycket krut på det. Deras arvode är 330: - varav hälften är skattepliktig.

Programverksamhet? Det är väl inte "låt alla blommor blomma"? Nej, nu är det ännu mer strukturerat. Det är RBM som styr. Det är kvalitetssäkrade program. KBT-metodik där det är kriminaliteten som ska behandlas. Inte drogberoendet. Det är t ex Våld i nära relation. *Sluta skjut-programmet* är numera ett regeringsuppdrag. 2015–2017 var det mycket skjutningar i Malmö och Malmö stad fick då med Kriminalvården i projektet - frivården. Vi började jobba aktivt 2018 med detta och sedan 2021 ingår det i ordinarie verksamhet. Nu pågår spridning till andra städer. Bland annat Örebro, Göteborg och Uppsala. Stockholm har också kommit

²⁹ Belägen intill behandlingshemmet Malins Minne vid Rönneholms slott i Stehag.

långt. Projektet har öppnat upp för många bra samarbeten med framför allt polisen. De började äntligen förstå vad frivården gör.

När det gäller villkorlig frigivning, så är det nu längre tider med övervakning. Tidigare var det bara 1 år. Frivården kan ta beslut om fotboja och föreskrifter och vistelsebegränsningar. Övervakningsnämndens tidigare beslut tas nu av Frivården och vi har två beslutsdagar/vecka. Vad gör nämnden idag? De är tänkt mer som en omprövningsnämnd. En del går direkt till tingsrätten. De håller i påföljdotredningar. Men politiskt gick det inte igenom hela vägen att slopa nämnderna.

Hur hanterar ni dagens klientel? Vi har noggranna bedömningsutredningar och säkerhetsbedömningarna är noga uppdaterade. Klienterna kategoriseras. Många HKO= hög kollisionsrisk med okänd – det är det skjutglada gänget. Sen finns HKB=hög kollisionsrisk med bekant fiende. Sen HK-klienter, de är bara stökiga. Vi har hög säkerhet kring besöket. Är de hotfulla är det alltid två handläggare med. Ligger det på dina axlar? Nej, det sköts kollegialt. Varje enhet med undergrupper har egna kollegium. Där diskuteras hur klienterna ska tas emot. Det är struktur kring hur det följs upp. Det är tidskrävande. Jag har sex chefer under mig. Tre till som fattar beslut. En säkerhetshandläggare. Plus en med processtöd. Gängkriminella, organiserad brottslighet. Narkotika och assistansvård. De senare har det välordnat runt omkring sig. De ses som stabilare och skötsamma, men kan därför hamna för snabbt på öppna anstalter. Många av dem är fundamentalister. Samhället måste skyddas från dem. De följs upp vid minsta förseelse. Frivården kan neka pass och vi kan besluta om vistelsebegränsningar.

Det verkar vara mycket tuffare nu? Det fanns risker förr också, men är i alla avseenden värre nu. Personalen utsätts för yttre påverkan idag. Bara det att klienten kommer iklädd en skyddsväst... Då behöver man inte säga så mycket, det blir en indirekt påverkan. Vi jobbar väldigt mycket med det. Det är aldrig en enskild handläggare som tar beslut. Viktigt att visa det för klienten. Det är *myndigheten* som tar beslutet. De kollegiala mötena är viktiga för att stötta. Larm etc. Svårast att veta vad det gör med personalen på sikt. Det är en osäkerhet i arbetet. Risken finns att man censurerar det man är med om. Personalomsättningen var låg fram till 2019. Sen har bemanningen ökat, men omsättningen är fortfarande låg. Inte många som slutar idag, men de är många nyrekryteringar. Först ska de ges instruktioner, sen är det Krimstics och verkställighetsplanerna. Utbildningsenheten ansvarar för det. Det är socionomer och kriminologer från Lund som rekryteras. Några enstaka statsvetare, men inte lika många jurister. Men gott om beteendevetare. Fler män än tidigare anställs och det är många unga medarbetare. Det är fortfarande lätt att rekrytera kunniga.

Framtiden då? Vi är 12 frivårdschefer i landet. Fortfarande svårt med frivårdsarbetet på huvudkontorsnivå. Finns goda tankar, men... Inspektörerna drivs väldigt hårt. Det är inte hållbart. Utbildningsstrukturen är omgjord. Personalen blev sjuka. Bra driv nu bland cheferna att hitta en framgång som är bra. Det ska vara en modern frivård. Det ska vara enhetligt och säkert. Men vägen dit? Det finns många handböcker, men hur många går att läsa? Det blir lätt överkomplicerat! Nu måste vi hitta balansen så att medarbetarna får tänka själva. Håller inte med de volymerna vi har idag. Nu har pendeln slagit över för långt åt andra hållet mot hur det var tidigare med "fritt valt arbete".

GW nämner att Urban Lindberg (som också intervjuats) pratade om att det bara fanns en person på styrelsen som jobbade med frivårdsfrågor. Det var Barbro Schillander-Lundgren, som var stridbar och fick mycket gehör. – Det är fortfarande lågt intresse på HK. Det handlar

om normering och HR-frågor, men det går inte att jämföra med kriminalvårdens normala anställningar. Så mycket nya uppdrag, som t ex ungdomsövervakning. Jag har som frivårdschef ett starkt mandat, det är bra. Men HK tror att det är klart där. Men det räcker inte. Det kan inte vara lika för alla. Jag önskar att varje kontor ska kunna bestämma själva. Jag vill ha kvar ett utrymme att själv få bestämma. Jag har alltid följt en arbetsordning, men vill ta eget ansvar i vissa fall.

Har frivårdscheferna runt om i landet gemensamma möten? Vi har uppkopplade möten ibland med HK:s frivårdsavdelning. Men det är ickeproduktiva möten. Därutöver finns en del nätverkskontakter. Jag jobbar mycket mot vissa där det finns ett naturligt utbyte, som i till exempel Helsingborg, Örebro och Karlstad.

När det gäller utslussverksamheten, så är det svårt att utläsa i Tidö-avtalet vad de vill. Det verkar inte finnas intresse för frivård. Den stora utmaningen nu är att vi jagar varje anstaltsplats. Sista tiden av verkställighet ska man komma ut, att de ska ut efter halva tiden och då sättas med boja eller på halvvägshus. Ibland i bostad eller vårdvistelse. Det känns inte så bra alla gånger. De tar beslut som man kan fundera över.

Vi har en klient som hade filmat en handläggare och lagt upp det på TikTok. Handläggaren syntes inte, men hördes. Det är djupt obehagligt. Jag ska ha ett möte nu och där samtala med honom om etik och moral.

Fungerar bojan? Det finns ingen lagändring och den kan användas upp till 6 mån. Klienterna behöver inte längre ansöka, utan det är frivården som föreslår. Det är en ny lagändring på gång. Det blir snabbare processer. Inga lägre krav. Lite teknikstrul har det varit och det har varit en utmaning under pandemin. Det har varit biträdande kontrollanter, men vi ska byta mot egna kontrollanter. Inga lekmän får sköta det. Så fler ska anställas. Det blir en ny kontrollenhet. Vi har inga bågar på kontoret. Vi har nya lokaler på gång och ska flytta ut till Hyllie. Det känns unikt att få vara med att bygga upp ett helt nytt hus. Det blir inflyttning 2024. Men det känns oroligt med Tidö-avtalet.

Vad tycker du om samhällstjänsten? Jag tycker att det är värdelöst. Det tillför ingenting. Vi får inte in dem i ett socialt sammanhang och det är svårt att få företag att ställa upp. Man ville mer än vad det blev av det!

Sammanfattningsvis tycker jag att det är en rolig och bra utveckling. Att vara frivårdsinspektör är en profession. Det är klart vad som ska göras. Vi träffar dem som andra sällan träffar. Socialförvaltningen däremot har hamnat i ett multikulturellt blåsväder. Krimstics klargör rollerna. "Du är dömd, jag är här". Det är språksvårigheter ibland och många tolkar anlitas.

Inger Alvin (f. 1955) & Margita Mauritsson (f. 1943)

Intervjuade av Gunnar Warren den 13 jan 2023. Tid: 1:00:18

Inger Alvin. Foto: G. Warren.

Margita Mauritsson. Foto: G. Warren.

De har båda arbetat på Frivården i Malmö och är utbildade socionomer. Båda gick på socialhögskolan i Lund. Margita började inom frivården tidigt 70-tal och gick i pension 2007 vid 64 års ålder. Inger jobbar fortfarande. Hon började 1984, men arbetar sedan 2007 KBT-behandling, numera i egen regi. Margita hade andra erfarenheter, hade arbetat som både sjukhuskurator och socialsekreterare. Men blev trött på det och ville pröva någonting annat. – Jag visste inte mycket om kriminalvården när jag kom hit.

Ingers första jobb efter studierna var på frivården, men hon hade praktiserat på kriminalvården. Hon började på dåvarande Rosengårdsdistriktet, där hon bl.a. jobbade tillsammans med Thomas Karlsson. Efter distriktssammanslagningar blev det sedermera frivården Malmö-Centrum/Söder fram till 2005. Då blev Inger nationell samordnare och utbildare i KBT och satt på utbildningsenheten på regionkontoret. Hon har senare lämnat verket och jobbar deltid i egen regi.

Frivården då ser inte ut som idag, säger GW. Det har hänt mycket de sista decennierna. Hur ska man beskriva bilden? - Det fanns ingen introduktion när jag började, säger Margita. Jag fick en tjänst och fick krypa in i ett rum och jobba. Man fick gå och fråga andra. Det var inte så gediget med svaren precis och man gjorde sina misstag så klart. Vi var gruppindelade på Studentgatan. Vi var nog en sex personer i min grupp.

-Jag fick introduktion på regionen och hade en fadder i Kerstin Andersson, berättar Inger. Det var bra att kunna ställa frågor och veta vilka man kunde vända sig till. Man skulle ha tillsyn över de villkorligt frigivna. Man hade med sig samtalstekniker. Men man hade att besöka dem i hemmet en gång i månaden. Så kom man till en "kvart", men det hände aldrig någonting. Det var en frejdig tid. Margita berättar att polisen var förvånade att frivårdstjänstemän gick ut ensamma till deras "bovar". Men jag kände mig aldrig hotad,

säger Inger. Klienterna kunde ha andra där när man kom på hembesök, och det kunde de väl ha tänkt på att undvika. Men det var så självklart, inget att välja på.

Margita berättar att hon en gång kom hem till en kille. – Han var lite tokig, kanske man kan säga. Han levde där med en kvinna och barn. Han visade mig att han hade dödat ett marsvin som "rymt". Det var förfärligt, det kunde jag ju inte släppa. Minns inte hur jag gjorde, men jag tog kontakt med socialtjänsten och möjligen tog de barnen därifrån och jag tror att paret separerade sen också.

Margita minns inte hur de till en början fick sig tilldelade klienterna. – Det delades upp mellan grupperna och det var så kallade "skyddstillsynare" och villkorligt frigivna. – Det var uppdelat mellan kvinnor och män, enligt Inger. -Det var först senare som det blev uppdelat med unga för sig och kvinnor för sig. -Då kunde man specialisera sig. Fördelningen skedde vid postöppningen vid morgonfiket. -Då kom chefen med en hög ärenden och så blev de uppdelade.

GW minns att det på 70-talet var väldigt uppdelat, där en bara hade villkorligt frigivna, en hade bara unga skyddstillsynare. -Själv ansvarade han för de internerade, plus alla utredningsärenden på "skyddstillsynarna". Många av dessa kom uppifrån landet och skulle vidare till Köpenhamn och skaffa hasch. Tre hade övriga skyddstillsynare och en förmedlade personundersökningar till externa utredare.

Det blev senare mera kontinuitet. Det är, enligt GW, som Carl-Erik (Nyberg) brukade framhålla, att pendeln alltid svänger. -Det kommer nya reformer och det har vi alla varit med om. Det rullade på med smärre förändringar fram till början på 90-talet. Då kom det nya straffformer. Bojan kom -94 och började på Malmö-Centrum, som försöksverksamhet.

Inger säger att det var stort när kontraktsvården kom. -Det var stora missbruksproblem och de hade dubbeldiagnoser och var kriminella. De utreddes och vi hade tummen i ögat på dem. Och vi fick in dem på behandling, äntligen. Man gjorde PU (personundersökningar) och utredde kontraktsvård. Det gjordes en vettig plan, och man var med på rättegång och motiverade för alternativet. Systemet blev väldigt tydligt. – Det var en superbra reform.

GW frågar om det var lätt att få tag i lämpliga behandlingshem? Det blev det, men det var svårt innan, säger Inger. -Och det var en ekonomisk dragkamp mellan Kriminalvården och Socialtjänsten. Men de senare behövde vara involverade om behandlingstiden var längre än själva kontraktsvårdspåföljden. Det blev stor skillnad för klienterna. Hade man tid att åka runt och besöka ställena, frågar GW? - Det skulle vi ju göra, så det gjorde vi. Oftast åkte vi ut själva. Ibland gjorde vi det ihop med socialtjänsthandläggaren.

Det var särskilda handläggare för samhällstjänsten, berättar Margita. -Det skulle utredas innan och vi skulle hitta arbetsplatser och ha nära samarbete med dessa. Det var rätt mycket jobb med det, säger Inger. – Ja det var svårt att hitta bra arbetsplatser, säger Margita.

Hände mycket i ett svep med de strukturerade programmen, som Rattfällan till exempel, säger GW. – Jag var med och hade kurser i Rattfällan, det var ju stimulerande, säger Margita. Hur stora grupper hade ni? – Det var en 12–14 personer med två handläggare. Vi fick känna oss fram. Man tittade på video och diskuterade olika frågeställningar. Vi samlade klienter från de olika distrikten. Malmö Söder och Malmö Norr, Centrum, Rosengård... eller vad de nu hette? Vid omorganisationen 1998 blev det två distrikt: Söder och Norr. Lund försvann och gick upp i Malmö Söder. Det var en chock för Lund, då det bara var någon som i förbifarten

sagt att det kontoret skulle läggas ner. De visste ingenting om det, säger Margita. Inger berättar i sammanhanget om Gert Stern som var på Stångby när den anstalten lades ner. Sen kom han till anstalten Hildero, när den lades ner... Det var en turbulent tid.

Inger minns de hade boja. – Det var Malmö-Centrum som var först i landet. - Inte många som trodde på det, men Eivor (Daun) gjorde ju det. Inger utbildade sig i lösningsorienterad terapi. – Jag jobbade en dag i veckan med det. Sen var det kriminalitetsprogram baserat på 12-steg. Det var i mitten på 90-talet. Vi fortsatte med något som kallades måndagsgrupperna. Sen gick vi utbildning i de evidensbaserade programmen. Till exempel "One to one." Margita minns att det var någon som hade skrivit en bok om kriminalitet som livsstil. Och han höll i utbildning i hur man ska jobba med kriminalitet. Det var Rolf Olsson från Provita. Sen var det 12-steg för ungdomar. Då gick vi på det, säger Inger. -Det var ju trevligt, men nackdelen var att vi satte etiketter på klienterna. Det kändes aldrig rikligt bekvämt. Men det fanns ju inga alternativ.

-Sen var det Brottsbrytet också. Eivor ville verkligen att vi skulle jobba med kriminaliteten. Andra skulle sköta det här med bostäder med mera, säger Margita. Inger fyller i att det kändes så gediget, och det forskades på det. – Det funkade. I den vevan började man prata om evidens. Det begreppet fanns inte innan. Kanada hade ett program som anstalterna använde. Det var många steg. -Men det vi jobbade med kom från England. Det hette "Aggression replacement treatment" förkortat ART. -Men det var svårt att fylla upp programmen och misstaget var att ta med klienter som inte hörde till. Det blev sedan en helt tokig utvärdering eftersom det varit fel personer i programmet. PRISM kom också, och där kunde man vända sig mer mot själva missbruket.

Jobbade alla handläggarna med det här, frågar GW? Nej, men fler och fler utbildade sig. -Det fanns olika bitar som man kunde välja på, säger Margita. Så de som inte utbildade sig kunde jobba med ungdomar eller kvinnor. – Men det blev nog så att alla till sist specialiserade sig på något.

Skedde det någon återkoppling uppåt, frågar GW? Inger berättar att Kriminalvården beställde en utvärdering från Psykologiska institutionen i Lund om programverksamheten. Det var runt år 2000. – Det var två som intervjuade programledare och chefer för att se vad som var viktigt. De kom fram till att utbildningen var superviktig och att personalen måste bli entusiasmerade. - Sen var det lika viktigt att chefen följde upp och motiverade. Det blev viktigt för att det skulle drivas vidare. Margita fyller i att det var väldigt viktigt med stöd uppifrån. Särskilt när det kommer något angeläget nytt. -Lika viktigt är det på anstalterna!

Hur var kontakten med anstaltssidan, frågar GW? Margita kommer inte riktig ihåg. – Men jag minns att jag skulle upp till Karlskronaanstalten. Jag var inte gammal i gamet då och kände att jag inte skulle klara av det. Så jag anmälde förhinder. Man behöver ju ha någon med sig. Men för övrigt var kontakten med anstalten alltid initierad från frivårdens sida. Anstalterna meddelade oss inte alltid om en klient förflyttats. Det funkade inte med kontakten. De hörde inte frivilligt av sig. Inger berättar dock att Margareta Munklinde var duktig att höra av sig. Hon var handläggare på både Tygelsjö och Malmöanstalten. -Med henne kunde man ringa och resonera. Det var en "gemensam" kontakt. Den bästa personen att ha med att göra! - Vårdarna visste inte riktigt vad vi pratade om. Det var som att de inte förstod att vi hade att jobba med samma individer som dem. De som vi såg som lätta såg de som svåra. Bemötande spelade inte någon roll, enligt dem. Vi hade ju inte de situationerna som de på anstalterna

hade. Men diet var kul när vi fick någon anstaltsvårdare som kom och praktiserade/ tjänstgjorde hos oss. De fick en helt annan bild av jobbet.

Hur var det med kvinnoprogram och "Våld i nära relation"? Var nog i början på 2000-talet. De hölls både i grupp och enskilda. GW minns ett program/en verksamhet som kallades för KARIN, från Norge. Programmen var jättebra, enligt Inger. – Men det var jobbiga program för de pågick så länge. Det var nödvändigt att vara helt dedikerad.

Hur var det med sexualbrottsprogram? Inger minns Katarina Hansson som utbildade sig till sexolog. Psykologerna Ingvar Östborn och Alf Johannesson jobbade med sexualbrottsprogram redan under Clas Amilons tid. – Anki Persson var med också, det var på 90-talet. Margita minns att Clas vid någon utbildning hjälpte till att bära deras väskor. Det var gulligt, på något vis!

Fler program? PRISM kom efter "One to one". -Märktes det av någon styrning från styrelsen? Ja det fanns, säger Inger. -De samlade oss och det var mycket "pepp". De hade också kommit överens om forskning. Så det var nog stort. -Då inrättades det nationella samordnare. Tror det var 98–99. Åke Fahrbring var först med "One to one". Och sen tog jag över. Vi var tre i det gänget. Jag blev vikarie för Åke. Sen kom Helena (Nyberg) efter mig. Utbildningen skedde i Norrköping. Det var en stor satsning.

Idag är det ju bara evidensbaserat som gäller, säger GW. Margita säger att man kan ju aldrig se framåt i tiden, bara bakåt. Inger berättar: -Jag lärde mig att försöka dokumentera allt. Att alltid gå tillbaka för att kunna se "före" och "efter" för att kunna jämföra. Det var väldigt mycket uppföljningar. Det var som en egen forskning. Det som är bra med program är att man kan erbjuda samma möjligheter för alla klienter, oavsett var de är. KRAMI-verksamheten (som startade i Malmö) finns väl bara här, eller så är det åtminstone begränsat på andra håll. Det kräver att någon är besjälad för att det ska fungera och kunna utvecklas, säger GW. – Det är superbra för oss. Det borde kunna ges på alla distrikt, enligt Inger. Margita säger att det är skillnad mellan Malmö och Norrland, där det är så långa avstånd. Blir inte samma förutsättningar. Men nu har vi ju digitala samtal också, säger Inger. Bra men inte detsamma. Den personliga kontakten kan inte underskattas.

Har ni ångrat era yrkesval någon gång? Båda tycker att det har varit väldigt trevligt. Det har varit god sammanhållning, med många roliga fester och personalmöten. -Men allt förändras. Ju större distrikt, desto svårare, enligt Inger. Sen är det alla omorganisationer. –Ett bra sätt att ta bort all inspiration, enligt GW. Allt har inte varit bra. -De har nog aldrig sagt vad allt detta har kostat, svarar Margita. -Men jag har utvecklats och fått starta många projekt, svarar Inger. -Har alltid haft högt förtroende från cheferna. Jag har alltid fått höra att jag ska klara det.

GW säger att många i vår generation har blivit "långtidare" i verket. Kriminalvården har haft den fördelen att man kunnat variera sig under en och samma arbetsgivare. Inger berättar att efter att hon slutade 2006 med KBT-utbildningen, så har hon varit i Norge och Litauen och utbildat där. Jobbade då extra för kriminalvården.

Inger hade gått en KBT-utbildning och upptäckt att "vanligt folk" bara har ett problem, inte som våra klienter med så många multiproblem. – Det blev en stor skillnad. Det var nytt att inte behöva tänka på helhetsbilden hela tiden. -De evidensbaserade programmen byggde på att man skulle se sammanhangen, Omgivningen, inställning och nätverk med mera. Det är ju

väldigt användbart i livet överhuvudtaget. Man får lära sig att hantera så många problem. Det har vi ju också gjort.

De slutsummerar: -Jag minns chefen Carl-Erik (Nyberg), han var ju i stort sett ensam i början, säger Margita. Gav sig i väg och tog sig fram överallt. Hade ju hela Skåne och Blekinge. -Var nog en bit av Småland också, säger GW. Hur kunde man klara av det! Inger säger att det var en annan syn då, en annan takt och en annan tid. -Man ska ha respekt för de insatser de gjorde, säger Margita. Det utvecklas ju och man tar ett steg i taget. De kan ju inte ha träffat varje klient särskilt mycket.

-Vilket hängivet folk! Det var nog det som gjorde att klienterna förstod att vi ville att det skulle bli bra, avslutar Inger med att säga.

Eije Åström (f 1951) Intervjuad av Wivi-Anne Heurlin Krantz 17 nov 2021 Tid: 47:28

Eije Åström. Foto: Privat.

Har arbetat i Västervik, Wivi-Ann har varit hans chef. Började 1 juni 1979 sommarvikarie, därefter praktik under hösten. Fortsatte med olika vikariat och det tog lång tid att få en fast tjänst, 3–4 år. Har varit frivården trogen. Jobbade dock några månader som assistent på Skenäs. Slutade 2016 på våren (med pension). Var 28 år när han började. Var socialassistent och vårdare inom psykiatrin på fasta paviljongen (i Västervik). Dömda för grova brott. Spännande. Nästan som ett fängelse. Grindar och hög säkerhet. Inga träskor och inga smycken. De var tidigt ute med säkerhet. Också verkstadsindustrin. Utbildad som socionom.

Kände att det här var vad han ville arbeta med. Väldigt självständigt. Spännande, då man inte visste hur dagen skulle bli. Lokalt styre. Egen budget. Mycket samverkan. Hur såg en dag ut? Rent tekniskt inte mycket hjälpmedel. Besök på rummen. Folk rökte väldigt mycket inomhus. Också i personalrummen. Ytterdörren låst. Frivården låg i centrala Västervik nere vid Fiskartorget. Två våningar med passage genom trapphuset. Fanns tingsrätt i Västervik. Lärde känna många där. Snabba beslutsvägar. Jobbade mycket ute på fältet. Hembesök särskilt hos dem som inte bodde i stan. Söderut. Varit i alla kommuner (inom frivårdsdistriktet i Västervik)

Jag blev berest. Lärde känna klienterna och kunde skapa en relation. Minns få tillfällen som det blev bråk. Humor en viktig ingrediens. Tog in dem även om de var onyktra, om de inte var för stökiga. Gav ändå en signal om hur det stod till. Polishämtning ett maktmedel, förekom inte så mycket på senare tid pga omorganisation inom polisen på 1990-talet. Man fick då hitta andra metoder. Fanns många maktmedel att ta till. Varningar, en eller två, sen blev det omhändertagande, undanröjande eller verkställande. Var klienterna medvetna om detta? Ja de visste vad som väntade. En del tog det med en klackspark. De brydde sig inte så

mycket. Utslagna. Har man inget och är nere på botten, så spelar det inte så stor roll om man blir inlåst några dagar. Kanske rent av lite skönt att få en sovplats. Ibland blev de avvisade från en kommun, då fick Frivården kliva in och hjälpa dem. Agera socialt. Ringde till olika myndigheter och bekostade hotellnätter mm. De hade ju ingenting.

Jag jobbade också i Oskarshamn. Frivårdslokal (en lägenhet) i ett stort hyreshus i Kristineberg. På dörren stod det B. Martinsson. (GD Bo Martinsson). Gamla GD:n som tyckte att frivården skulle ha lokal där. Tre handläggare där som reste dit en gång i veckan. Sena kvällar. Ibland sov man över där. Hög andel lekmanövervakare. Jag hade högst andel. Det var mycket personliga kontakter. 80% (lekmanövervakare) i genomsnitt. Hade sina egna verktyg att rekrytera. Olika yrkesgrupper. T o m narkotikaspanare. Personal på fritidsgårdar och de inom socialtjänsten. Tiden innan det blev 45 kontraktsvård.

Mycket fritidsverksamhet. Kunde motverka återfall. Många projekt via Kriminalvårdsstyrelsen. Paddla kanot och åka till fjällen. Järvsö och till Gruvberget med klienter. Fick arrendera ett fritidshus lokalt med stöd av Wivi-Ann som då var min chef. FFF:are (vårdare från anstalt som kom in i frivårdens arbete) var med. Stugan hyrdes ut till personal. Nyckeln på macken i Överum. Fiskade i en göl, då de hade en båt också. Det sprack pga. ekonomin. Romantiserad bild. Samtalsmetodiken gjorde att det var möjligt med fin samvaro. Relationen viktig. Klienterna skyddade mig. Det var lite andra tider då! Dagarna gick väldigt fort. Hade bandspelare och spelade in mina journalanteckningar. Assistenterna skrev ut. Sen när datorerna kom på 90-talet, så blev det mer och mer att man fick göra det själv. Blev färre kanslist. En skötte övervakningsnämnden. De hade hela Kalmar län. Många relationer med domare och andra på tingsrätten. Man blev ett ansikte utåt. Skillnad när du slutade? Jag fick inte resa så mycket. Mest för samhällstjänstplaceringar. Kontroller mm. Hade litet rum då på socialtjänsten i Oskarshamn. Sen på slutet var det programverksamhet.

Mycket hamnade i Östergötland på slutet i Norrköping och Linköping. Klienterna fick åka dit i stället. Mer och mer datoriserat. Sammanträden på länk. Digitalt. Sände ifrån häktena. Jobbade mer ensamt. En del handläggare hade stängda dörrar. Mer och mer bundet. Jag jobbade fackligt också. SACO. Tillhörde då Malmöregionen. Då blev det mycket resor neråt.

Mycket statistik över intagnas programverksamhet. -Jag förstod inte nyttan av det riktigt. Det var inte riktigt lika roligt på slutet. Allt blev så centralstyrt. Allt styrs från huvudkontoret och det kommer nya idéer hela tiden. Och så förkastas det då det kommer nytt från England och Kanada. Rattfällan minns jag. Fanns en broschyr. Jag höll kurser lokalt för rattfyllerister. Höll i dem i 12 år. Minns en kyrka i Timmernabben som det hölls kurser i. Mycket video och tänk om brottsoffer. Trafik, alkohol och narkotika. Det blev uppmärksammat i media. Många kom och intervjuades. Mammor som förlorat sina barn kom och berättade om sorgarbetet. Många av klienterna grät. Två dagars kurser. Hade alltid med en kollega. Känslösamt. Det var med handläggare för körkortsfrågor som återkallade körkort. De fick ett ansikte på den som var ansvarig. Präster var med och pratade om etik och moral. Stort samhällsengagemang. I stället för fängelse fick de gå kursen. Det var 1994 och detta pågick en bra in på 2000-talet. Men det lades ner då det kom andra program.

Alkoholprogram som sen dömdes ut efter en 3–4 år. Utvärderades, förkastades och så kom det något nytt. Idag ska det vara så specialiserade programledare. Tidigare räckte det med att man var generalist. Men med ett litet distrikt så skulle man behärska det mesta. Allt drogs in på slutet. Man fick inte ens ha en handkassa på kontoret. -Hur de gör idag har jag ingen aning om. Nu under pandemiåren har de ju inte ens träffat klienterna.

-Jag var lekmanövervakare en tid efter pensionen. Det var en trevlig tid. -I dag skulle jag nog inte ha valt det här yrket. Idag är det mer tungt belastade klienter. Ansikte mot ansikte har idag helt försvunnit. Borde man tänka mer på idag. Relationerna oerhört viktiga. De som idag jobbar inom Kriminalvården stannar inte så länge. Vad har vi missat under intervjun, frågar Wivi-Ann? Man var mera egen i början, sen mer i en fålla. Prestationer och statistik. Blev mer som en tävling på Frivården. Jakt på högre löner. Det ska integreras och sparas pengar. Stordrift. Båda är glada över att ha jobbat inom Kriminalvården.

Mona Åndell (f 1939) Intervjuad av Wivi-Anne Heurlin Krantz den 19 okt 2022 Tid: 17:55

Jag började inom frivården i oktober 1967 i Västerås. Hette då skyddskonsulent. Var först i Köping och sen Växjö. Jag blev färdig socionom 1964 och var kurator en kort tid.

Jag var hemma med två små barn. Lasse Sjöstrand, chef i Västerås knackade på dörren och tyckte att jag skulle börja jobba där. Vi var alla eftertraktade som kom ut från utbildningen. Jag har hela tiden valt att vikariera. Lite bökigt att få till lönen på grund av det, men jag har hela tiden kunnat välja vad jag ville jobba med. Jag gjorde många personundersökningar där emellan. Men har idag dålig pension på grund av det.

Sen flyttade jag ner till Växjö. När slutade du? 1982. Var det likartat klientel? Det var stor skillnad i mentalitet. Västerås var en arbetarstad och Växjö en företagarstad. Jag minns en mano-depressiv klient. Han gick tillbaka till sitt jobb i Växjö och målade om hela verkstaden.

Knarket kom in i Kriminalvården i slutet på 60-talet. Det var bilstölder, missbruk och slå sönder skyltfönster. Många klienter jobbade, hade familj. De var satta under övervakning. Det var mycket jobb för mig att ordna övervakare till dem. Det var många poliser som tog på sig det uppdraget. Många klienter ville ha dem. Det var stor skillnad på antalet lekmanövervakare. Socialassisterna tog inte dessa jobb.

Minns du någon särskild händelse? Blev du hotad någon gång? Jag minns den första mannen som hade AIDS. Jag lärde mig sen att de var vanliga. Det var en skräck i början. Man visste ju inte hur det smittade.

Jag trivdes med att allt kunde avslutas. Att jobba mot ett mål. Jag skrev yttranden och kunde göra avslut. Det var kul med kompisar. Gjorde hembesök och utan att blinka åkte man ut i bushen. Man kunde höra hembränningsapparaterna som kluckade. Man var ensam. Det fanns inga mobiltelefoner, men man sa ofta vart man skulle.

Man blev hyfsat behandlad. Har blivit hotad två gånger. En som satt anhållen blev väldigt förgrymmad och på skyddet i Västerås kom någon in med dragen pistol. Polisen kom snabbt. Inte samma typ av hot och våld som idag.

Jag slutade för att familjen flyttade till Linköping. Då började jag jobba med annat.

Frivården idag är mycket mera strukturerad. Det finns mycket programverksamhet och lekmanövervakarna har inte så mycket. Handkassa finns inte längre. Jag minns en som skulle på begravingar. Det var många som dog, och han behövde då få pengar för att kunna åka till begravingarna. Jag minns en annan gång då en klient ringde på hemma och dottern var ensam en kväll. Hon blev rädd, men inte hotad.

Wivi-Anne Heurlin Krantz (f. 1948) talar in själv den 9 okt 2022. Del 1. Tid: 13:40

Wivi-Anne Heurlin Krantz. Foto: Privat

Jag började sommaren 1969 under studietiden på Skenäs utanför Norrköping. Var då kontorist Sen blev det Roxtuna sommaren därefter. Fick då också kontakt med frivården. Gick övervakar- och personundersökarutbildning 1970 och tog uppdrag inom dessa områden Under hösten 1971 började jag vikariera på skyddskonsulenten i Linköping. Det var ingen introduktion utan en jättehög av klientärenden. Bara lyfta in den i arbetsrummet och jag började titta på det första ärendet. Då kom den första klienten och ville ha ett värmeelement till sin lägenhet. Chefen sa ja. Och det var rekvisitioner som gällde. Första dagen fortsatte på ett likartat sätt och jag hann inte skaffa mig en uppfattning om hur klientstocken såg ut. Vi gav ut pengar som stöd, vid sidan av socialförvaltningen.

Handläggarna hade 125 klienter var. Hälften var man övervakare för, resten fick lekmanövervakare. Klienterna kom och gick under dagarna och dörren var alltid öppen. I väntrummet var det bråk ibland och vi fick ringa efter polis. Torsdagar arbetade man till kl 19.00 för att de klienter som arbetade skulle kunna besöka oss. Det var mycket hembesök som man alltid genomförde ensam, ibland med viss skräck. Jag läste på universitetet, ekonomi, sociologi, psykologi och pedagogik 1972 blev jag klar med utbildningen. Jobbade sen i frivården fram till 1987 inklusive tre graviditeter. Sen blev det chefsutbildning och arbete på anstalt, häkte och vid kriminalvårdsstyrelsen. 1991 fick jag ett uppdrag och då kom jag till Västervik som frivårds- och anstaltschef, den första som chef för två myndigheter som ett led i den kommande omorganisationen med kriminalvård myndigheter. Detta arbete lämnade jag 1997 för att annat arbete inom kriminalvården. Jag gick i pension 2011. En händelse minns jag särskilt väl. 1972 var det mycket narkotika i Linköping och man anhöll och häktade drygt 100 killar för narkotikabrott. Vi skulle motivera för behandling och olika behandlingshem dök upp i rask takt. Jag var mycket tveksam till många av de hem där vi placerade klienter. Det skulle vara narkotikafritt. Tveksamt om alla var det. Det var ett gott samarbete med arbetsförmedlingen och vi hade möten med socialtjänsten och polisen för att försöka motivera klienterna. (Ryd, Skäggetorp och Berga var problemområden och är så än idag, 50 år senare). Vi arbetade med fritidsverksamhet och 1974 anställdes en handläggare med fokus på just det. Fotboll, handboll, matlagningskurser och. fotokurs. Vi startade också "Brottfällan" ett motivationsprogram med hjälp av samarbetspartners. Vi hade egna lägenheter där klienter placerades. Vi hade 35 lägenheter som mest. Det var arbets-belastande!

Del 2. Tid: 9:19

Hittade mer material om en så kallad ALU-kurs, som hon berättar om. Det var en 36 veckors kurs som drevs 1979–1980. Materialet förvaras nu i Sveriges Fängelsemuseums arkiv.

Eva Granström (f 1943) Intervjuad av Katarina Kallings den 21 okt 2022. Tid: 57:41

*Eva Granström.
Foto: Sveriges Fängelsemuseum*

Jag gick socionomutbildning i Stockholm. Började som abortkurator i Danderyd och jag var yngst av kuratorerna då 1971. Var kollega med Inger Alfvén.

Sen flyttade jag till Barlingbo på Gotland, intill ett kollektiv i ett gammalt mejeri. Flyttade dit då jag fick jobb på Socialbyrån i Visby. Då var det nytt med helhetsprincipen med nykterhet, barnavård och socialhjälp. Vi fick då allt på en gång med socknarnas sammanslagning till en kommun.

Men jag tänkte, att "jag kan inte bli gammal på Gotland". Var med Grupp 8 med på besöksgrupper till anstalten i Visby. Jag var med och startade KRUM på Gotland. Lärbro var lokalanstalt och där gjordes försök med nykterhetsvård.

På den tiden var det Kriminalvårdsstyrelsen centralt i Stockholm anställda. Inte via några regioner. Jag sökte till fastlandet och fick som en av 84 sökande jobb i Gävle. Det var lätt att få bostad i Sätra. Började i Gävle 1974.

Kom till den helt nya kriminalvårdsreformen med frivårdsförstärkningen samma år. Det var stor skillnad mellan Visby och Gävle. I Visby var det bara två skyddsassistenter. Frivården var inte lika bunden av lagstiftning som socialtjänsten då. Skyddskonsulenten låg på Alderholmen på 2:a Magasinsgatan 3 med utsikt över Baltic. RIA hade sin första lokal där i källaren. Det fanns en skyddskonsulent och Lennart Grannfors var inspektör. Frivårdsassistenter var Ove Olsson och Sten Ericsson från Umeå. Barbro Hellström och Sven Snällman. Vi var uppdelade på distrikt och jag hade Sandviken.

Rutinerna för dagen: Kl 9 ringde det i en koskälla och så marscherade vi på rad in till skyddskonsulenten Birger Lindroos för brevöppning och uppläsning av polisrapporter. Sen fika och sen var det öppen mottagning på förmiddagarna. På eftermiddagen var det bara bokade tider. På torsdagar åkte jag till socialbyrån i Sandviken och hade både mottagning och hembesök. Jag cyklade runt och hade en portfölj tillverkad av de intagna på Kumla. Var till Smassens och Västerled, där Sandvikenhus hade ett stort fastighetsbestånd. Kl 17 kom jag

tillbaka till "skyddet". Där hade psykiatern Lukas Pliakas mottagning på kvällarna. Jag arbetade mycket med att rekrytera personundersökare och övervakare. Det var en del av arbetet. Det var lekmanövervakare och undersökarna rekryterades bland Sandviks direktörsfruar. De var akademiker som kunde göra utredningar. Dessa skulle till tingsrätten. Rosa Ersson var kanslist och Siv Nilsson skrev akterna. Det var mycket jobb med akterna. Barbro Hellström hade en fil.kand och hade haft sommarjobb på Hall. Vi fick en livslång vänskap.

Vi hade kontakt med häktet och dess föreståndare där vi beslutade om placering av dem på anstalter. Vi hade också sammanträden med styresmannen Karl-Henrik Ström på Gävleanstalten. Vi tillhörde då regionen Gävle/Uppsala med KVD Åke Ståhl i Uppsala. 1978 flyttade skyddskonsulenten/ frivården till Skattehuset, dit också Kriminalvårdens regionkontor flyttade. Jag minns experimentverksamheten på anstalten. Kristina Hebert jobbade där då. Vi blev vänner.

Dag två på nya jobbet i Gävle ville en medarbetare äta lunch med mig. Hen frågade vad jag tyckte om jobbet. Jag tyckte att det var lite annorlunda mot Gotland där det varit väldigt fritt. Jag var ju van att uttrycka mig fritt och här kändes det lite märkligt. Hen sa, att här sopas allt under mattan. Här är ett helvete! Det löser vi väl, tänkte jag då. När man är ung så har man så mycket kraft. Vuxna människor pratar väl med varandra!

Men det var väldigt strikt och mycket bevakande av Skyddskonsulenten. Men efter postöppningen försvann han. Ingen fattade var han var. Men han kom tillbaka kl 17 och kollade att ingen hade smitit. Det var som det var, men det fanns inget säkerhetsarbete eller tal om arbetsmiljö över huvud taget. Eva berättar här om en konflikt som fick henne att må mycket dåligt. Det var tal om omplaceringar av personal, men justitieminister Romanus rev upp beslutet och Skyddskonsulenten flyttades till Uppsala, där han arbetade som inspektör i två år.

I Sandviken fanns det ett klientel som bodde på Klangberget som var gamla alkoholister som blivit utkastade från Sandvikshus. På mottagningen kom det en gång in en kvinna och hon krävde att få pengar för att åka till taxi till Klangberget. -Hon gav mig en rak höger när jag inte biföll hennes krav. Jag hade då besök av en gammal mördare. Han hindrade henne att fortsätta då hon var rasande. Han tröstade mig sen. De hade respekt ändå för myndighetspersoner.

Det var upp till var och en av de anställda att lära sig hur man bemötte klienterna. Jag beundrade Barbro Hellström som hade sådant tålamod. På den här tiden var det inget prat om manligt/kvinnligt. Kön tänkte man inte på. Jag minns en kvinna bland missbrukarna som var gravid, när jag arbetade på "skyddet". Killen hennes var hemskt elak. När jag sen började jobba som kurator på Kvinnokliniken kom hon och födde ett barn som diagnostiserades som ett FAS-barn, dvs "Fetalt alkoholsyndrom" Barnet hade ett fiskansikte, ingen hjärna och ett litet hjärta, det var en liten flicka. Barnet levde i åtta månader. Mamman blev inlagd för avgiftning. Sen när hon kom hem efter rehabiliteringen orkade hon inte mer utan tog sitt liv. Några år senare var det någon som puttade ner fadern till barnet i Gavleån. Det blev uppmärksammat nationellt om detta FAS-barn. Det var helt nytt att kvinnor drack som män. Ingen pratade med kvinnorna om hur mycket de drack när de var gravida, men jag implementerade det bland barnmorskorna. Ingen tänkte på kvinnorna om de blev misshandlade heller. I stället såg vi kvinnorna som ett stöd när männen skulle ut från fängelserna. Hur tänkte vi! Vi startade en kvinnogrupp och 1979 kom Maria-Pia Boëthius ut

med boken "Skylla sig själv" Det var först då som vi blev medvetna. Vi hade inte vetat någonting om detta innan. Inte ens under utbildningen på "Sopis". Jag fick ta emot våldtagna kvinnor på kliniken. Då började man också se att det kom in misshandlade kvinnor på akuten. Jag hade ingen verktygslåda, utan fick komma på allting själv. Vad fick de för stöd? Vi kunde bara erbjuda samtalsstöd. Vi startade en stödgrupp för ensamstående mödrar, men så fort de träffade en kille så lämnade de gruppen.

Jag fortsatte med personundersökningar efter att jag slutat på "Skyddet". Jag minns en kvinna som hade mördat sitt treåriga barn bara för att hon inte hade fått hjälp med hyran. Hon hamnade på Mentalsjukhuset i Bollnäs. Det tog mig hårt. Ångrar att jag tog på mig det. Efter det släppte jag det här med undersökningar också.

Anders Hedin (f 1942) Intervjuad av Katarina Kallings den 18 okt 2022. Tid: 1:18:58

Anders Hedin vid avtackningen när han avgick som museets ordförande som han var mellan åren 2005–2012. Foto: SvFm

1978 kom jag till Gävle och slottshäktet, som var det nya regionkontoret. Jag var då nyutnämnd Kriminalvårdsdirektör (KVD).

Som ung hade jag inga tankar om kriminalvård. Jag hade flygardrömmar. Flög på Ljungbyhed. Blev sen utgallrad efter halva utbildningen inför inflygning på Jet. Därefter fick jag fortsätta som navigatör i Lanser 1964. Sökte sen flygledarutbildning på Såtenäs. Det var slumpen som avgjorde. Jag började läsa i Uppsala och bodde hos min kusin. Läste i en pol.mag. och blev klar i slutet på 60-talet. Catharina och jag träffades i Uppsala.

Första kontakterna inom kriminalvården var att min pappa var kyrkoherde i Falun och kyrkokören sjöng på fängelset i Falun. Jag var då ungefär 6 år.

Jobbade sen som vikarierande vaktkonstapel på falufängelset en sommar. Arbetsförmedlingen skickade mig direkt dit när jag sökte jobb under studietiden. Fick jobb som vaktkonstapel 1967. Den som styrde i praktiken var övertillsynsmannen. Direktören var lite sjuklig. Jag vikarierade också under studietiden på Vångdalen som då var ungdomsfängelse.

Sen sökte jag tjänst som assistent på Norrtälje. Blev fast därmed. Sökte via annons. F.d. chefen på Gävle, Gösta Arvidsson var chef på Norrtälje. Norrtälje öppnade 1959. Det var en så kallad industrianstalt. Bra skola! Arvidsson pensionerades och jag blev snabbt inspektör och vikarierade som chef. Räjongchefen var Gunnar Marnell, och jag tillhörde "Marnells pojkar". Han kunde ringa när som helst. Jag vikarierade på många ställen – Gävle, Lärbro t.ex. Jag vikarierade för Karl-Henrik Ström under terapeutiska samhället. Enorm upplevelse.

Då fanns en stark tro på behandling. "Behandlingsoptimism" kallat. Jag minns Torsten Eriksson. Sen Bo Martinsson – en härlig tid. Jag var en lång tid chef på gamla häktet i Stockholm. Lärorikt. Kronoberg. Chefen där hade varit sjuklig. ÖTM hade där också tagit över det mesta av jobbet. Min företrädare som vikarie hade informerat mig om "att det inte finns så mycket att göra för dig, men du står ut med det också."

Häktet var stort, åtminstone 100 häktesplatser. Där tog vi emot Stockholms alla kvinnliga fyllerister. Även män. Var där i ett år åtminstone och pendlade då från Norrtälje. Var också på regionen, eller räjong som det då hette. Vi hade kontoret på Långholmen. Det var en klassisk miljö. Vi placerade då häktade på nya Kronoberg.

Jag har varit 38 år inom Kriminalvården. 27 år som chef. Kom till Gävle från Norrtälje 1978. Regeringen utsåg, men på Generaldirektörens förslag. Bo Martinsson ringde och frågade om jag ville bli regionchef i Gävle. (Vid den nya regionindelningen.) Jag hade förväntat mig att jag skulle kunna söka som inspektör. Var rädd att det skulle bli ramaskri att andra chefer skulle bli förbigångna. Men Bo Martinsson sa att han ville ha en som inte "stelnat i formen". Marianne Håkansson blev samtidigt chef i Nyköping. Detta läkte till facken. Min dåvarande chef Knut Hast, hetlevrad chef på Norrtälje kallade in mig och undrade om ryktet var sant. Jag svarade att jag inte ville ta ut något i förskott. "Jaja, jag tycker att du varit en bra inspektör, men att du skulle vara en sådan jävla bra chef visste jag inte!"

Åke Ståhl var då chef för regionen Uppsala-Gävle. Han ringde mig och tyckte att det var ett helvete till beslut, men när nu beslutet är fattat lovar jag dig mitt fulla stöd.

Anders var yngst i landet som chef och han fick bygga upp regionorganisationen helt själv. Birger Lindroos var inspektör, och Anders hade sekreterare och en psykolog. -Jag kom mitt i den stora konflikten. Birger var tagen ur tjänst och satt i Uppsala under Åke Ståhl. Bo Martinsson beslutade att tre frivårdsassistenter i Gävle skulle flyttas mot deras vilja. -Men jag tog inte över striden. Styrelsen beslutade att Birger skulle tillbaka till Gävle och han blev min Kriminalvårdsinspektör. -Jag tog inte över konflikten. Men bland annat utsåg jag en av de drabbade till Frivårdschef. Det var Sten Eriksson.

Birger fick finna sig. Jag tog på mig frivårdsfrågorna och Birger fick, trots sin frivårds-erfarenhet, ta anstaltsfrågorna. Vårt samarbete fungerade bra.

Kriminalvårdens tre grenar skulle integreras och fungera under gemensam ledning 1977. En mycket bra reform. Men nu är vi tillbaka i de gamla stuprören. Region Gävle var lika med hela Gävleborgs län. Anders skulle ha koll på hela länet och samtliga klienter. Han hade fullt ansvar för vården i Gävle och Hudiksvall, samt Gruvberget.

De ansökningar som kom om Gruvberget skulle det tas beslut om var 14:e dag. -Var en otroligt stimulerade uppgift. Jag minns Karl David Otsén, den legendariska Gruvberget-prästen och Harald Ånestam som var chef på Gruvberget. Hans inställning var alltid "Hur ska jag kunna säga ja till det här". Det tog jag till mig och har försökt leva efter. I Kriminalvården har vi en tendens att först fundera över hur vi ska kunna säga nej särskilt när det gäller klienternas önskemål.

Sen kom en ny regionreform där Gävle också fick Dalarna. Det blev bättre. Flera gränsförändringar. Vid den stora reformen 1991 blev det sju regioner. Hela Norrland blev då en region. Gävle-Dalarna fick då också Härnösand och det består än idag. -Vi var 23 personer på regionmötena. Var ingen fungerande ledningsgrupp. Men jag fick söka jobbet för nya

regionchefsuppdraget. Dåvarande generaldirektören Björn Weibo hade ambitionen att alla chefer skulle sökas utanför verket. Vi tyckte nog att det kan ju inte vara diskriminerande att ha jobbat inom kriminalvården. Fyra gamla blev kvar och tre chefer var nya. Björn Nilsson, Gunnar Engström, Clas Amilon och Anders Hedin.

Det har stormat en del inom Kriminalvården. Generaldirektörer har kommit och gått. Anders Hedin har jobbat under sex eller sju av dem. Ulf Larsson var en kort tid, liksom Lena Häll-Eriksson. Ulf Larsson fick gå pga. Bergling-affären, men han var knappast ansvarig då han var så ny tillsatt. -Jag minns att vi satt på möte när Ulf Larsson åkte till departementschefen för att få veta om han hade förtroendet. Men han fick sparken och kom inte tillbaka till mötet. Ovanligt möte, men vi fortsatte. Märklig historia.

Hur utvecklades Frivården? Det kom nya reformer med fotboja, projektverksamhet med nya behandlingsformer. "Låt alla blommor blomma" enligt Bo Martinsson. Frivården utvecklades med nya påföljden med fotboja. Minns inte år exakt. Det dömdes till program. Frivården ansvarade. Kontraktsvård. Då växte organisationen och det anställdes fler assistenter och de var också ansvariga för bland annat fotbojan.

-Jag minns en legendarisk vårdare på häktet i Stockholm som skjutsade klienter som var frivårdsdömda upp till Hälsingland. Lennart Metz, ansvarig frivårdare i Hudiksvall, medverkade till placeringar. Placeringsplatserna var lite tveksamma, men i Stockholm tyckte man att allt var bättre än att de var på plattan och knarkade. Då fanns också en så kallad "Paulus-båt". Båten utgick från Söderhamn. Det skulle vara lärorikt att leva och ta ansvar på en båt, men någon behandling blev det aldrig. AnnBritt Grunewald var med i den styrelsen tillsammans med mig.

När tog man bort halva strafftiden och gick till 2/3-delar? Anders minns inte, men anser att man ska ha fasta strafftider. Det skulle underlätta planering för antalet platser. Jag var med i en utredning om fängelsestraffet, men den utmynnade bara i marginella förändringar. Laila Freivalds var med i utredningen, men då inte ansvarig minister. Hon var stimulerande att arbeta med. Antalet fångar per 100 000 invånare är intressant att jämföra med. Fångtalen var då lägst i Nederländerna.

Under tiden i Härnösand fick Anders Svante Lundqvist och Raimo Lundberg som sina närmaste medarbetare. De var biträdande regionchefer. Vi var de tre som styrde regionen. Vi kallades för "De tre vise männen." – Jag satt alltid mitt emellan dem, då en av dem hörde bra på vänster öra och den andra på höger. Svante och Raimo är nu döda.

Jag jobbade med Europarådet och var i östblocket och bl a. i Moskva. Helt skilda världar. De pratade om hur de skulle få löner till personalen och vi om att de borde avkriminalisera en rad brott för att få ner fångtalen. Jag var flera gånger i Ryssland, och det på förslag av Bertel Österdahl. Den bästa chef jag haft!

Anders tog chansen att kliva ner i graderna 1998 då regionen förändrades och blev Region Nord. Då hade han pendlat till Härnösand i sju år. Bertel Österdahl var då GD. Svante Lundqvist och Anders bytte jobb med varandra. Gick problemfritt.

-Jag användes tidigt för att lösa upp konflikter inom verket. Var bland annat i Göteborg där det var personalkonflikter och vid ett senare tillfälle ekonomiska problem. I Malmö fick jag uppdraget att rationalisera personalstyrkan till nära hälften. Dåvarande regionchefen tyckte att det uppdraget var för tufft.

Åren i Gävle var väldigt fina. De sista åren jobbade nästan enbart med Gruvberget. Tog ut intagna för "semester". Jag minns 1986 då gamla anstalten stängdes och det blev flytt till nya i Bomhus. Bo Martinsson var med och invigde. Gävle låg i täten vad gäller nytänkande. Inställningen om "att det sitter i väggarna" håller Anders inte med om alls. "Det sitter i personalen". Anders berättar stolt att hans första barnbarn nu jobbar som vikarie på Bomhus då han läser till socionom.

Vad säger Anders om dagens kriminalvård och frivård? Han har medvetet velat släppa kopplingen och har inte så mycket koll. Han nämner dock "stuprören" idag. Rent tragiskt, då tanken var att man ska se samlat på kriminalvård under en gemensam ledning. Trist med revirtänkandet. Varje ny Generaldirektör måste hitta på något nytt. Jag frågar om Frivårdens akademisering. Han känner inte till det. Jag berättar att det finns åsikter om att de har en liten "von oben-attityd" när de kommer in på anstalterna. -Någon sådan "von oben-attityd" borde inte finnas överhuvudtaget, men det här är kanske en återgång till stuprören. Minnesotaprogrammet är borttaget och frigångsplatserna är också borta. Det är viktigt med vetenskaplig grund, men man måste få prova sig fram.

Vi avslutar intervjun med att prata om att det just idag har utsetts nya statsråd och en ny justitieminister. Hur ska det bli? (En ny regering, där M, KD och L styr, med stöd av SD.)

Eva Bivall (f. 1945) Intervjuad av Alf Andersson den 22 nov 2021. Tid: 44:09

Eva Bivall Foto: Privat

Jag började inom Frivården då jag gjorde min andra praktik på Skyddskonsumenten i jan 1970 när jag gick på Socialhögskolan. Pluggade från hösten 67 och blev klar 1972. Vikarierade under den legendariska skyddskonsumenten Stina Svegländ. Jag var 25 år då. Fick mitt första barn 1971.

Arbetade heltid som skyddsassistent och hade en klientstock på ca 200. Det var skyddstillsynare och kontoret hade ansvar för äldre över 23 år. Det hade tidigare varit äldre från 21 år. De flesta hade lekmanövervakare eller förordnade övervakare, som hon själv var. Uppdraget gick ut på att man skulle företräda klienten mot andra myndigheter. Man skulle till exempel vädja hos socialtjänsten om pengar till dem. De hade inte samma rättigheter, utan det var först med den senare reformen på 70-talet som de fick samma rättigheter och skyldigheter som alla andra.

Hur kunde en arbetsdag se ut? -Den visste man aldrig hur den skulle se ut eller vad som skulle komma. Det var mest spontanbesök, cirka 10 klienter på en dag. Men så var det bokade besök. De blev kallade så klart om de inte hade hört av sig. I väntrummet satt de och väntade. -Där satt de och pokulerade. Jag minns en som tog brännvin från en annan och höll ut. Blev inte så glatt precis. Sen följde man med dem ut och det kunde bli körningar till Lillhagen till exempel med förhoppning att de skulle bli inlagda. Det var många hembesök.

Aldrig tal om annat, man gjorde det alltid ensam. Man visste aldrig vad man skulle möta. Ett snällare klientel än idag, det förstår jag.

Sen kom stora reformen 1977. Göteborg hade haft tre frivårdsdistrikt och ett kontor för förörternas – Bohus distrikt. Distriktet "Äldre under skyddstillsyn" var det största i Sverige. Stan delades upp och indelningen baserades på hur vi jobbade mot socialtjänsten då det var nära. Det blev sju distrikt - Centrum Öst, Centrum Väst, Kortedala, Angered, Lunden, Frölunda och Hisingen.

-Jag var på Lunden. Man lärde sig det geografiska området och det var bra med kontakten med bara ett socialkontor. Man såg ett värde då i att det skulle vara små distrikt. Jag tycker att arbetet flöt på samma sätt som tidigare. Men det var mycket diskussioner då om ekonomin. Klienterna hade fått samma skyldigheter och rättigheter, så det skulle inte göras någon särbehandling. Blev oerhört många diskussioner i landet emot bidragen som delades ut. Argumenten var att det bara var de som bodde närmast som fick bidrag. Och så var det ju.

Med de nya distrikten blev det färre antal ärenden. Det hade blivit färre redan i början på 70-talet och reformen gav ett stort personaltillskott. Det blev runt 60–70 ärenden per handläggare. Men det blev för få ansåg man, så det upplöstes. Klienterna från Lunden lades ihop i Centrum öst. -Jag började då på Hisingen. Det var en ganska stor skillnad på arbets sätt, men jag tyckte om det också. På Hisingen var det mer med gruppsamråd och handledning. Det hade vi inte haft innan. Vi hade också en ganska strikt åtgärdsstrappa vid misskötsamhet. Vi tog dem snabbt till övervakningsnämnden. Klienten erinrades då av dem att hålla kontakten. De fick en varning. Det var bra. Men det var väldigt olika på distrikten. Samma Övervakningsnämnd som för Angered. Där jobbade man annorlunda, det var mer psykosocialt. Det tilltalade mig mer. Det var en väldigt rolig tid på Hisingen. Har alltid tyckt att det varit bra. Lunden lades ner 1982. Det var på Alströmergatan. Lokalerna togs sen över av narkomanvårdsteamet där Alf var.

Vi hade samråd vid pengautdelning. Klienterna fick pengarna senare. Det var aldrig direkt, då det var större summor. Det kunde handla om hyresskulder eller till deras barn. Sture Johannesson var chef på Hisingen. Han var väldigt kreativ. Startade rattfylleriprogrammet. Det var ett strukturerat program. Det var för att de skulle slippa fängelse och få behandling i stället. Det var Kontraktsvård och de fick förbinda sig att gå programmet. Sen kom det fler program. Det var "Låt tusen blommor blomma" en tid. Sen kom en enhetlighet.

Sen vikarierade jag som inspektör för förörternas. Blev tillfrågad om det, tror det var 1990–91. Var sen en vända tillbaka till Hisingen och blev sen Frivårdschef från ca 1993. Sen kom en ny reform. Det var stor skillnad mellan Hisingen och förörternas. På Hisingen fanns det många starka personligheter som hade en utvecklad syn på verksamheten. Frivårdsfrågorna var centrala och man drev dem. Personalgruppen var också väl sammansvetsad. På förörternas var det hög personalomsättning och många konflikter. Därför var det många unga som nyrekryterades och de var formbara. De kunde handledas. Man var tvungen att vara mer handledare som chef också. Rolig tid det också på sitt sätt.

Kriminalvårdsmyndigheterna kom sen 1998. Frivården koncentrerades igen och flyttade ihop i samma lokaler i Göteborg. Frivården Hisingen blev dock kvar och bildade myndighet tillsammans med anstalterna Skogome och Sagsjön. Minns inte året, men det var samtidigt

med Hisingsbranden. Övriga frivården i Göteborg slogs ihop med Häktet Göteborg och anstalten Högsbo.

-Sen skulle fotbojan implementeras. Blev då projektledare för det 1996. -Jag var väldigt tänd på den. Jag gick chefsutbildningsprogrammet och blev rätt god vän med några i Malmö. De pratade gott om bojan. De var ju försöksmyndighet för det. Vi gjorde en del studiebesök där de hade försöksverksamhet. Det var ett väldigt bra alternativ. Inte så långa tider då som nu. Det var de som dömts till 2 månader först, förlängdes sen till 3. Nu är det väl 6 månader. Fick jobba rätt mycket i motvind mot vissa kollegor då. De tyckte att jag sålt mig till djävulen! De som har boja har fortfarande en låg misskötsamhet. Kontrollerna funkade sämre då, för man kunde bara se om de var hemma eller inte. Kontrollen är mycket bättre nu när bojorna kontrolleras via GPS.

- Sen blev jag Kvinsp (Kriminalvårdsinspektör) på Skogome. Började där 1999 och var där fram till pension 2010. Anstalterna låg under distriktet "Frivården förorter" på Folkungagatan. Distriktet Hisingen fanns i samma lokaler och det var uttryckligen så att distrikten skulle sitta blandade. Jag var där bara i ett år. Det gick över förväntan, men det fanns en rädsla att anstalterna skulle dränera frivården på personal.

Hur blev det att jobba på anstalten? -Jag var på speciella avdelning, Kliniken kallad. Där fanns en psykiatrisk och en somatisk avdelning. Det var knepig att bedriva sjukvård på anstalt. Det var inte mina bästa år. Sen fick jag och min kollega ett häftigt sparbeting. Sen kom jag ner till avdelningen med de sexualbrottsdömda. Då vart det roligt igen. Det var på hösten 2002.

Anstaltslivet är ju speciellt. Men det fanns väldigt mycket gott på den anstalten som jag gillade. Jag gillade att jag inte var kvar i frivården. Då hade man slagits ihop till en myndighet. -Människor blev utbytbara. Ville aldrig tillbaka. I det nya hade de sin klientstock, men det personliga mötet... Förändring är bara möjlig utifrån att man måste använda sin relation i det, det försvann då. Det kom väldigt många program. Säkert bra, men det här med besöksrum och alltihop. Inte ett rum som klienten kände igen. Det blev mer formaliserat. Bra, men nu görs det på ett datoriserat formulär. Allting måste passa i en mall. Som att man tror att det går att stoppa in en rund kula i ett fyrkantigt hål. -Men jag är känslomässigt berörd och är medveten att samhället inte ser ut som det gjorde då.

De intagna däremot träffade man dagligen. Men jag drabbades av en personlig sorg och ville inte vara Kvinsp längre. Blev programledare i ROS-programmet i stället. Där ingick gruppsamtal. Jag gjorde också statiska riskbedömningar för återfall i sexualbrott. Det fanns då också våld i nära relation. Psykologerna gjorde naturligtvis de dynamiska riskbedömningarna. Det var utbildningar också som sen inte följdes upp. Jag var den enda som gjorde BERIT- bedömningar. Det var Martin Grann och Niklas Långström som låg bakom det.

Jag gjorde sen som det sista ett kort inspel som Kvinsp på ett tillfälligt häkte på Skogome. Det var bara i tre veckor. Hade inga förkunskaper alls, så det var roligt. Ser tillbaka och jag tycker att det var en jätterolig tid. Mycket av min identitet var att jag var ett med det jag gjorde. Men har nog tappat intresset nu. Frivården liksom allt annat har ändrat sig. Ingen myndighet vill ju att man ringer. Man får slå sig fram om man behöver nå någon. Framför allt frivården har följt med i den utvecklingen. De skulle nog inte vilja ha mig nu. Men jag drömmer fortfarande väldigt mycket om mitt jobb. Och jag kommer alltid till korta i drömmen. Alla möjliga problem som ska lösas och det handlar alltid om mina tillkortakommanden.

Göran Larsson (f. 1941) Intervjuad av Alf Andersson den 12 dec 2022. Tid: 1:36:52

Började 1965, 24 gammal som vikarierande vaktkonstapel på Lindomeanstalten. Jag var bondson från Angered och hade haft tio andra jobb tidigare. Gick på folkhögskola i Ljungskile och hittade vikariatet som jag tog över sommaren. Folkhögskolan skapade ett socialt intresse hos mig.

Som vaktkonstapel såg jag till att allt fungerade med de intagna. Lindome var då en helt ny anstalt. Sven Lundberg var direktör och jag minns att jag då fick som särskild uppgift att se till hans dotter lite extra, då de bodde på området. Hon var 5 år och en fånge var lite för intresserad av henne. Så jag fick passa. Ett unikum att ha som uppdrag!

-Jag stoppade också en rymning. Han stack ner i källaren, men jag var ju bondson och fruktansvärt stark. Han hade inte en chans. Så det lugnade ner sig. Det var snickeri för de intagna där de gjorde EU-lastpallar. Det var personal i köket som lagade mat med de intagna. Schemat var att man jobbade både dag och natt. Vissa pass var 20 timmar. Det var jättebra, för då var man ledig länge sen. På Lindome var man vaken så länge man jobbade. Nycklarna hade man mellan pekfingrarna, så man skulle vakna till om man somnade! Var där ett par månader.

Det var en treårig folkhögskola. Jobbade efter det sen på Skogome, som hade både häkte och fängelse. Det var ett vanligt fängelse, med två paviljonger med ca 24 i varje. Inte så stort som det är idag. Enkelt med baracker och staket med taggtråd. Lindome hade anstaltsbehandling och skyddstillsyn för dömda till 1–2 månader. Det var striktare på Skogome än på Lindome där det var utredning av deras sociala liv. Arbete, bostad, ekonomi, missbruk, relationer med mera. Fixade man det? Nej det gjorde man inte.

Det var längre strafftider på Skogome. Och vi hade längre arbetstider, men sov emellan. Vi var alltid två på nätterna, varav en sov. Minsta lilla som var osäkert så skulle man väckas. Man var aldrig ensam om det var något. Det var också ett sommarjobb. Blev sen klar med skolan. Började då på Sköndal. Det var en fackutbildning för socialarbetare. Ingick också praktik och då började jag på "Frivården Norra unga" i Stockholm. Ulla Tigerstedt var chef där. Norra unga hade klienter upp till 23 år års ålder. Året var då 1969. Sen så var jag en period på Södra unga i Stockholm. Kurt Fransson var chef där. Det hade tidigare varit fruktansvärt ekonomiskt styrt av Kriminalvårdsstyrelsen. Men vi fick en programbudget, där vi kunde lämna ut gratifikationer till övervakare utan att styrelsen la sig i. Det var något helt nytt. Kan ha varit 1970. Man kunde göra saker tillsammans med övervakarna. Det var kurser och studiebesök, man köpte böcker till dem. Vi behövde inte be om lov. Det var nytt. Jag var då anställd som skyddsassistent. Fick skriva journaler och ta emot besök. Det var hembesök och var då väldigt mycket ensam. Fanns inget säkerhetstänk. Men vi försökte skaffa så många övervakare som möjligt för att få det att gå runt. Det var mycket droger och narkotika. Göteborg hade amfetamin och Stockholm hade heroin. Hasch fanns det överallt.

Var kvar i Stockholm på Barnavårdsmannabyrån på Kungsgatan en period. Gamla Bro. Det fanns så många övervintringsställen i Stockholm då. Där Kenta och Stoffe höll till. Kände väl någon av dem. Tack och lov att vi slipper T-dojan idag. Det konsumerades. När man hade varit hos någon som rökt på det, så luktade man kattpiss. Helt förfärligt!

Kom till Göteborg aug-sept. 1971. Då hade Ulla Tigerstedt eller Svegländs syster, som arbetade på Tingsrätten i Stockholm, talat väl om mig. Stina Svegländ var skyddskonsulent

och chef för distriktet äldre dömda till skyddstillsyn. Då fick jag börja jobba i barackerna vid Centralstationen. Vikarierade för Ann-Margret Holm i ett rum som var så litet så man knappt kom in. Utan fönster uppe vid taket. Det var en barack på Bergslagsgatan. Alla klienterna kunde bara knacka på fönstret. Minns när "Jätten" hade rymt från Lillhagen så var alla livrädda för honom. Det var min klient. På något sätt gick det bra. Jag gjorde två saker för honom. Skaffade en cykel och så fick han en bok. Läs den, sa jag. På den tiden var alla läskunniga. Efter det hade jag aldrig några problem med honom.

Alla var över 23 där. Nästan alla klienter hade övervakare. En del övervakare hade 50. De sa aldrig nej. Jag hade 120 ärenden. Man träffade ju aldrig allihop. Gjorde inte så mycket hembesök då. Delade ut lite pengar någon gång. Såg till att läsa övervakarrapporterna. På något sätt så skötte folk sig ändå påfallande bra. Bra kontakt med Arbetsförmedlingen med de där utelagen som jobbade med att rensa runt om i skogarna. De gjorde väldigt fina jobb. De kom i arbete, fick struktur och fick lön.

Så flyttade vi till Drottninggatan 63. 1973 var det kanske. Eva Bivall och jag fick två ny tillsatta övervakarassistenttjänster. Då blev det annorlunda med kontakterna. Det blev lättare för klienterna att komma dit. Det var ett stenkast från Brunnsparken. Men det var för mycket besök. Konstigt att det inte small oftare. De älskade ju inte varandra. Där fick jag en kontorsplats nära dörren. Var stor och stark, så jag kunde "rensa agnarna från vetet". Klienterna visste om att jag var där. Att jag aldrig backade.

Väldigt många som bara kom upp. De gick därifrån med en peng. Där hade vi Allan Frödin som chef. Heder till honom för han stoppade det här med utbetalningar. Det var en lättnad för oss att vi slapp tjafsa.

1977 kom storstadsreformen.³⁰ Då försvann jag till Angered.

Grunden för reformen var att komma närmare klienten. Angered byggdes upp och Bergsjön var ganska nytt då. Frölunda var också nytt liksom Hisingen. Angered var så bra placerat i centrum att man kunde bocka av alla genom att titta ut genom fönstret. Alla skulle gå igenom där i centrum när de skulle vidare. Det var mycket hembesök, men karaktären ändrades och det blev språkförbistring. Det var först många finländare, sen många chilensare i mitten på 70-talet. Det tog ett tag för dem att etablera sig. En del gjorde det aldrig.

Hade ni egna lägenheter på Bergslagsgatan? Ja massor. Allan Frödin skötte det. Vi bar soffor och sängar. Vi fick möbler också. Det var en tillgång. Det var kontroll på lägenheterna och klienterna fick betala hyra. Allan Frödin såg till att de betalade. Vi hade spisrum för 17:-/mån. Klienterna var så oerhört mycket ute, så det funkade. Vi hade egna bilar och körde enormt med grejer. Bar dit och tömde. Vem bestämda vem som skulle få en lägenhet? Jag bestämde själv om någon behövde. Så var det klart. När försvann detta? Togs nog bort 1977. Vi hade inte heller råd i Angered. Det var mycket som revs då och byggdes nytt. Det var snabba abrovinscher då.

Skilde sig jobbet åt i Angered? Vi fick färre ärenden och hade inte så många tolkar. Det kom väldigt mycket romer från Polen då. På Bergsgårdsgärdet 2 och 4 var det romer hela vägen. Jag flyttade sen in till Gamlestan en kort period. Det var temporärt. Kortedala och Angered slogs sen ihop och hamnade på Folkungagatan. Det var en nackdel att flytta från Angered. Minns inte så mycket från den tiden. Jag var splittrad då jag var utlånad i 14 år. Var flera

³⁰ Se t ex. *Frivård i storstad*, Justitiedepartementet, Ds Ju 1976:9

omgångar som assistent på Vänersborgsanstalten. Det var en svår anstalt. Från början var det en ren interneringsanstalt. De var jättelätta att sköta. Men i samband med att interneringen upphörde så skulle andra in. Då smällde det mellan dem. Fick medla så att det gick. De levde i helt skilda världar. De internerade ville ha lugn och ro, och de unga ville ha musik. Vikarierade då för Krister Krohn. Allan Liljegren var chef då för Vänersborg.

Sen på 80-talet var jag inspektör på Härlanda i omgångar. Sen var jag på narkomanvårdsteamet en kort tid som uppsökare på häktet. Arbetsplatsen låg först på Drottninggatan, sen flyttades det till Alströmergatan. På Härlanda var Stenkvist chef. Där var det trötta intagna. Där hade jag också ansvar för frigångsvillan som låg en bit bort och det var projekt som var knutna lite till Angered. Vi betalade för att en grupp intagna skulle lära sig lite fundamentalt hushållsarbete på anstalten.

I den vevan med Narkomanvårdsteamet så var det mycket hysch-hysch om HTLV3. (HIV) Alla trodde att dom skulle dö. De hade hur mycket skydd som helst. Nu är det ju ingen som säger någonting om HIV. Jag gick runt alla på häktet och pratade om narkotika och gav dem alternativ till det gamla livet. Många hade märkliga idéer. Teamet var till för att komma till rätta med narkotikamissbruket i Göteborg med omnejd. Birgitta Göransson var chef för det som var en egen enhet. Hon var psykolog och Kalle Karlsson var överläkare. Vi hade också en sjuksyster och en kanslist. Hemskt vad jobb jag haft! På häktet hade jag fri tillgång till alla celler - utom till Clark Olofsson när han satt där. Han hade en vakt utanför.

Sen kom jag till Härlanda som inspektör. Där höll jag förhör och jobbade i beredskap med styresmans befogenheter från fredag kväll till måndag morgon. Arbetade också 4-6 timmar på lördagar. Gick igenom posten och såg till att allt fungerade. Tog emot demonstrationer. Jag minns en intagen som matvägrade för att han inte ville göra militärtjänstgöring. Läkarna fjantade sig, tyckte jag. Han drack någon juice och den visade sig ge 1200 gr kalorier/dag, så när GP eller Aftonbladet ringde och undrade om honom, så sa jag till dom att han är den friskaste och sundaste av alla här på KVA Härlanda. Sen ringde de aldrig igen. Det var ganska skojigt. Hade eget rum och bra utsikt. Men jag är egentligen ingen anstaltsperson, trots allt. Jag är en frivårdare.

Sen kom Barbro Hall (Regionchef) och jag ansökte då om att jag ville jobba på KVS (Kriminalvårdsstyrelsen). Det låg i Norrköping. Jag var där när Bergling stack. Larsson fick ju gå då. Det var kaos. Överdirektören fick ta över. Vad gäller permissionerna så blev reglerna striktare än de striktaste och 7:30orna hade ju speciell prövning. Vanliga permissioner gällde inte för dem. Hade de fått tag på Bergling hade de slagit ihjäl honom. På styrelsen fick jag gå igenom alla sektorer, utom på personal. SÅK var jag inte heller på. Var där i 2 månader 1987. Fick avluta i tid. Barbro Hall sa då att jag skulle bli chef för Frivården Hisingen. Sen hamnade chefen för Västergården Sven Åkerman på regionen och han sa att de behövde mig på Centrum Väst. Man blev tillsagd, och så gjorde man så, säger då Alf och båda skrattar. På Centrum Väst ingick Majorna, Masthugget och Kungsladugård. Där hade vi ett stort kontor. Vi hade 50 kvm per skalle. Det var kontorsrum runt det som vi kallade för "Blå havet" med heltäckningsmatta. Vi hade också lager med klienters grejer under en trappa. Det var då 1986. Sven Lundberg hade varit min chef på Lindome, sen var han min chef på Centrum Väst. Han läste på Linköpings universitet. Ingen hade fler akademiska poäng än han. Han körde omkring på moped. När verksamhet lades ner kördes vi allt till Landsarkivet. Jag hade köpt en SAAB av Leif GW Persson som vi lastade den full med grejer. Hans dåvarande fru jobbade där också.

På Landsarkivet visade de oss den första inskrivningsboken för Härlanda från 1907. Det var en sådan vacker piktur. De kunde skriva på den tiden, med utförliga beskrivningar på de intagna. Härlanda var i bruk fram till 1997.

Blev sen frivårdschef på Frivården Hisingen. Det var jobbigt, höll på att knäcka mig med allt. Det fanns en hel del starka personer där som inte var så lätta. Det var inte lätt att alltid hålla 25 pers nöjda. Så är det. Sen kom Eva (Bivall) och tog över efter mig. Då gick jag nog tillbaka till Angered och Folkungagatan en sväng. Sen satt jag ju med Eva långa tider och drog igång det där med fotboja. Vi var premiärgruppen för att starta upp det. Vi satt en natt och diskuterade vad vi behövde för att kunna sköta det. Alkometrar t ex som måste kalibreras, så att de blev sanningsenliga. Det skulle byggas upp en helt ny organisation kring detta, med jourer. När det var klart så fick jag uppdraget av chefen Inger Blom Svensson att bli "flyttgeneral" när alla smådistrikt skulle slås ihop till ett. Regionen hade tagit dit en Arkitektfirma, men det sket sig fullständigt. Jag ordnade med allt. Det blev två distrikt. En på vardera sidan älven. Men det blev en Kriminalvårdsmyndighet med Frivården Hisingen ihop med Skogome och Lindome.

Sen blev det Frivården på Rosenlund. Där var vi alla inspektörer. Där rekommenderade jag klienterna att gå till biblioteket och låna sagoböcker. -Läs dem, lär dig språket och läs för barnen så att de också lär sig svenska. Många intagna var väl bevandrade i litteraturen på den tiden. De var inte dumma. Nu spelar man bara spel eller tittar på TV.

Jag gick i pension 2006. Bengt Herman var personalchef då. Hur såg jobbet ut då? Man gjorde inga hembesök. Alla besök var på kontoret. Alla gjorde en riskkalkyl om det var någon nytta med det. Några gånger när det var riktigt tokiga människor, då har jag varit illa ute. Men för det mesta gick det bra.

Din samlade bild av utvecklingen? Det har skett en enorm förändring av den gruppen som är intagen på Kriminalvårdsanstalt i konungariket Sverige. Den har i sanning förändrats över tid. Går det att ha den kontakten idag? Icke, det är inte möjligt. Vi hade haft en annan kriminalvård idag om vi hade haft möjlighet att kommunicera med dem som vi gjorde i början. Kontraktsvården fungerade väldigt bra för det mesta. Var en del av jobbet att åka runt på behandlingshemmen. Vi körde väldigt mycket. Då var inte bilarna så säkra.

Samhällstjänst fanns inte då. Det är något som skulle kunna utvecklas till något riktigt bra.

För det mesta har jag haft det väldigt bra inom Kriminalvården. Skojigt. Tycker synd om mina kollegor nu. De har svårt att kommunicera med klienterna och svårt att få denna lättstötta grupps tilltro.

Lars Bringhed (f. 1946) Intervjuad av Alf Andersson den 2 dec 2022. Tid: 42:20

Började arbeta inom frivården som praktikant från Socialhögskolan år 1974. -Och då var jag på distriktet för "äldre med skyddstillsyn". Det var ett stort distrikt och vi hade två våningar på Drottninggatan i Göteborg. Jag hade då Anja Westerlund som handledare. Hon hade arbetat länge och varit på Härlanda också. Jag var runt 28 år när jag började. Det var den andra praktiken, då den första praktiken hade varit på socialbyrån.

Det var en stor kontrast mot socialbyrån, då jag upplevde att jobbet i kriminalvården var mycket friare i kontakten med klienten. På socialbyrån var det först bara tal om pengar. Här stod inte pengarna i vägen. Man behövde inte vara vaksam i fråga om pengar. Det var en extra frihet i kontakten med klienten. Handläggarna hade många klienter och man kunde inte ha koll på alla. Det var en väldig blandning. Vi jobbade inte alls specialiserat, det var alla typer av brott och människor. Kommer inte ihåg att vi gjorde så många hembesök i början, det kom senare. Sen när min tjänst blev ordinarie var rutinen att gå in och vikariera för ordinarie handläggare. Första sommaren 1975 vikarierade jag för kanske tre under deras semestrar. Blev klar på socialhögskolan 1975.

Det var i den perioden när det blev en stor omorganisation, då vi gick från ett stort till små distrikt. Då blev många tjänster lediga. Kom då till Kortedala och Bergsjön 1978. Började samtidigt där med Alf. Då blev det mer specialiserat och jag hade en egen klientstock. Skillnaden blev inte så stor annat än i klienter, då jag tidigare bara hade haft skyddstillsynare. Nu kom alla med. Sen började vi göra jobbet annorlunda. Mera strukturerat och mera organiserat. Vi började också jobba parvis med klienter. Två och två, mot klienter som vi upplevde hade särskilda behov. De som hade stora bekymmer. Var med där bara en kort tid, då jag bytte till Frölunda distrikt. Där fanns en mellanställning mellan chef och handläggare, så där blev jag Frivårdsinspektör. Bodde nära och hade cykelavstånd.

I Kortedala hade jag egna klienter också, men de var färre då jag också vikarierade för chefen när han var borta. Var också biträdande chef. Det var då som det började komma mycket narkotika. Var kvar till dess distriktet gick upp i en ny omorganisationsförändring. Då började man mer prata om att jobba mer strukturerat och specialiserat. Fotbojan började man prata om då också. Det blev mer struktur i samtalen, men det fanns ingen modell för det. Det fanns inte mycket kurser för det, det var mer att vi pratade mycket om hur vi skulle samtala. Vi slogs då ihop med Centrum Väst och vi flyttade då in till stan på Tredje Långgatan. Det blev ett stort distrikt och där var jag fortsatt inspektör. Vi var två inspektörer redan i Frölunda. Ingela och jag. Hembesöken skulle göras då. Vi var alltid ensamma, tills vi upptäckte att det inte var så bra att åka hem till alla. Det ändrade vi redan i Kortedala på eget initiativ. Det fanns klienter som var särskilt våldsamma. Fanns några sådana på varje distrikt. De var vi lite försiktiga med.

På campingen i Askim bodde en del av klienterna. Svårt att göra hembesök i en husvagn! Det var svårt med fotbojan på dem också. Alf tänker särskilt på en klient som bodde där i en husvagn. Hur ofta träffade ni klienterna? Målet var att ha lekmanövervakare på så många som möjligt. Vi hade säkert hälften med lekmanövervakare. Då kunde man dra ner lite på kontakten med klienten. Det gamla systemet var att lekmannen skrev en rapport, men det hade försvunnit när jag började. Men minns att jag såg sådana, det var en A4 med text på

båda sidorna. Det fanns klienter som vi båda hade mycket kontakt med. Vi pratade sinsemellan vad vi skulle göra. Hembesöken var väldigt viktiga en period, men tog mycket tid. Lekmannen var med då om det fanns en. De hade ju ofta jobb, så det var kvällsarbete en kväll i veckan.

Sen vikarierade jag för chefen där, men sen vet jag inte vad som hände henne. Kom nog till regionkontoret. Var där något år eller mer. Innan nästa omorganisation, som hon jobbade med. Var det när de båda Kriminalvårdsmyndigheterna kom? Ja, i det steget blev frivården en egen myndighet för hela stan. Då flyttade vi dit till Rosenlund. Då fortsatte jag som handläggare igen och jobbade med fotboja och samhällstjänst. Inget övervakningsarbete alls. Då blev det en specialisering över hela linjen. Det bildades grupper med relationsvåld, narkotika och ungdomar. Då började också ett mycket tydligare arbete med struktur och inriktad programverksamhet mot klienternas problem. Det var t ex rattfylleriprogram med raminnehåll i påföljderna. Där var jag med. Vi började med det redan i Kortedala, och jag var den representanten där. Hade dem i grupp på Skyddsvärnet på Norra kyrkogatan. Alla distrikten i stan var där då. Var det upprinnelsen till Skyddsvärnets egna rattfylleriprogram? Ja så blev det. Vi utarbetade då fram ett program för gruppträffarna som var ~~en~~ åtta gånger med ett tema för varje träff. Hur togs det emot? De flesta tyckte att det var bra. Det gjordes en utvärdering och många uttryckte att det var positivt och bra. Då hade vi också handledning på både enskilda klienter och vad som hände i gruppen. Var det Minnesota-inspirerat eller KBT? Nej, det var ingen teori bakom utan mer på vad vi trodde skulle passa. Det var inte baserat på vetenskap och beprövad erfarenhet. Med IÖV o "samhällstjänstare" var det inte så mycket samtal med klienterna. De som hade fotboja hade inte rattfylleriprogram utan det var i stället ett informationsprogram om alkohol. Vi började också med kontrollrundor tillsammans med en medhjälpare som vi rekryterade utifrån. Vi var alltid två.

Sen blev det ännu en omorganisation när frivården blev ett. Det var i slutet på min karriär. Men jag fortsatte med samma. Men det var en bra påföljd med fotboja. Strukturen som finns i det. Den är väldigt bra.

Slutade när jag var 65. Den stora skillnaden om jag ser tillbaka är utvecklingen mot mer strukturerat och klientens brott och behov, och ta det utifrån vetenskap och beprövad erfarenhet och att vi följer upp det vi gör. Nu är det faktiskt det som styr vad man gör med klienten. Det är en positiv utveckling. Det har ändå gått ganska snabbt. Det har varit väldigt trevligt och roligt att jobba inom frivården. Om jag ser hur utveckling ser ut nu i samhället är jag inte lika säker på att det hade varit så. Vi gjorde nytta för en del klienter och även samhälleligt sett. Jag tror att vad som var kännetecknande för frivården var den respekt vi hade för olika sorters människor. Att det byggde på människokunskap och en känsla för hur människor kan vara. Det är 10 år sen jag gick i pension. På de åren så känns det som att det har hänt mer med hur klienterna och samhället ser ut vad gäller kriminalitet. Med brottsutvecklingen så finns det nog grupper idag som är mycket svårare att jobba med.

Kristina Löderstedt (f 1951) Intervjuad av Alf Andersson den 12 dec 2022. Tid: 55:13

Pensionerad frivårdsinspektör i Göteborg. Började 1976 med praktik på gamla skyddskonsulenten för äldre med skyddstillsyn på Drottninggatan. Praktiken var det sista när jag gick på socionomutbildningen. Nils G Jansson var chef där då. Fick sen examen och vikarierade och gjorde externa personutredningar. Sen kom storstadsreformen 1977. Jag har varit på anstalt och häkten också mellan varven.

Hur upplevde du arbetet i början? Man hade ju en stock med klienter, en 50–60 minst. Det tillkom "Villkorligt frigivna" från 1977. Tidigare hade det varit övervakning i två år. Jag var nog lite naiv kanske. Gick inte att hålla reda på alla. Vi hade lekmanövervakare också. De rapporterade och det stod ofta UA - utan anmärkning – i dem. Många som tidigare haft skyddstillsyn fick då villkorlig dom och samhällstjänst. Metodiskt arbete var det inte. Vi förhörde oss och gav goda råd. Vi följde föreskrifterna och efterlyste. Så hade vi den där tjugan så vi kunde dela ut pengar, så det var många som kom för den. Den gick väl till staten i andra ändan om man säger så! Sen hade vi möjlighet att ge ekonomiskt bistånd, som hyra, uppehälle och matrekvisitioner. Vi hade lägenheter också. Sven Bergqvist hade hand om det. Det var samarbete med socialtjänsten och en ansvarig på bostadsbolaget och en på bostadsförmedlingen. Samhället var humanare då på något sätt. Tidsandan var så.

Jag var 25 år då jag var klar med utbildningen i sociologi. Jag tillhörde arbetarklassen och förstod att det var viktigt att läsa för att få en utbildning. Alf fyller i att det är samma förutsättningar för många invandrarkvinnor idag. Att utbildning är den enda vägen.

Med storstadsreformen (1977) så hamnade jag på Hisingen. Det var ingen större skillnad. Lärde känna Hisingen och det blev bättre kontakt med socialtjänsten. De var ju också präglade av tidsandan. Vi hade en skola där också och Florens hade lite undervisning. Det fanns ett avsatt rum för läkare också, men det blev aldrig så. Vi arbetade enligt "Normaliseringsprincipen".³¹ Man kunde ge klienterna lite stöd. Klienterna kunde komma upp oanmälda. Vi hade inte lunchstängt på den tiden. Vi var en statlig myndighet, så vi skulle ha öppet. De fick sitta och vänta om vi satt och åt. Besöken var på våra rum och alla rökte där. Vi hade bjudcigaretter också. Fanns inget säkerhetstänk heller, men jag har aldrig råkat ut för någon incident.

När kom nästa förändring? Jag fick barn och det var så jobbigt med dagis och lämningar, så jag tog första bästa jobb när det utlystes en tjänst på Kortedala. Det är idag ett utsatt område, men det kändes mindre då. De klienter jag kommer ihåg idag är ifrån Kortedala. Jag hade bra samarbete med två på socialtjänsten. Det var lätt att samarbeta. Vi var pragmatiska. I Kortedala satt vi i egna små lägenheter. Kontoret var tidigare byggt som bostadshotell för SKF:s räkning. Så vi hade ytterdörr och egen dusch och toalett, liksom pentry på rummet. Det var ljudisolerat, så hade det hänt något så hade man inte hört det. Där var jag till nästa organisationsförändring när vi flyttade till Folkungagatan och slogs ihop med Angered. Sen slogs distriktet förorter ihop med Hisingen. En trappa öppnades upp då mellan oss, då vi var på två våningsplan.

³¹ Innebär kortfattat att Frivården normalt inte ska svara för uppgifter som ankommer annan huvudman. Se t.ex *Frivårdens arbetsformer och resurser*, Justitiedepartementet, Ds 1991:10

Sen flyttade vi till Rosenlund. Då blev det geografiskt längre till klienterna. Påverkade så klart, men spårvagnen stannade runt hörnet! Besöksrum kom först på Rosenlund, minns jag. Nej vi hade besöksrum på förorten, säger Alf. Vid trappan. Det fanns ett rökrum där också.

Då började vi så smått med rattfyllerister också och specialisade oss. Karl-Bertil på Smälteryd upptäckte de här, så de fick kontraktsvård. En annan grupp var de som slog sina kvinnor. Men då hade vi inte börjat med program. Så de hade samtalsgrupper med dem. Så där började det specialisera sig också mot sexualbrottslingar. Vi fick lite utbildning, men inga program.

På Rosenlund hamnade vi in det som blev en Kriminalvårdsmyndighet. Där ingick häktet och Göteborgs centrum och anstalten Högsbo. Det blev kontorslandskap och så satt vi två och två. Besöksrum fanns vid receptionen. Narkomanvårdsteamet satt där också.

Blev det någon annan skillnad när ni blev en myndighet? Jag minns att öppet hus försvann definitivt. Vi hade lunchstängt, men man kunde ringa på. Det höll i sig ganska länge. Vi införde en jour med jourassistent som tog emot uppgifter med mera. Det kunde vara någon som kanske hört om att man var lyst. Tidigare kunde vi ju tala om för en klient att hälsa någon annan av den och den måste komma hit, annars skulle han bli han lyst. Den personkännedomen gick ju förlorad när man blev ett stort distrikt. Sen försvann också pengarna med KVM. Tjugan försvann ju redan tidigare. På Hisingen hade vi ju haft en handkassa. Då skulle vi också öka samverkan mellan häkte, anstalt och frivård. Möjligen också med Högsbo som hade missbruksinriktning. Programteamet blev då det nya namnet på narkomanvårdsteamet. Jag jobbade inte med ungdomar, så där hade nog Mats bättre kontakt. Då han jobbade mot ungdomarna på häktet.

Under mina år så jobbade jag också på häktet och Högsbo. Det var fram till år 2001 i stället för Malin. I början på 80-talet jobbade jag på häktet. Då hade jag lika gärna kunnat flyttat till Nordpolen! Det fanns ingen input alls där. Man missade jättemycket. Jag var assistent då och sprang som en skällad råtta. Men det var bra att jag fick inblick i det arbetet. Sen jobbade jag där en period till i slutet på 80-talet. Då hade det blivit lite mer information. Då började det också med att vårdarna skulle få en annan roll. Det var många som hade åsikter om det. De var ju vaktkonstaplar! Jag hade lite olika funktioner då. Var tillförordnad inspektör en tid. Då kom det där med nya titlar som Kvinnspar (kriminalvårdsinspektörer) till exempel 1989. Det hände mycket där. HIV-teamet fanns där då också. Det blev mer behandlingsinriktning.

Högsbo var lite speciell. Jag var Kvinnspar då och hade inte uniform, utan bar bara en blå pikétröja och blå kjol. Men jag höll på att jobba ihjäl mig då. Det var ändå positivt. Trivdes på häktet också, trots att det är en sluten miljö. Nu är det ju ännu värre. Jag kom tillbaka till KVM (Kriminalvårdsmyndigheten) och jobbade i rattfyllerigruppen. Ingela Hedvin var chef då. Jag gick en ROS-utbildning runt 2003–2005 (ROS = Relations- Och Sexualbrott). Det var egentligen ett anstaltsprogram som kom först senare för frivården. Man gick på många utbildningar då. Sen började jag bara göra Personutredningar. Gjorde dem de sista 10 åren och gick i pension 2016. Var med i sex-och relationsvårdsgruppen då också. Där fanns utbildade programledare. Den gruppen var nästan optimal. Vi hade mycket samtal runt klienterna och även om sånt som inte stod i PU:n. Det var sexualbrottsdömda och det var våld i nära relation. Besöksrummen på Rosenlund var det ofta kö till, så då kunde vi gå ut och sätta oss vid Feskekörkan i stället med klienterna.

Sen gick jag Prime for life-utbildning på slutet. Så jag körde några sådana program med Sirja. Man skulle certifieras, men man la ner programmet ganska snabbt. Alla som hade boja gick där. Alkoholisterna bet det inte på. Många företag har något liknande idag för sina anställda om man dricker för mycket.

Jämför över tid? Arbetet har blivit mer professionellt. Tidsandan då på det glada 70-talet. Det var solidaritet. Man var hygglig. Nu har det blivit mer om vad som är vårt uppdrag. Vi var lite gränsöverskridande då. Vi förstärkte normaliseringsprincipen. Man skickade vidare till Skyddsvärnet. De blev ju mer professionella också. Tycker lite grann att det blivit mer managementteori. Lite för mycket mekaniserat. Man pratar man om högriskare och lågriskare. Nu är det RBM och då finns en risk att man definierar och skapar en klient utan ett namn. Personen försvinner. För mig känns det inte bra! Var PU:n med fri text när du slutade? Vi intervjuade så många fler runt omkring då. 1993 togs PU:n till frivården, tidigare var det externa utredare. Då kom en blankett med rutor. Det var både bra och negativt. Nu är det mer standardiserat. Jag var in o jobbade extra till 2020. Allt ska in i verkställighetsplanen nu och allt är elektroniskt nu så allt går in till tingsrätterna, som ibland också vill ha in hela PU:n.

Jag har trivts. Kollegorna har jobbat lika länge som jag, så vi har ju blivit vänner nu. Kriminalvården har i stort blivit mer professionell. Sen att inte alla resurser räcker till, det är en annan sak. Bra att ha fått testa på häkte och anstalt också. Frivården är ju så nära nu, i samma hus med häktet. Så där har nog samarbetet vuxit.

Mats Hällqvist (f.1947) Intervjuad av Alf Andersson den 15 dec 2022. Tid: 1:04:43

Gick i pension som frivårdsinspektör 2012. Började 1969 och hade innan dess jobbat med olika påhugg, Var då 22 år och var intresserad av kriminalvård redan då. Jobbade först som vaktkonstapel på häktet. Det var ett sätt att bättra på kassan inför lumpen. Det var rätt tuftt, men jag var engagerad i frågorna och betecknade mig som humanist. Häktet var ganska nybyggt då och mötte man fasta vårdare enskilt så kunde man uppleva att de hade bra inställning. Sen fanns det "centralvaktsmentalitet" som styrde vissa. Jag hade ögonen på mig och de sa: -Så gör vi inte! Man var på en avdelning, som var ett ben, sen på andra avdelningen. Ibland på centralvakten. Man var ute på transporter. Det var rent konkret matutdelning och det var långa pass från halv 7 på morgonen till sex på kvällen. Man följde en daglig rutin med dem som var intagna, häktade. Sen var man också på arresten. Inte så mycket kontakt med de intagna. De kunde flagga på. Men jag hade inget ansvar. Så har kriminalvården utvecklats mer. Det var advokater och toalettbesök, man servade. Man skötte en avdelning och kunde lägga en viss prägel på hur man bemötte de intagna.

Då hade jag gymnasiebetyg, men för att kunna läsa på universitetet började läsa ett poäng i taget på Komvux. Jobbade på dagarna och läste på kvällarna. Sen blev det lumpen från sommaren. Jag vantrivdes inte, men det var beroende på vem man mötte. Jag hade då aldrig någon tanke att stanna kvar.

Efter lumpen läste jag in en fil.kand. och jobbade då extra på häktet. Jobbade sen som vårdare på Skogome och en period inom frivården. Det var stor skillnad i hur de anställda bemötte de intagna. Under den perioden på häktet fanns det vissa som var dominerande. De var ganska repressiva. På Skogome var det annorlunda. Det blev fler omgångar på häktet

under tiden jag läste, men det blev mer och mer på Skogome. Läste beteendevetenskap under 3 år, då jag aldrig kom in på socialhögskolan. När jag var klar var det hög arbetslöshet för akademiker och fick genom det en tjänst som extra assistent på Skogome. Men det tog bara en månad innan första påhugget kom som vikarierande. Blev bland annat jourhavande styresman på helgerna. Då infördes det här med marknadsanpassade löner för de intagna. Tror det var 1975.³² Det var spännande och jag fick jobba med de bitarna som traditionell assistent. Jag gjorde budgetplaner för alla intagna. Det var då också kontakt med kronofogden för de som hade skulder. De fick göra upp avbetalningsplaner så att den kunde efterlevas vid frigivning. Det var utvecklande och roligt. Gjorde även upp behandlingsplaner med de intagna. Vad de jobbade med på anstalten och vad planen var för frigivningen. Det var beslut om permissioner och inte minst föredragningar med övervakningsnämnden. Fick då skriva PM och föredra. Vi var två assistenter som hade ansvar för ungefär en 40 intagna vardera.

De intagna arbetade på ett stort industriellt tvätteri, och vi hade kontrakt med Sahlgrenska. Skogome var då en sluten lokalanstalt, med påföljder från två år och uppåt. Det var i huvudsak sexualbrottsdömda. Många våldtäkter. Sen blev det utvecklat med olika program och det var kvar när jag slutade där 1977. Då gick jag över till frivården för att få fast tjänst. Jag hade trivts bra med arbetskamraterna och arbetet var utvecklande. Det var mycket självständigt. Men det smög sig på att jag hellre ville jobba med människor i frihet. Jag trivdes bättre med det.

Det var väldigt fritt. Jobbade först med "äldre villkorligt frigivna". Sen fick jag starta upp en ny tjänst. Det var klapp på axeln och ett stort tjänsterum. Det hade varit bostadshotell innan, så det fanns inte så mycket säkerhet om man säger så. Det var pentry och en trång passage, och dusch och toalett på rummet. Alf o Mats blev kollegor då på distriktet Kortedala-Bergsjön 1977. Då fick man sig tilldelat klienter och då blev det både unga som gamla som var villkorligt frigivna. Tidigare med de äldre så hade de mer kriminalitet bakom sig. Vi hade internerade också med tidsbestämda straff. De hade rätt att få saken prövad och för dem gällde vissa villkor. Det fanns ett system med så kallade Paragraf 33-permissioner, där vi kunde kalla tillbaka dem om det inte sköttes. Det togs upp i övervakningsnämnden, som tog beslut efter förslag från oss på frivården. Vi visste ju på ett ungefär vad som gällde. Jobbigt med telefonkontakten då allt verkade vara frid och fröjd, men sen hörde de inte av sig. Då fick vi bryta permissionen.

Ett väldigt självständigt arbete. Skyddsassistent hette det då, senare frivårdsinspektör. Satt med kriminalvårdsdirektören ibland och fick förklara varför jag gjort så och så. Inga prövningar alls då. Man pratade med skyddskonsulenterna och det fanns en inspektör, eller så samrådde man med kollegorna. Först senare blev det föredragningar. Det har varit ett väldigt utvecklande arbete. Det var upp till en själv att fylla det med något vettigt. Att förebygga återfall och hålla koll på drogmissbruk, att de kom i arbete och bättra på kontakten med socialtjänsten. Ett socialkurativt arbete! Var ute med, då det var stipulerat med hembesök. Det var bra att veta hur folk hade det hemma om de skötte sig. Fick en nära kontakt med dem. Då fyllde det en funktion, sen har saker och ting förändrats.

³² Se vidare *Marknadsanpassad ersättning åt intagna vid Skogome kriminalvårdsanstalt - en uppföljningsstudie*, Rapport nr 29, Kriminalvårdsstyrelsen 1978.

Var kvar där tills vi slogs ihop med Angered. Vi jobbade kvar och de flyttade upp på våningen ovanför. Det var två olika chefer så det var bara fysiskt i samma lokal. Sen blev det en ny sammanslagning då vi flyttade till Folkungagatan. Då slogs vi ihop med Hisingen.

Förändrades jobbet när ni satt kvar i Gamlestan? Det var en kontinuerlig process hela vägen. Socialbyrån och frivården skulle i de små distrikten samarbeta, men det föll bort sen. Blev mer av ekonomiska skäl med den sammanslagningen, Att spara pengar med stordrift. Minns ingen annan förändring.

Men vi hade fortsättningsvis en handkassa och kunde ge ut "dra åt helvete-tian". Men det blev lite stramare sen. Pengarna skulle räcka, men vi försökte ändå. De kunde vara lite högljudda då. Man kunde inte dela ut kompletterande medel, utan det skulle vara för något långsiktigt om de t ex började göra något på fritiden. Det ställde till krångel, inte minst på de enskilda tjänsterummen. Så det blev en grogrund för dålig säkerhet. Så när handkassan togs bort så försvann de tillfällena. Kan möjligen ha tagits bort runt 1997. Vi hade ändå stödpengar, men la dem på ett annat sätt. Inte till enskilda klienter. Det var mer till aktiviteter tillsammans med klienterna, som t ex matlagningskurser.

Har succesivt blivit mer strukturerat och med större krav på innehållet. Vi jobbade med behandlingsplaner och reviderade dem. Blev mer teamarbete.

Vi anlidade lekmannaövervakare hela tiden, men mer utarbetat för dem som hade skyddstillsyn. Andra mer belastade tog vi själva. Det var viktigt att alla fick en och rent statistiskt försökte vi hålla uppe det. Det var mycket prat om det. Men alla kanske inte ska ha, började vi prata om sen. Då såg vi till att de hade både en lekmannaövervakare och en handläggare. Då kunde vi samarbeta. Det var en bra modell, då lekmannen skulle vara mer den positiva för klienten. Se till att de hade en vettig fritid, medan vi fick ta de tuffa bitarna och ställa krav.

Sen kom totalsammanslagningen till Rosenlund med Kriminalvårdsmyndigheter. Men inte för Hisingen som hörde till Skogome och Lindome, som blev en egen myndighet. Alla myndigheter skulle ha häkte, anstalt och frivård, med en Kriminalvårdschef över allt det. De skulle jobba mer övergripande. Då kom titeln-frivårdsinspektör. Då skulle vi ta ansvar för doms befordran och intensivövervakningen. Det blev en stor förändring för mig. Blev mer ett administrativt jobb. Allt från det att domen föll till det att man effektuerade verkställandet av ett straff. Vi bestämde anstalt och administrerade uppskov upp till 6 månader. Det behandlade jag. Det var ett intressant komplement.

Arbetet har alltid utvecklats sig under hela mitt yrkesliv inom frivården. Både som handläggare och med verksamhet för klienterna. Det var ansvarsfullt med doms befordran. Blev ett helhetsgrepp. När IÖV – intensivövervakning med fotboja – kom var det allmänt först lite negativt. Det var för mycket kontroll över människan, tyckte vi då. Men jag tänkte att jag inte kan vare en "motvalls kärring" och sitta och vara en gnällspik vid sidan om. Så jag hade den första klienten som hade 3 månader. Sen kom också "långtidarna" som fick ha boja sista halvåret. Det var en process hela tiden med nytt. På det sättet har det varit väldigt intressant och utvecklande. Vi hade kontinuerligt en debatt om att det blev mer och mer administrativt. Det tog bort arbetet med klienten. Den debatten lever nog fortfarande.

Sen fylldes det på med nya medarbetare som inte hade rötterna i 70-talet. Vi gamla fick ju hänga med! På gott och ont. Vi var en produkt av vår tid, när vi började. Det fanns en

acceptans i samhället att det var så vi skulle behandla människor. Doms befordran flyttades över till HK - huvudkontoret. Jag jobbade då med bojan för "långtidare" på slutet. Då fick alla söka och fick det bara man fullföljde kraven. De skulle ha bostad och jobb. Utökad frigång hette det. Vi gjorde lämplighetsbedömningar och om bojan inte sköttes åkte de in igen. Kontrollen var tuff.

Det var svårt att göra en förändring för vissa klienter. Vissa rullade på år efter år, och jag kunde inte bränna energi på att det inte gick. Då släppte jag det till någon annan.

Var du nöjd med dina år inom Kriminalvården? Har trivts, inte minst med kollegorna. Utvecklande samarbete. Att det var självständigt redan från början. Jag har varit med hela tiden från den flummiga frivården till den mer strukturerade och tydligare. Intressant i den förändringsprocessen. Det har passat mig ganska bra. Är en rätt flexibel människa. Har fått vara med och "halvchefa" också som inspektör och skyddskonsulent. Var lite trött arbetsmässigt på slutet. Vi var ett gäng som delade på ett friår med en vikarie. Hade komptid också, så jag var ledig i 8 månader. Det var en slags deltidspension och ganska förmånligt det sista året innan pension. Gick på våren, men redan på hösten tänkte att jag kunde ha fortsatt. Men det blev drygt 40 år i svensk kriminalvård. Det fick räcka.

Den så kallade "dra-åt-helvete-tian" som Frivårdshandläggaren kunde dela ut till sina klienter, innan handkassan togs bort på 1990-talet.

Alf Andersson (f. 1950) berättar själv den 27 dec 2022. Tid: 53:36

Alf Andersson. Foto: Privat.

Jag har genomfört ett antal intervjuer med kollegor som jobbat inom frivården, och tänker här prata utifrån samma modell i den här monologen. Har jobbat 49 år inom Kriminalvården med start i frivården, så jag tänker intervjua mig själv.

Började hösten -71 och gjorde då min första praktik från socialhögskolan som jag började på hösten -70. Det var två praktikterminer under utbildningen. Första var på Frivården och det hette då Skyddskonsumenten Göteborgs distrikt för unga. Jag var då 21 år och hade inte haft något sammanhängande arbete före det.

Jag fick också ett första vikariat under praktiken, vilket är skälet att jag blev kvar. Var fascinerad av arbetet som övervakare och skyddsassistent. Man kunde jobba efter eget huvud och med påverkansarbete, men naturligtvis enligt ett regelverk. Det var en 120 klienter per handläggare och det var öppet hus mellan kl 9-12 varje dag. Det var inte mycket tidsbokning, utan de kom när de hade behov. Vårt dragplåster var handkassan för att kunna ge ut ekonomiska bidrag. Som vikare brukade jag snekla i journalen under besöket för att se hur mycket de brukade få. Blev då ett genomsnitt för bidraget. Det var inga problem. Många var påverkade och inte så sällan bråk i väntrummet. Det var inte en säkerhetsinriktad lokal, utan var en lägenhet som succesivt växte i storlek i huset. Mycket dörrar och prång. Slagsmål kunde uppstå i väntrummet och då fick vi sära på dem.

Arbete var fritt och självständigt. Om en klient inte höll kontakt skickade vi brev till dem och de uppmanades att komma. Kom de inte då heller efter två brev gick vi till övervakningsnämnden om ett omhändertagande. Enda grunden var att vi inte fick tag i dem. Tidsåtgången det brukade ta var ungefär en, en och en halv månad innan ett beslut togs. Sen var det att avvakta till dess de blev gripna.

Andra praktiken var hösten -73 på Socialkontoret i Göteborg. Där var det mer administrativt och det var att samordnade verksamheterna för alla kontor i Göteborg som var 9 totalt. Ett av dem var för hemlösa. Jag blev inte särskilt imponerad då det var så styrt. Det fanns ingen delegation på besluten.

Frivården däremot var fritt och självständigt. Vi skulle bevaka besöksfrekvens och hålla oss a jour om hur klienterna utvecklades och ha material för att skriva yttranden. På 70-talet var det väldigt radikala strömningar både i samhället och i frivården. Vi ansåg att det värsta som kunde hända för en klient var att hamna i fängelse. Vi ansåg att var de inte kriminella innan så skulle de bli det i fängelset. Och de som var kriminella skulle bli ännu värre kriminella. Allt gick ut på att hålla dem utanför fängelset!

Jag var klar med utbildningen -74 och sen blev det lumpen ett år. Från -75 har jag jobbat heltid. Samma år så gick jag över till Frivården för äldre klienter dömda till skyddstillsyn. Det fanns då tre distrikt. De andra två var "Äldre villkorligt frigivna" och "Unga upp till 23 år". Det

var fortsatt mycket sociala insatser och med handkassan för att stärka dem. Vi hade också egna lägenheter som klienterna kunde få om de hade kapacitet att klara det. Det var ett slags referensboende och vi möblerade upp med sådant som vi själva släpade dit. Ibland tillsammans med klienterna. Jag målade, tapetserade och förbättrade kök. Det var slitna lägenheter i gamla landshövdingehus och stenhus. Det var lätt att ta över hyreskontrakt. Men det här försvann med storstadsreformen 1977. Vi hade då bra samarbete med både Arbetsförmedlingen och Bostadsförmedlingen. De försåg oss med lägenheter och AF hade särskilda kontaktpersoner som ordnade med många beredskapsarbeten på kommunens marker, som i parker och skogar.

Med storstadreformen -77 blev det en stor satsning på Frivård och då fick jag min först fasta tjänst. Socialdistriktsindelning med syfte att utveckla samarbetet med dem och hamna nära. Fungerade bra som jag upplevde det, då vi hade individuella kontakter med socialsekreterarna. Särskilt de med ansvar för missbruksvården. De med bistånd var det däremot inte så bra. De uppfattade oss som klienternas försvarsadvokater. Vi ansågs som bökiga och besvärliga. Då hamnade jag i Kortelda-Bergsjön, och kontoret var ett fd bostadshotell på sjunde våningen. Där tog vi emot i bostadsrummen. Man kunde prata ostört. Men blev det bråk fanns inga larmknappar. Högljudda stämmor hördes inte ut. Annars var inte arbetet så förändrat. Mindre ärendantal och personlig kontakt var mycket lättare. Det var angeläget med lekmanövervakare. De kunde ha en 5–10 klienter. Var de pensionärer kunde de ha ännu fler. Vissa hade för många. Datainsamlingen var inte lika omfattande och rigorös, så det var svårt att veta hur många de hade.

1978 blev jag pappa och var hemma som pappaledig i ett halvår. I slutet av den blev jag uppringt av chefen för Narkomanvårdsteamet i Göteborg om att jag skulle börja där och bli uppsökare på häktet. Narkomanvårdsteamet startade 1977 och var en socialkurativ verksamhet med sjukvårdsinriktning. De hade en överläkare i psykiatri som var formell chef. En sjuksköterska, en psykolog och två skyddsassistenter. Vi sökte upp missbrukare på häktet för att motivera dem till behandling. Vi hade stor frihet att lägga upp arbetet själva. Var där på häktet varje dag och träffade också de som bad om kontakt under häktningstiden och sen när de påbörjade sina verkställigheter. Vi var också tillgängliga på öppenvården efter anstaltstiden. Det blev ett tapp, men ändå en rännil av de villkorligt frigivna. Vi tog aktiv del i straffet och besökte dem på anstalten. I våra lokaler hade vi en frigivningsgrupp en gång i veckan för dem på Härlanda. Sen utifrån de tankar som sammanföll då, så startade vi i början på 80-talet en avdelning för narkotikamissbrukare på Härlanda. Var aktiv i den gruppen och blev behandlingsassistent på avdelningen mellan 1982–1985.

Sen blev det en karriär som blev mer anstalts- och häktesinriktad. Var bl a Inspektör på Härlanda, personalansvarig på häktet och där också sen biträdande anstaltschef. Och sen blev det regionkontoret. Arbetet på frivården fram till -90 var sig ganska likt sen tidigare. Inte mycket förändringar, utan man arbetade med klienter. Stor frihet. Relationsskapande, En del handläggare var inte så väldigt noga med besöksfrekvensen. Andra var det. Några var snabba att få beslut om klienters omhändertagande. Andra inte. Vi hade lite olika syn på det relationskapande arbetet. De trodde att relationen skulle skadas om man ville omhänderta dem.

2001 kom jag tillbaka till Frivården som chef för narkomanvårdsteamet. Var då också programansvarig också på Frivården. Då hade Frivården i Göteborg slagits ihop och det var inte småskalighet längre. Det blev större slagkraftiga enheter och man skulle också utveckla

samarbetet med anstalt och häkte, så Kriminalvårdschefen, som blev en ny titel, blev chef för den myndighet som också hade anstalten Högsbo och häktet. Då hade det hänt en del saker inom Frivården. Man hade fått Intensivövervakning, samhällstjänst och det innebar att kontrollinslagen hade ökat. Alla var inte lika förtjusta då man ansåg att innehållet var viktigare än att kontrollera skötsamheten. Då väcktes också planerna för programverksamhet. Man skulle fylla övervakningen med ett påverkansinnehåll. Det utvecklades ett antal program. Det var mycket hemmasnickeri till en början, men blev sen mer professionella. Det var gruppverksamhet på dagar och kvällar.

Det blev då också en likriktning om innehåll och det kom direktiv på vad arbetet som Frivårdsinspektör skulle innehålla. Det blev då också ideologiska diskussioner och många tyckte att det var besvärande med de här yttre formerna. Man ville jobba med de mjuka värdena. Det blev en diskussion mellan Stockholm och Göteborg. Stockholm var mer formella med sina villkorligt frigivna. De höll hårt på kontaktfrekvensen, men mindre om vad man skulle göra. Vi ansåg att det var viktigare vad vi gjorde med dem aktivt än kontrollen som var mindre viktig. De här ideologiska diskussionerna gjorde att det blev en uppdelning av vad man intresserade sig för. På Centrum skapades det ett team som jobbade med kontroll, samhällstjänst och intensivövervakning, medan en annan grupp jobbade med övervakningsärenden. Det skapade ett lugn i arbetsgruppen. Det ledde till att man lade grunden för det som kom senare. Det fanns ju medarbetare som arbetat med kontroll i olika former.

I stort kan man säga att det här rullande på inom Frivården, fast mer strukturerad. Det blev mer centralstyrt då huvudkontoret kom ut med riktlinjer och direktiv om kontaktfrekvensen, om innehåll och att föra statistik än att göra något vettigt med övervakningarna. Det blev större struktur och mindre frihet för den enskilda handläggaren. Så rullade det på fram till 2020 då det kom nya regler för villkorligt frigivning - och de nya reglerna var politiskt influerade. Det innebar stora förändringar för Frivården som tidigare hade fått utvecklas i sin egen takt. Nu kom nya direktiv som var påtvingade genom lagar och förordningar. Skillnaden var att tidigare hade man övervakning under prøvotid - villkorligt frigivna kunde förlängas i 1 år. Nu kunde prøvotiden vara under hela den villkorliga frigivningen. Var det åtta år så skulle prøvotiden vara i åtta år. De besluten som tidigare Övervakningsnämnden hade tagit, togs nu över av Frivården. Klienterna ska vara skötsamma, självförsörjande och betala de skadestånd som dömts ut i samband med brottet. Skadestånd hade tidigare varit med i Verkställighetsplanen, men då inte varit prioriterat. Övervakning pågår nu under hela prøvotiden om frivården inte beslutar något annat. Sen har det tillkommit att frivården själva kan föreslå olika föreskrifter under prøvotiden. (Beskriver här föreskrifterna, vilka också finns i Alfs artikel i slutrapporten.) Sanktioner kan sättas in om det inte efterlevs.

Förverkande av den villkorliga frigivningen om man inte sköter sig. Frivården mandat att själva ta beslut har ökat betydligt. Övervakningsnämnden nu en överklagningsinstans. Det här var 2020. 2021 kom ett motsvarande regelsystem för dem dömda till skyddstillsyn. De regeländringarna blev i stort desamma som för de villkorligt frigivna. Då kom också den nya påföljden ungdomsövervakning. Tanken med det var ett mellanting mellan ungdomsvård och fängelse för dem mellan 15–18 år och kan vara mellan 6 mån och ett år. Bakgrunden var att man inte tyckte att socialtjänstens insatser var tillräckligt tydliga, samtidigt som man inte ville sätta dem i fängelse. Det hade tidigare funnits ungdomshandläggare på Frivården och nu fick vi en möjlighet utifrån lagstiftning att samarbeta med socialtjänsten, skola och polis. Sekretessreglerna hade tidigare stoppat det. Nu blev Frivården koordinator för den

samverkan kring klienten. Också här gavs det strikta kontrollregler. Alkohol och drogförbud. Möte 1 g/v Vi kan också besluta om helghemarrest fredag kväll från 18 till måndag 07 när de inte får lämna bostaden. Frivården kan också besluta om förbud att vistas på viss plats. Eller var man ska bo, om skolpeng, fritid, missbruksvård eller annan behandling. Verksamhetsplanen ska följas upp minst var 8:e vecka och vid uppföljning ska särskilt utsedd handläggare på socialtjänsten medverka. (Se vidare artikeln.)

Jag jobbade fram till 2019 och började jobba 1971. När jag slutade var jag 69 år och hade jobbat över i fyra år. Det har varit ett så roligt jobb. Det var frivård i början men sen de senaste 15–20 åren har jag i huvudsak suttit på huvudkontoret med utslussningsåtgärder. Jag upphandlade platser på behandlingshem för klienter som ansågs behöva frigivningsförberedelser på behandling eller i Frivård. Jag har sett hur förutsättningarna på Frivården har förändrats och hur Frivårdsinspektörerna har förändrats. Jag tillhör den gamla stammen av socionomer som vill jobba med behandlingsinterventioner – dvs insatser att motverka återfall i brott och kriminalitet utifrån ett relationsperspektiv. Så när gruppen av frivårdare blivit yngre, så har också synen på hur arbetet ska bedrivas förändrats. Min upplevelse är att socionomer och beteendevetare nu har lättare att arbeta utifrån ett kontrollperspektiv än med behandlingsinsatserna. Det här generationsskiftet har skett hand i hand med nya riktlinjer och direktiv, liksom lagstiftning vilket har anammats av den yngre yrkesgruppen och vi äldre har fasats ut då vi gått i pensionen.

Jag jobbade inte heltid de sista två åren. Att jag jobbat så länge beror på att jag tycker att det varit så roligt och att jag jobbat med klienter som velat förändra sina liv. Är glad att jag inte behövt arbeta med de som idag skjuter varandra i parti och minut. Några har ägnat sig åt gängbrottslighet, men det har inte varit i närheten av hur det är idag. Tack för mig!

Kapitel 4 - Nedtecknade bidrag till "Frivårdens minnen"

Utöver de intervjuer som utförts inom ramen för detta projekt, så har andra bidrag inkommit. Karl-Henrik Ström, hedersmedlem och tidigare ledamot i "Föreningen Fängelsemuseet i Gävle" har skrivit en artikel där han reflekterar över frivårdens historia. Flera bidrag har införts i Kriminalvårdens personaltidning Omkrim, där Barbro Schillander-Lundgren, Janne Malmesjö och Ullabeth Karlsson berättar utifrån sina erfarenheter av frivården.

Några tankar kring den tidiga frivårdens historia – av Karl-Henrik Ström

Människan – lagöverträdelsen – och tillbaka igen

Karl-Henrik Ström. Foto: Privat.

På den tiden när jag ibland föreläste om kriminaliteten och människan brukade jag inledningsvis ställa åhörarna mot väggen med frågan om deras egen kriminalitet. Har du själv - eller någon närstående - begått några lagöverträdelser, dvs brott? Alltså som förövare berörts av kriminalitet in på bara skinnet! Poängen var inte att få ett konkret svar utan att provocerande ställa frågan rätt in i den egna tankevärlden. Den egna insikten, erkännandet, finns så klart där mer eller mindre medvetet men framför allt inte uppe till redovisning i ett offentligt sammanhang. Några mumlade svävande svar brukade höras. Men min poäng var förstås inte att göra en snabbundersökning utan snarare förflytta perspektivet på lagöverträdande lite närmare oss själva som människor och som medmänniskor.

Om vi på allvar skulle vilja ändra våra förhållningssätt till frågor om asocialitet och brott så behöver vi bl. a överväga och förändra vår reflexmässiga förträngning av egna överträdelser. Men det kommer inte att vara lätt. Vi har byggt upp ett kraftfullt skydd mot att behöva se oss själva och våra överträdelser på samma skala som de "kriminellas". Vi gör det för att rädda den egna självbilden och samvetet. Och vi gör det med hjälp av en grov, men uppenbarligen övertygande kategorisering i svart och vitt. Vi gör det genom att låta "kriminalitet" bli något otvetydigt "annat" och främmande än "kriminalitet".

Denna bekväma distinktion ligger väl förankrad i vårt kulturella arv och vi behöver inte göra något särskilt för att ansluta oss till den. Dessutom hajpar vi oss med hjälp av medias svarta krim-rubriker, av våldsporren och "true crime-serierna, snacket på gatan, det kriminalpolitiska slagfältet och gängkriminalitetens besvärjelse. Detta självklart inte sagt för att förringa dagens allvarliga kriminalitet. Men det är viktigt att peka på den typ av mekanismer som vi använder oss av för att polarisera omvärlden. När vi placerar oss själva

oskuldskraftigt och tryggt "på den rätta sidan" anser vi oss fria från samhälleligt och medmänskligt ansvar. Vi fördömer och kräver att samhället ska skapa trygghet och bestraffa de skyldiga. Och vi vill också helst befrias från kravet på oss som medborgare att upprätthålla ett gott och funktionellt samhälle som inte främjar kriminalitet och dit unga och gamla lagöverträdare ska kunna återvända och integreras. Den som har begått brott kommer nämligen att finnas kvar och kommer att förr eller senare behöva återvända och integreras. Något annat har vi inte råd med vare sig etiskt, humanitärt eller ekonomiskt.

Här spetsar jag till för att förtydliga poängen. I dag tycks vi medvetet omedvetna om de krafter vi låter påverka oss och som medverkar till att underhålla den alarmerande bilden av hotet från "de andra" och av samhällets "kriminalisering". Det leder till att vår delvis skenande föreställningsvärld starkt underblåser den upplevda otryggheten och deoreflekterade kraven på ibland närmast symboliska motåtgärder. När det gäller orsaker och samband rör vi oss alla med grova begrepp. Det finns ganska lite oantastlig vetenskap på området. Det brukar framhållas att bristande integrering och tidig marginalisering tillhör några av de viktiga grogrunderna för hela skalan av kriminalitet. Det sägs att vi måste förebygga där, i skolan, i begynnelsen av "karriären". Diagnosen finns, men receptet och engagemanget saknas. Men ett utanförskap förutsätter innanförskap – och det är väl där vi alla övriga befinner oss. Men vi ser inte oss själva som ansvariga medagerande. Ibland är vi snarare motagerande. Vi saknar insikten om att vi – vare sig vi vill eller inte – deltar i samhällsbyggandet som utgör grunden för de förebyggande insatserna. Men hur gör vi? Förstärker vi utstötning eller integrering? Hur ser vår förförståelse och tolerans ut? Det handlar inte om antingen – eller. Inte kort eller lång sikt – utan både och. Det gäller till sist vårt egna ansvar och vår egna delaktighet. Det går helt enkelt inte att sälja ut denna avgörande delaktighet till något pris.

Några tidiga frivårdserfarenheter

Det föreföll nödvändigt att ge denna resonering inledning innan jag kommer in på frivårdens arbete för några decennier sedan. Detta är min kortfattade tillbakablick på den tidiga frivårdens arbetsformer och erfarenheter. Min föreställning är att det finns element i erfarenheterna som alltjämt kan vara relevanta på ett konstruktivt sätt. Texten är tillbakablickande i den meningen att den inte omfattar de senare decenniernas utveckling och förändringsarbete inom kriminalvården/frivården. Det gör det enklare för mig eftersom jag kan begränsa mig till mina egna erfarenheter i den utsträckning som minnet medger.

Jag ska kortfattat redovisa mina egna erfarenheter av att ha arbetat inom svensk frivård från slutet av 1950-talet och under 1960-talet. Frivårdspåföljder i "modern" bemärkelse hade då funnits i Sverige bara ett tiotal år. Eftersom jag handleddes och samarbetade med några av de första frivårdscheferna så kan jag känna av de historiska vingslagen.³³ Mina erfarenheter

³³ Namnförteckning över skyddskonsulenter under 1960-talet som jag minns namnen på: Luleå: Thorsten Göthe, Umeå: Uno Rasmusson, Sundsvall: Arne Bufvers, Falun: Nils Althar-Cederberg, Gävle: Sune Olldèn, Birger Lindroos, Karlstad: Barbro Schillander-Lundgren, Örebro: Olle Gatte, Västerås: Lars Sjöstrand, Stockholm: Börje Nyblom, Sten Lilliehöök, Ragnar Persson, Anna-Lisa Eek, Linnea Nyman, Göteborg: Hugo Svegländ, Stina Svegländ.

från 1960-talet innefattar även nordiska kriminalvårdskontakter under denna period, liksom även längre studievistelser i England och Kalifornien. Som redaktör för Tidskrift för kriminalvård under 1960–70 talen befann jag mig i närheten av den professionella och kriminalpolitiska diskussionen på området. Jag var också verksam inom redaktionen för Socionomförbundets tidskrift och följde den socialpolitiska utvecklingen ur det perspektivet.

Jag kommer också att beröra begreppet ungdomsdomstolar eftersom det enligt min mening är/var särskilt relevant i en diskussion om strategier för tidiga insatser mot brott. Mina erfarenheter av arbete i frivården hänför sig geografiskt till Stockholm, Dalarna, Gävleborg och Västernorrland. Inledningsvis var jag en kortare tid praktikant, därefter frivårdshandläggare och avslutningsvis frivårdschef i Härnösand. Jag ser erfarenheterna från landsortsdistrikten som särskilt intressanta eftersom man just i den miljön tydligare kunde se och värdera en renodling av roller och funktioner i det förebyggande, stödjande och rehabiliterande arbetet. Utanför storstadsområdet fanns dessutom större möjligheter att skaffa sig en överblick över förutsättningar och resurser i lokalsamhället och integrera detta med ett fungerande kontaktnät. Delvis handlar det om skillnader i förutsättningarna för social kontroll i "det lilla samhället" respektive ett storstadsområde.

Ett frivårdsärende (villkorlig dom och skyddstillsyn) inleddes vanligtvis med att domstolen inför ett nytt åtal begärde in en s.k. personundersökning. Syftet med den utredningen var att undersöka och dokumentera den åtalades personliga och sociala omständigheter som underlag för domstolens ställningstagande till lämplig påföljd. Uppdraget gick till frivårdskontoret, som i sin tur kunde välja att för egen del genomföra den eller lägga ut den till externa utredare – vanligtvis socialarbetare. Utredningens kontakter och samtal med den tilltalade, med familjemedlemmar, lärare, arbetsgivare m fl gav förstås också underlag för "handlingsplan" och för val av lekmannaövervakare och ev andra stödpersoner i omgivningen. Det jag beskriver är ingenting annat än ett ordinärt socialt utredningsförfarande från den tiden.

En lekmannaövervakares uppgift var att biträda den professionella frivården att fullgöra både social kontroll och stöd. Frivårdens begränsade personella resurser gav små möjligheter att täcka kontaktbehoven på egen hand - särskilt i glest befolkade områden. Det innebär enligt min mening att lekmannaövervakaren var en av de viktigaste tillgångarna hos den tidiga, frivården. En lämplig person som lekmannaövervakare visade sig inte sällan, vara en lärare, polis, arbetsgivare etc. Detta grundade sig ofta på att det redan fanns personkännedom och en förtroenderelation. Man kan säga att genom denna kader av lekmän kunde en frivårdspåföljd genomföras ute i samhället med relativt enkla medel och med sannolikt mindre negativa avtryck än genom tjänstemannaövervakare.

Övervakaren hade dessutom stor betydelse som opinionsbildare i omgivningen genom att kunna förmedla en balanserad bild av både myndighets- och klientperspektiven. I min föreställningsvärld var en bra lekmannaövervakare en självklar företrädare och därmed opinionsbildare för en nyanserad syn på "vardagskriminaliteten". Därmed var hen också en värdefull ambassadör för detta och för frivårdens roll och insatser. Det kan tyckas vara stora ord, men informella sociala kontakter kan fungera som ett viktigt socialt medium med många funktioner.

Det ser ut att även idag finnas en samstämmig syn på att man bör förebygga kriminalitet med ett så "tidigt" agerande som möjligt – dvs innan avvikarrollen blivit manifest och brotten blivit allt grövre. Den insikten präglar förstås inte dagens samhällskrav på straffskärpnings – även för unga. Det kan därför vara viktigt att peka på att rättssystemet tidigare hade flera inslag som riktade sig mot ungas särskilda omständigheter. I flera mindre tingsrätter ute i landet förekom t ex att man höll särskilda ungdomsting när unga skulle dömas. Till rättegången kallades föräldrar och kanske andra personer ur den sociala omgivningen som en särskild markering av situationens allvar. Jag har själv upplevt ett fåtal sådana ungdomsting vid den lilla (numera sedan länge nedlagda Nedansiljans domsaga) tingsrätten i Rättvik. Domstolens ordförande, häradshövding Ernst Leche, uppträdde då ibland i sin särskilda tjänstedräkt för att poängtera stundens allvar inför den unge och hans föräldrar m fl. Genom att domstolarna tidigare hade många fler mindre och spridda tingsställen uppnåddes närhet och omedelbarhet i hanteringen. Idag kan man tycka att detta låter löjligt föråldrat. Men egentligen inser vi att det inte ligger någonting omodernt i närhet och lokalt tidigt ingripande inför begynnande kriminalitet.

England var tidigt känt för sitt system med ungdomsdomstolar (juvenile courts). Det gav möjligheter till ett än mer direkt och tydligt ingripande. Långa utrednings- och häktningstider undveks. För egen del fick jag ett stipendium av Europarådet 1963 för att under några månader studera de engelska ungdomsdomstolarna och de särskilda institutionerna – borstals – för unga. Jag vill också påminna oss om att vi också i Sverige vid den tiden hade en lagstiftning om ungdomsfängelse och särskilda ungdomsfängelser. Att vi inte längre har det systemet kvar i landet har enligt min mening snarare rättspolitiska än vårdpolitiska grunder.

Frivårdspåföljder är aktuella i första hand som reaktion i början av en brottskarriär – dvs innan den övergått i återkommande allvarlig kriminalitet. Det som vi med säkerhet vet om brottsligheten är att den ökar med ålder fram till de sena tonåren eller tidiga ungdomsåren. Därefter minskar den snabbt och kontinuerligt. Denna ålderskurva är generell och gäller alltså oavsett brottstyp, kön, etnicitet och klass.³⁴

Man kan konstatera att det fanns en tydlig prioritering av unga lagöverträdare hos den tidiga frivården. I storstadsområdena Stockholm (och Göteborg?) fanns särskilda frivårdsdistrikt för unga. (Exempelvis Stockholms Norra unga respektive Södra unga). Det betydde särskilda frivårdsexpeditioner med professionell personal med särskild inriktning mot unga och samarbetet med andra samhällsinstitutioner för unga. En av fördelarna med detta var förstås att unga inte stötte ihop med garvade kriminella i frivårdskontorens väntrum. Erfarenhetsmässigt har det också visat sig finnas bättre beredskap hos olika samhällsinstitutioner för socialt samarbete kring unga personer. Självklart kan man tycka – även om detta med samverkan över olika organs ansvarsområden är ett ökänt konfliktområde sedan decennier. Sociallagstiftningen betonar normaliseringsprincipen (dvs att den som begått brott inte ska särbehandlas) och kräver samverkan mellan myndigheter och ansvarsområden. Men idag motverkas samarbetsförutsättningarna ju mer de olika huvudmännen sparar och skär ner sina respektive verksamheter. Alltså den traditionella konfliktytan som

³⁴ Sven-Åke Lindgren: *Därför är prevention överlägset reaktion*, *Tidskrift för Kriminalvård*, 4/2019 (Professor em i sociologi vid Göteborgs Universitet).

gör samverkan mer eller mindre omöjlig när klassisk marknadskonkurrens råder även inom delar av den offentligt finansierade sektorn.

Diskussion

Min redovisning och mina synpunkter kan i dag te sig ogarderat naiva. Dagens förutsättningar är självklart annorlunda. Även om det är en truism så behöver det sägas att samhällsklimatet är i ständig förändring. I en diskuterande text av det här slaget kan man kosta på sig vissa argument och slutsatser som inte hör hemma i utvärderingarnas finrum. Enligt min mening finns ändå skäl att lyfta tidigare erfarenheter i dagens samhällspolitiska kontext. Men det förutsätter ett visst perspektivskifte när det gäller samhället, oss själva och våra olika roller: som lagöverträdare, som medmänniska, stödjande lekman och som företrädare för samhällets kontroll osv. Frågan ligger förvånansvärt väl i tiden eftersom - överraskande nog - en del av dagens kriminalpolitiska diskussion förs om just det förebyggande perspektivet. Men samtidigt, och motstridigt nog, handlar den kriminalpolitiska huvuddiskussionen om allt strängare straff för allt fler både unga och gamla i fängelse.

När det gäller effekterna av stora delar av de kriminalpolitiska ansatser som prövats så saknas säkerställda resultat. Ett resultat som dock uppenbarligen står sig världen över är att det *inte* finns stöd för att längre och strängare straff minskar brottsligheten. Möjligen fullgör den starkt repressiva reaktionen andra funktioner i samhället. För att begränsa kriminaliteten talar att i stället pröva olika former av alternativa påföljder – däribland frivård – i så fall till överlägset mycket lägre humanitära, sociala och ekonomiska kostnader. Det skulle också kunna bidra till att avdramatisera lagöverträdarens särställning på ett sätt som skulle främja integration och samtidigt skapa gynnsammare förutsättningar för den integration – den återgång till ett liv i samhället som även en lagöverträdare måste ges. Det finns – som vi alla kan inse - ingen annan lösning än att även den som avtjänat sitt straff i frivård eller fängelse kommer *tillbaka till en samhällsroll tillsammans med oss andra*. Det är en krävande tanke, men vi måste uppskatta att den finns och överlever. Det är i ett sådant perspektiv den tidiga frivårdens erfarenheter kan höra hemma. Det förutsätter att erfarenheterna samlas in och hålls tillgängliga för utvecklingen och samhällsdebatten. Men mot detta står som vanligt det filosofiska dilemmat: det går inte att "backa bandet". Samtidigt är historielösheten ofta ett problem väl så stort som kriminaliteten.

Karl-Henrik Ström

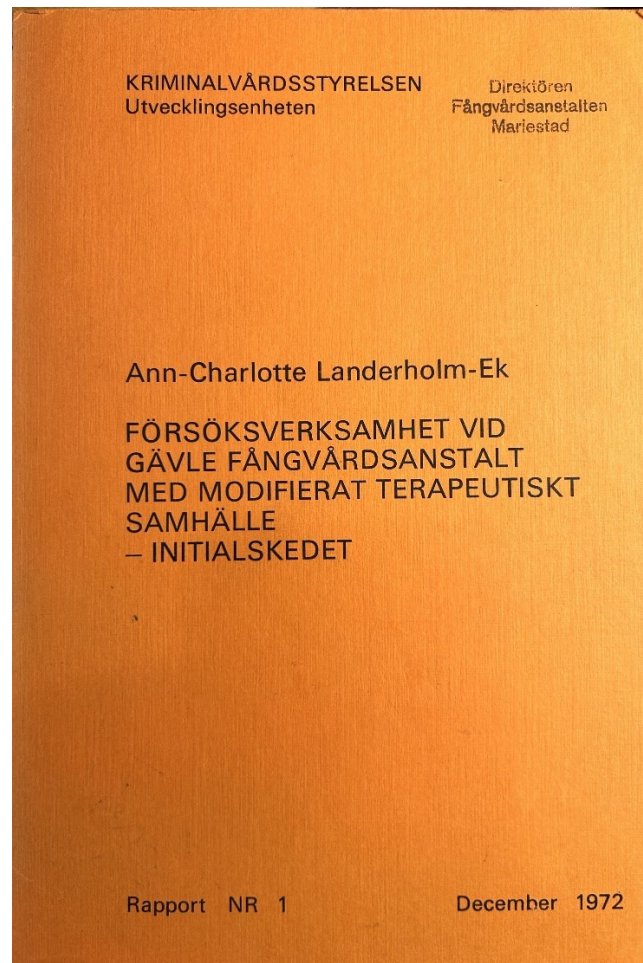
Född 1937 och uppvuxen på Håga, då Kriminalvårdens nyöppnade anstaltssjukhus, där fadern arbetade. Praktiserade på Hall under sin socionomutbildning 1958 och sedan hos Skyddskonsulenten Nils Althar-Cederberg i Falun. Vikariat som skyddsassistent under bland andra Skk Börje Nyblom och Anna-Lisa Eek Stockholm, sen under Skk Barbro Schillander - Lundgren, och Sune Olldén. Blev 1964 handläggare på Interneringsräjongens kansli på Hall hos Gunnar Marnell. Samarbetade med Gunnar Marnell i redaktionen för Tidskrift för Kriminalvård, som han startade 1946. Var redaktör och ansvarig utgivare för Tfk 1969–1979.

Träffar under ett vistelsestipendium i England Norman Bishop, som då var chef för Wakefield Staff College, den engelska kriminalvårdens personalutbildningsplats. Norman Bishop blev sedermera den svenska Kriminalvårdens "utvecklingschef" och deltog aktivt i arbetet kring den kommande försöksverksamhet vid Gävleanstalten

Fick 1970 fast tjänst som Skyddskonsulent i Härnösand, men fick under förberedelserna för flytt dit veta att Justitiedepartementet – trots Kriminalvårdsstyrelsens avstyrkan - bifallit mitt

förslag att starta ett försök med så kallat modifierat terapeutiskt samhälle vid Gävleanstalten.

Försöket pågick 1971 – 1974 och avbröts i samband med Kriminalvårdsreformen som innebar att ny lagstiftning förändrade lokalanstalternas förutsättningar. Återgick då till den vilande tjänsten som byrådirektör vid KVS, men tjänstgör vid Kriminalvårdens regionkansli i Stockholm under chefen Ragnar Atterbom. Arbetar hos Kriminalvårdsstyrelsen i Stockholm och under omlokaliseringen av myndigheten från Stockholm till Norrköping.

Ann-Charlotte Landerholm-Eks rapport om försöksverksamheten på Gävleanstalten.

Under alla dessa år har jag aldrig önskat mig något annat - Ullabeth Karlsson berättar

HEDERVÄRT

45 år i Kriminalvården, i stort sett hela tiden på frivården Göteborg. Här skriver frivårdsinspektör **Ullabeth Karlsson** med egna ord om reflektioner och minnen hon tar med sig efter lång och trogen tjänst.

»Under alla dessa år har jag aldrig önskat mig något annat«

En sommar dag 1976 knackade jag på hos Skyddskonsulenterna för unga på Kungshöjdgatan i Göteborg. Jag kom som praktikant från Socialhögskolan och kom att stanna i Kriminalvården i över fyrtio år. Sista maj upphör min anställning, då har jag fyllt sextioåttå. Känslan är surrealistisk, men stunden kryper närmare.

Aldrig under alla dessa år har jag vaknat en morgon och önskat mig något annat. En period vittnade det om svaga ambitioner om man inte sökt sig vidare, och i samhället fanns nog tanken att det var bra att röra sig och se nytt och annat. Säkert är det så till en del, men samtidigt, det finns en stimulans i att stanna och följa den enorma utveckling som varit. Huruvida allt varit av godo hör inte hemma här att bena ut, men mycket som var längre tillbaka har också varit värdefullt. Att bära historien med sig ger förutsättningar att förstå den tid som råder.

Allt går igen, eller hur? Den som har varit med länge märker att det mesta kommer och går även i kriminalvård. Redan i förordet till Torsten Erikssons klassiska bok från 1967 *Kriminalvård, idéer och experiment* förstår man att arbetet med att motverka fortsatt brottslighet inte är nytt. Författaren berättar att kriminalvårdsvetenskapen "penologi", om konsten att behandla människor så att de upphör att vara brottsliga, växte fram på 1800-talet. Boken skulle nog vara en intressant bredvidläsningsbok i Kriminalvårdens utbildningar även idag.

Det har känts ledsamt med signaler om att vi tidigare arbetade planlöst med klienterna och att det är först nu, när nya metoder och strategier utvecklats, som vi arbetar effektivt. Jag tror att metoderna utvecklats och givit bättre förutsättningar i arbetet. Däremot är det viktigt att medarbetaren fortfarande känner sig ha handlingsutrymme att använda det viktiga arbetsredskap som är den egna personen. Jag såg en fin formulering om betydelsen

Ullabeth Karlsson vid Stora Hamnkaneln i Göteborg.

av vårt arbete: "Målet i vårt arbete är att lära människor att ta tillbaka sina projektioner och ta ansvar för sina handlingar trots att de mår dåligt och är deprimerade" (eller ger uttryck för andra problem, min anm). På något sätt är det vad "Bättre ut" handlar om!

Jag kommer alltid att bära med mig minnena av de tusentals klienter jag mött, alla goda samtal jag haft. Många har en plats i mitt hjärta. Klienter som en enda gång hamnar i rättsmaskineriet, eller klienter som funnits lika länge i kriminalvården som jag själv. För mig har det varit viktigt att tänka att människan inte enbart är sina brott, utan det finns hos alla så mycket annat som är viktigt att tala om. Ofta har jag reflekterat över hur jag själv vill ha det i mötet med myndigheter och sen har jag försökt att ha det som utgångspunkt.

Inom ramen för Livspondus, som genomfördes för en del år sedan, fick många möjlighet att samtala kring arbete, minnen och framtids tankar. Ni som, liksom jag, fick förmånen att delta, minns säkert träffarna med glädje. Alla minnesfragment av situationer som kanske varit svåra och utmanande, eller absurda och dräpliga, är viktiga att bära med efter ett långt arbetsliv.

Ett fantastiskt minne, eller ett pärlband av minnen, är då frivården lussade på anstalter och häkte. Den speciella känslan att klockan sju på morgonen samlas i personalrummet på anstalten Högbo, dra på vita linnen, rätta till kronan på lucian och inleda förmiddagens luciaga med första sången i matsalen. Vi lussade på Högbo, Sagsjön, personalmatsalen på frivården och häkttet Göteborg. Alla avdelningar, alla korridorer, ledsagade av häktespersonal. Under pandemin har vi inte följt traditionen, men så den återupptå luciadagen 2022! Natten efter en sådan vandring är det svårt att stänga av luciasångens ekande i huvudet.

En lika stor del som arbetet som frivårdsinspektör har mina förtroendeuppdrag inneburit. Dels som ordförande för Saco-S region Väst, ända sedan 1980-talet, samt uppdraget som huvudskyddsombud. Det är en ynnest att få ha haft dessa uppdrag under så lång tid och de är en viktig del av min identitet i arbetslivet.

Inför framtiden tror jag att det är viktigt att vi talar om betydelsen av rollen som statstjänsteman, om den värdegrund den vilar på och att återupprätta stoltheten över att vi tillsammans kan bidra till ett bra samhälle. ●

Ullabeth Karlsson svarade på vårt upprop och skriver här i Omkrim nr 2, 2022 om sina minnen från 45 år i Kriminalvårdens tjänst som frivårdsinspektör. "Målet i vårt arbete är att lära människor att ta tillbaka sina projektioner och ta ansvar för sina handlingar trots att de mår dåligt och är deprimerade". På något sätt är det vad "Bättre ut" handlar om!

Frivården väcker vitt skilda minnen – av Katarina Luksepp som pratat med Barbro Schillander-Lundgren

HISTORISKT

Arbetet i Kriminalvården utvecklas hela tiden. Det gäller såväl arbetssätten i frivården som de behandlingsprogram som används. En tillbakablick kan skapa perspektiv på dagens utmaningar – men också ge nya insikter.

KATARINA LUKSEPP TEXT

Frivården väcker vitt skilda minnen

Barbro Schillander-Lundgren, 92, är en pensionerad medarbetare i Kriminalvården. Fram till sin pensionering 1993 ansvarade hon för frivården och dess utveckling på huvudkontoret. Hon reagerar på hur en före detta frivårdsinspektör beskrev sina tidigare erfarenheter av yrket i förra numret av Omkrim:

"När jag började i frivården för 25 år sedan fick jag inte ens prata med klienten om brottet, det ansågs stämplande att prata om kriminalitet. Vi hade en otydlig roll och skulle vara en slags spindel i nätet kring klienten."

– Det fanns flera strukturerade påverkansprogram i frivården för 25 år sedan – och vi pratade visst om brottet, säger Barbro Schillander-Lundgren.

Hon vet inte hur det såg ut på arbetsplatsen som nämns i artikeln, men tycker att beskrivningen mer liknar Kriminalvården under 1960- eller 1970-talet. Under 1980-talet var det självklart för frivårdsinspektören att komma in på brottet i varje nytt ärende.

– Under 1990-talet är det frivårdsinspektören som ansvarar för personutredningen, och personutredningen tar sin

utgångspunkt i brottet. En balans mellan kontroll och stöd har funnits så länge frivården har funnits. Det är inget nytt. Kontrollen betonades mycket starkt redan i kriminalvårdsberedningen år 1972.

En bred flora av program visade Kriminalvården upp på en programmässa på anstalten Hall 1996. Där fanns våldsbrottsrelaterade program som Prideborg, sexualbrottsrelaterade program, och andra brottsrelaterade program såsom Cognitive Skills. Dessutom fanns alkohol- och narkotikarelaterade program, ungdomsprogram, kvinnoprogram och intensivövervakningsprogram. Det var ofta lokalt utvecklade program, med olika stor spridning i myndigheten.

– Mässan med sina drygt 50 utställare lockade kriminalvårdsanställda från hela landet, men även besökare från Danmark, Norge och Finland, berättar Sten-Åke Lövdahl som var en av arrangörerna på Hall.

Han funderar på att uppmärksamma händelsen i Kamratföreningen, eftersom programmässan ägde rum för 25 år sedan.

Barbro Schillander-Lundgren fyller i om Kriminalvårdens program:

– Vi hade program som Brottsbrytet,

Brottsfällan och Rattfålleprogrammet. Det vi inte hade var program för gängbrottslighet, den typen av brott existerade inte i samma omfattning som idag.

Barbro Schillander-Lundgren är liksom Sten-Åke Lövdahl aktiv medlem i Kriminalvårdens kamratförening och hon skriver just nu på ett bidrag till frivårdens historia, på uppdrag av Fängelsemuseet i Gävle. Att hon har artros i skrivanden gör att skrivandet tar sin tid, men sakta och säkert bidrar hon med ytterligare en pusselbit i frivårdens historia.

– Det handlar främst om frivården i Gävle och den enorma utveckling som skedde i frivården under åren 1978–1993.

För den som är intresserad och vill veta mer om frivårdens historia rekommenderar Barbro Schillander-Lundgren boken "50 år med frivården". Den finns att låna på huvudkontorets bibliotek.

Boktips från Barbro Schillander-Lundgren: "50 år med frivården"

Information

"Programmässan på Hall var en mycket spännande konferens. Det var innan evidens när alla tusen blommor blommade. Mycket entusiasm och mindre struktur", konstaterar Per Björkgren som deltog på mässan. Idag är han regionchef i väst.

Mässan på Hall 1996 lockade kriminalvårdsanställda från hela Norden. Här vägleds besökarna av Inga-Lill Fong Karlberg och Lisbeth Holmfeldt, tidigare medarbetare på huvudkontoret.

När det gäller programutvecklingen i Kriminalvården kan man skönja en brytpunkt i början av 2000-talet, då många lokala program övergavs. Kriminalvården anlät då för första gången en vetenskaplig panel för att ackreditera programmen och säkerställa att de håller en hög kvalitet. De program som är evidensbaserade, det vill säga som minskar återfallen i brott, används sedan i hela Kriminalvården. Sedan dess har Kriminalvården tillgång till ett vetenskapligt råd. Att utvärdera de behandlingsprogram som Kriminalvården använder är en ständigt pågående process.

– Jag tror det fanns 495 behandlingsprogram under 1990-talet. Idéer har aldrig saknats, men det gäller att välja linje och prata med varandra så att vi förstår varandra och kan hjälpas åt. Och inte motverka varandra, säger Martin Lardén som ansvarar för Kriminalvårdens behandlingsprogram idag.

Om en metod ska fungera så måste den bygga på beprövad erfarenhet och sunt förnuft, menar Martin Lardén.

– Jag är övertygad om att det fanns

mängder av skickliga frivårdsinspektörer på den tiden och som verkligen vågade konfrontera personerna. Problemet var att det inte fanns någon tydlig linje. Man jobbade mer individuellt. Ingen vägledde om att så här ska vi göra för att komma så långt som möjligt.

Han beskriver ett vanligt fenomen inom psykologin, psykiatrin och behandlingsforskningen: när man kommer med något nytt vill man berätta vad som skiljer från det gamla.

– När man beskriver det gamla kommer de som använde det inte att känna igen sig för fem öre. I realiteten är det bara detaljer som skiljer dem åt, viktiga detaljer ja, men fortfarande detaljer. Vi skapar ibland onödiga motsättningar. ◉

Inbjudan till Hall.

Programmässan på Hall 1996, arrangerades av Sten-Åke Lövdahl, numera ordförande för Kriminalvårdens kamratförening. Artikel i Omkrim nr 4, 2020.

FRIVILLIGA KRAFTER

1968 tog Janne Malmesjö sitt första uppdrag som lekmannaövervakare och har sedan fortsatt. Nu är han 79 år och har minnen till en hel bok.

ELISABET JÖNSSON TEXT & FOTO

– Så många bra människor jag har haft förmånen att träffa under årens lopp, både klienter och personal på frivården i Norrköping.

Första klienten gick under smeknamnet Whiskey-Kalle, och det har blivit många, många klientmöten sedan dess.

– I stort sett alla har varit schyssta. Jag har ibland fått frågan om jag är rädd för dem jag träffar, men nej, inte rädd. Man lär sig istället att vara försiktig och lita till sin magkänsla. Jag har fått många vänner genom övervakningarna och det är en förmån!

Janne Malmesjö har några nyckelord, som han på både allvar och skämt tycker kännetecknar rollen som biträdande övervakare:

1 Väntan. "Att vänta på någon som skulle komma men som inte fanns där just då. Det sägs att väntan är centralt i krig och kärlek – men i övervakning finns det också med."

2 Förklaringar. "I samband med så kallad sen ankomst förekommer många (bort)förklaringar. Bussen kom inte.

Bilen startade inte. Jag fick punktering på cykeln. Eller en av de bästa: Jag hann inte stjäla nån cykel. Mamma väckte mig inte. Jag är i Helsingborg. Jag har glömt tiden. Jag har ingen klocka. Jag har nysst tappat klockan. Var det inte nästa vecka? Jag hjälpte en dam med hunden. Mormor fyller år. Eller farmor eller mamma. Aldrig morfar, farfar eller pappa."

Punktering på cykeln?

3 Kaffe. "Jag har lärt mig mycket om olika kaféer och vad mina övervakningar gillar. Under pandemin har vi fikat ute – med termoskaffe och hembakat. Kallt, bläsigt, trevligt och kanske nödvändigt."

Kaffedags.

4 Vänskap. "I uppdraget ingår stöttning, viss kontroll och träffar. För mig har en viktig del varit att hitta en vänskap med den övervakade. Jag ska vara ett stöd – inte ett hot!"

5 Telefon. "Jag undrar hur många tappade och stulna telefoner jag har hört talas om! Vissa är extrema med antalet innehavda telefoner. När jag började fanns ju inga mobiltelefoner, det gällde att hitta varandra ändå."

Stulen telefon – igen?

6 Ärlighet. "Det gäller att inte 'jiddra'. Vi får inte ljuga eller lova för mycket. Då förstör vi ett uppbyggt förtroende. De övervakade är myndighetsvana, myndighetsnegativa och kanske myndighetsförstödda. De misstänker ofta svart istället för vitt."

"Ja, mycket har hänt och förändrats sedan 1968! Jag kommer att sakna uppdragen, men tror ändå att 54 år som övervakare räcker. Mycket kommer att fortsätta att ändras – kanske till ett ännu tuffare klimat. Men den mänskliga kontakten kommer alltid finnas kvar", avslutar Janne Malmesjö. ◊

Var är han?

Malmesjö som arbetat som lekmannaövervakare ger här sin syn på uppdraget, som han började med redan 1968. I Omkrim nr 4, 2022.

Kapitel 5 – Sammanfattning av frivårdens utveckling

Frivård i nutid och framtid

I arbetet med att dokumentera frivårdens historia har även ingått att orientera sig i dess nutid och vad som kan framskymta om dess framtid. Undertecknad lyssnade den 3 dec 2021 på ett digitalt zoomföredrag arrangerat av Kamratföreningen med Emma Ekstrand, enhetschef för Frivårdens verksamhetsutveckling. På tema *Frivård i förändring* fick vi en gedigen genomgång av de förändringar Frivården fått att arbeta med under de senaste åren.

Samtidigt som det vardagliga frivårdsarbetet rullat på med administration och verkställighet av påföljderna *Skyddstillsyn*, *Samhällstjänst* och *Intensivövervakning* har mycket nytt tillkommit och alla förändringar innebär skärpta förhållningsregler för frivårdens klienter och förändrade arbetsuppgifter för personalen. I triangeln råd, stöd och kontroll har *kontroll* hamnat i basen för att bära upp de övriga två. Förändringarna kom med en ny lag om villkorlig frigivning, som trädde i kraft 2019. Förändringen innebär att den villkorligt frigivne står under övervakning under hela prövotiden och att Frivården själva kan besluta om föreskrifter under övervakningstiden.

Föreskrifterna blev därutöver mer ingripande i form av drogtester för att kontrollera missbruk utan att dessa behöver kopplas till programverksamhet, och beslut om elektronisk övervakning för att begränsa geografiska vistelseområden. I samband med detta instiftades ett nytt beslutsorgan i form av ett beslutssammanträde vars beslut också kan överklagas till Övervakningsnämnden.

Det är fortfarande Övervakningsnämnden som beslutar om omhändertagande och förverkande av dagar. 2020 kom en ny lag för klienter dömda till Skyddstillsyn, som innebär samma regelsystem för frivårdsklienter som för villkorligt frigivna. Frivården kan också besluta att övervakningen ska upphöra innan prövotidens utgång om den är uppenbart obehövlig, och ett lagförslag finns att Frivården själva ska kunna besluta om tillfälligt omhändertagande på kvällar, nätter och helger vilket sedan ska underställas Övervakningsnämnden.

I januari 2021 sjösattes den nya påföljden Ungdomsövervakning. Detta är en påföljd som är tänkt att fylla glappet mellan ungdomsvård/tjänst och sluten ungdomsvård och är avsedd för unga lagöverträdare mellan 15 och 17 år och undantagsvis 18 år eller äldre upp till 21 år. Verkställigheten är 6–12 månader. Det behöver inte finnas något vårdbehov för missbruk eller psykiatrisk vård, och klienten kontrolleras genom elektronisk övervakning. Frivården har inte kontakt med ungdomen innan domen och en verkställighetsplan ska därför upprättas och beslutas inom fyra veckor efter dom. Samverkan med Socialtjänsten är obligatorisk och vid behov kan samverkan också ske med polis och andra myndigheter, vilket innebär en uppluckring av tidigare sekretessregler inom framför allt Socialtjänsten, men också gentemot vårdnadshavare som ska vara delaktiga i framtagandet av verkställighetsplanen. Socialnämnden ska utse en ansvarig handläggare som ska samverka med frivårdsinspektören.

Verkställighetsplanen för ungdomsövervakning innehåller ett antal föreskrifter. Elektronisk övervakning med t ex. hemarrest under helger, förbud att under vissa tider vistas på angiven plats, förbud att under vissa tider lämna en angiven plats (t.ex. skola under dagtid eller hemmet under kvällstid) eller skyldighet att under vissa tider uppehålla sig på en angiven plats (skola, arbete eller annan verksamhet). Alkohol och drogförbud gäller under påföljden, vilket ska kontrolleras av Frivården. Verkställighetsplanen ska följas upp i samverkan med Socialtjänsten var åttonde vecka och eventuell misskötsamhet ska samverkas med polis och åklagare.

Elektronisk fotboja med GPS är framtiden. Foto: [Tidskrift för kriminalvård](#)

2019 hemställde Kriminalvården om en moderniserad lagstiftning gällande IÖV - Intensivövervakning - för att öka antal klienter med fotboja och förbättra genomförandet. Kriminalvården vill kunna använda GPS-boja, ersätta treårsregeln (idag kan man inte ansöka om IÖV om man verkställt en sådan påföljd under de senaste tre åren) med en lämplighetsbedömning och höja taket från sex månader till ett år. Kriminalvården planerar att arbeta med de nya reglerna från och med mars 2022.

Frivårdens nya arbetsuppgifter har ökat antalet klienter (närmar sig 15 000 totalt) vilket lett till ökat personalbehov och för trånga lokaler.³⁵

³⁵ Texten är baserad på en sammanfattning gjord av Alf Andersson, medlem i Kamratföreningen.

Bojan Blues

Thomas Ekborn
Melodi: Oxdragarsång

Jag sitter här i boja
Och tänker lite grann
Jag tänkte ut och skoja
Men tanken den försvann

Refräng:

För bojan den har kommit
Ja, bojan den är här
Och bojan gör mig lycklig
I bojan är jag kär

Jag gjorde några inbrott
Ja, jag var kriminell
Men så blev det ett avbrott
Jag hamnade i cell

Refräng

Sen hamna jag i domstol
Och stod där blek och tyst
Och domarn börja prata
Och jag sa ej nåt knyst

Refräng

Så sade domarn plötsligt
Å jag blev riktigt gla
Vi dömer dig till boja
För hemma ska du va

Refräng

Så nu jag sitter hemma
Mitt hem är min arrest
Mitt hem är utan murar
Och livet är en fest

Refräng

Så detta vill jag säga
Och säga med emfas
Ge alla bovar boja
För så skall bovar tas!

*Thomas Ekborns visa "Bojan Blues".
Publicerad i Kamratföreningens medlemsblad i dec 2021.*

Frivård i förändring – av Alf Andersson

Från råd, stöd och kontroll till kontroll, råd och stöd

Kriminalvårdens frivård har genomgått en stor förändring under de senaste åren. När jag började arbeta som skyddsassistent som det hette på den tiden i början på 1970-talet var råd och stöd viktigare begrepp än kontroll. Vi var lika mycket socialarbetare som övervakare och bistod våra klienter med både boende och ekonomiska bidrag. Ofta fick våra klienter ekonomisk förstärkning vid besöken på vårt kontor och om vi bedömde att de hade förutsättningar att klara ett eget boende och inte kunde lösa detta på egen hand hade vi ett stort antal lägenheter som vi möblerade med begagnade möbler och upplät dessa till våra klienter. Detta gällde i vart fall i Göteborg där jag började min bana inom frivården/Kriminalvården. På skyddskonsulenten för unga som jag arbetade på hade vi en något lägre klientstock med riktmärke 120 klienter/skyddsassistent jämfört med skyddskonsulenten för äldre klienter dömda till Skyddstillsyn som hade 140 klienter/skyddsassistent om jag kommer ihåg rätt. Självklart kunde vi inte klara detta på egen hand, och många klienter hade en lekmanövervakare förordnad. Men de flesta lekmanövervakare hade mellan 5–10 klienter var. En och annan pensionär kunde ha fler. De ekonomiska bidragen hade den fördelen att väntrummet ofta var fullt under besökstiden på förmiddagen och eftermiddagen kunde då ägnas åt att skriva yttranden och göra hembesök vilket genomfördes frekvent, i vart fall hos klienter som inte höll tillräcklig kontakt.

1977 genomfördes en stor förändring. Målsättningen var nu småskalighet och i storstäderna delades frivårdskontoren upp i mindre enheter för att möjliggöra ett utökat samarbete med socialkontoren. Då hade lägenheterna redan försvunnit och en ideologisk diskussion ledde till att de ekonomiska medlen koncentrerades till specifika stödinsatser i stället för handkassar hos frivårdsinspektörerna. En kraftig ökning av personalstyrkan ledde också till att varje handläggare fick ett betydligt mindre antal klienter att hantera och uppdelningen i Göteborg mellan unga, äldre dömda till skyddstillsyn och villkorligt frigivna togs bort. Förutom diskussioner om ökad samverkan mellan frivård och anstalt och en ideologisk diskussion mellan frivården i Göteborg och Stockholm beträffande frågan om hur mycket man borde engagera sig i övervakningen av villkorligt frigivna hände därefter inte så mycket inom frivården. På 90-talet började satsningarna på strukturerad programverksamhet och olika projekt växte fram liksom KRAMI-verksamheten som var ett samverkansprojekt mellan frivården, socialtjänsten och arbetsförmedlingen med syftet att slussa ut kriminalvårdens och socialtjänstens klienter ut i arbetslivet. Under 00-talet började den centrala myndigheten intressera sig för statistik och styrning av frivårdsinspektörernas arbetsuppgifter. Hos många väckte detta en frustration då yrkesrollen som frivårdsinspektör upplevdes som mer och mer administrativt inriktad i förhållande till den tidigare socialkurativa rollen. Fortfarande var dock intresset för råd och stöd viktigare än kontroll och KBT och MI blev centrala begrepp i ambitionen att fylla verkställigheten med ett meningsfullt innehåll. På slutet av 1990-talet och början på 00-talet infördes också den elektroniska övervakningen (fotboja) som ett alternativt genomförande av kortare fängelsestraff som också innehöll mer kontrollerande funktioner än relationsskapande åtgärder. I vart fall i Göteborg ledde detta till att en särskild grupp bildades som arbetade med intensivövervakning och samhällstjänstären. Dessa handläggare arbetade mer med kontrollfrågor medan resten kunde fortsätta att arbeta mer utifrån den psykosociala relationsskapande modellen. 2014–17 implementerades en ny gemensam arbetsmodell för frivården i Sverige. Krimstics är en KBT- och evidensbaserad samtalsmodell som utvecklats i

Kanada och utgår från RBM (Risk, behov, mottaglighet). Denna nya arbets- och samtalsmodell skulle utgöra grunden för alla frivårdsinspektörers arbete med sina klienter vilket skapade en gemensam grund för arbetet över hela landet.

Under de senaste åren har sedan utvecklingen gått alltmer från råd, stöd och kontroll till kontroll med råd och stöd. Det började med en tydligare lagstiftning kring övervakningen av villkorligt frigivna 2020 och följdes upp av ett liknande regelsystem för övervakningen av klienter dömda till skyddstillsyn och i januari 2021 kom lagen om ungdomsövervakning. I alla dessa lagar har frågor kring struktur och kontroll förtydligats. Kontaktfrekvens och åtgärdsstrappa vid misskötsamhet har förtydligats och frivårdens roll har stärkts samtidigt som Övervakningsnämndernas roll minskats och blivit en överklagningsinstans. Föreskrifter behöver inte heller vara behandlingsmotiverade utan kan utgöra en del av straffets kontrollverksamhet.

Nya regler för villkorlig frigivning

Reglerna kring villkorlig frigivning och övervakning under prövotid regleras av Brottsbalken och fängelselagen (2020:610). Förändringarna i dessa lagar genomfördes 2020-07-01 och innebär i korthet:

Prövotiden efter villkorlig frigivning ska pågå under resten av straffet.

Den frigivne ska vara skötsam, efter egen förmåga försörja sig själv och betala skadestånd som dömts ut i samband med brottet.

Övervakningen ska pågå under hela prövotiden om Frivården inte beslutat att den ska upphöra dessförinnan.

Om det behövs för att minska risken för nya brott eller underlätta hens anpassning i samhället får Frivården besluta om särskilda föreskrifter att gälla högst ett år åt gången. Dessa föreskrifter får avse:

- Kontaktfrekvens
- Meddelandeskyldighet om frånvaro från föreskriven sysselsättning
- Deltagande i återfallsförebyggande eller missbruksreglerad programverksamhet
- Missbruksvård, psykiatrisk vård eller annan behandling
- Arbete, utbildning eller annan sysselsättning
- Kontrollerat boende eller andra anvisningar om boende
- Vistelseort
- Skyldighet att lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov för kontroll av drogfrihet.
- Skyldighet att betala av på utdömt skadestånd

För att kontrollera att beslutade föreskrifter följs får frivården besluta om elektronisk övervakning upp till sex månader per gång och frivården får själv besluta om varning vid misskötsamhet.

Övervakningsnämnden har i detta nya system fått rollen som överklagningsinstans av frivårdens beslut samt att efter hemställan från frivården ta ställning till förverkande av den villkorliga frigivningen upp till 90 dagar per gång. Beslut i Övervakningsnämnden kan

överklagas av både klient och frivården. Det är också även fortsättningsvis Övervakningsnämnden som beslutar om tillfälligt omhändertagande.

Nya Regler för Skyddstillsyn

2021-05-21 följde lagstiftningen upp reglerna för skyddstillsyn (2020/21:JuU22) som innebär en anpassning av övervakningen av skyddstillsynsdömda till övervakningen av villkorligt frigivna. Övervakningen ska nu pågå under hela prövotiden om frivården inte beslutar något annat och frivården får nu själva besluta om föreskrifter om kontaktfrekvens, drogkontroller samt anvisningar på vilka platser eller inom vilka områden den dömde ska vistas eller inte får vistas. Frivården kan också besluta om elektronisk övervakning för att kontrollera att beslutade föreskrifter följs. Denna möjlighet fanns sedan tidigare men ribban för ett sådant beslut har sänkts från "särskilt angeläget" till "behövs för kontroll av att föreskrift följs".

Skillnad i övervakning mellan villkorlig frigivning och skyddstillsyn

Annelie Engberg har en mångårig erfarenhet av frivården och är en av sju kriminalvårdsinspektörer på frivården i Göteborg. Hon menar att behov av övervakning fortfarande utgör grunden för både förslag till skyddstillsyn och beslut om övervakning vid villkorlig frigivning. Övervakningen kan fortgå under hela prövotiden respektive resten av det fängelsestraff som är aktuellt och under pågående övervakning skall man för båda kategorierna arbeta med kriminogena faktorer och motverka återfall i brott. En viktig skillnad är att frivården vid dom till skyddstillsyn har skyldighet att pröva om övervakningen ska fortsätta efter ett år vilket innebär ett beslut i ena eller andra riktningen. För villkorligt frigivna fortsätter övervakningen under hela återstående strafftid till dess att beslut fattas att den ska avslutas. Klienten kan dock begära att denna fråga ska prövas och beslutet kan överklagas till Övervakningsnämnden som första instans.

Någon praxis för beslut om övervakningens upphörande beträffande villkorligt frigivna har inte kommit till stånd ännu då lagen endast gällt drygt ett år men i några ärenden har frivården valt att inte besluta att övervakningen ska upphöra. Den längsta övervakningstiden bland dessa ärenden kan maximalt bli ett år och sju månader. Avgörande för frågan om övervakningen ska upphöra är om klienten arbetat aktivt med sina kriminogena faktorer, faktiskt har förändrat sig och att förändringarna bedöms bestå över tid. Vid en positiv utveckling som behöver följas upp ytterligare kan beslut fattas om justering av en förskrift i stället för beslut om att övervakningen ska upphöra. Det kan till exempel vara att successivt lätta på kontaktföreskriften.

Ny påföljd Ungdomsövervakning

Ungdomsövervakning är en helt ny påföljd som trädde i kraft 2021-01-01 (SFS 2020:616) och är tänkt som ett alternativ mellan ungdomsvård/ungdomstjänst och fängelse. Påföljden är i första hand avsedd för unga mellan 15 till 18 år och varar mellan 6 månader och ett år. Verkställigheten ska utformas för att förebygga att den dömde begår nya brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt. Frivården ska upprätta en individuell verkställighetsplan för den dömde och denna ska upprättas i samverkan med den dömde, dennes vårdnadshavare, Socialtjänsten samt andra myndigheter och aktörer som bedöms lämpliga. Frivården ska utse en koordinator som följer klienten under övervakningen och följer upp beslutade

föreskrifter och Socialtjänsten ska utse en särskild handläggare för samverkan. Den dömde har alkohol och drogförbud och föreskrift om att träffa koordinatören två gånger per vecka. Hen ska också vara föremål för elektronisk övervakning och får inte lämna bostaden mellan 18–07 fredag, lördag och söndag (helghemarrest). Frivården kan också besluta om förbud att under vissa tider vistas på en särskilt angiven plats eller inom ett angivet område, förbud att lämna ett visst område eller att under vissa tider befinna sig på en särskilt angiven plats. Verkställighetsplanen får vidare innehålla föreskrifter om

- Boende
- Skolgång eller annan sysselsättning
- Fritid
- Missbruksbehandling
- Annan vård och behandling
- Andra åtgärder som syftar till att förebygga återfall i brott eller annan ogynnsam utveckling

Verkställighetsplanen ska följas upp minst var 8:e vecka och vid uppföljningen ska utsedd ansvarig handläggare på Socialtjänsten samt övriga berörda parter medverka. Frivården kan själv besluta om handräckning av polis för inställelse på Frivården och både polis och Frivården kan besluta att en klient som håller sig undan eller befinner sig på förbjuden plats ska bli tillfälligt omhändertagen och förpassad till bostaden eller annan plats som polis, Frivård eller Socialtjänst bedömer lämplig. Sådant omhändertagande får inte vara längre än 18 timmar.

Sammantaget har frivårdens arbete strukturerats och inriktats mer på kontroll och återfallsförebyggande insatser än relationsinriktade åtgärder.

En frivårdsschefs syn på förändringarna

Lovisa Nygren, som är frivårdsschef i Göteborg, menar att detta förändrade arbetssätt inte inneburit några större problem bland frivårdsinspektörerna. Hon menar att införandet av Krimstics var ett viktigt steg mot en mer tydlig struktur för övervakningen. Genom Krimstics klargjordes både för klient och handläggare vad övervakningen skulle innebära, vad klienten kunde förvänta sig av övervakningsåret och vad handläggaren skulle förvänta sig av klienten. Krimstics innebar också en större enhetlighet i klientarbetet över landet och blev därigenom ett förtydligande av frivårdens roll. Den nya lagstiftningen har byggt vidare i samma riktning och i delar ökat möjligheten att göra individuella bedömningar. Lovisa Nygren tycker att den förändrade lagstiftningen snarare har gjort de juridiska aspekterna av frivårdsarbetet mer påtagliga, än att det inneburit ett ökat fokus på kontroll. Det har ytterligare förtydligat frivårdens uppdrag och roll. Frivården har fått mandat att fatta fler beslut på egen hand utan att behöva vända sig till Övervakningsnämnden. Övervakningsnämnden har i stället i huvudsak blivit en överklagningsinstans. Det nya systemet har också ökat rättssäkerheten och det händer att klienter idag har juridiskt stöd i form av en advokat i dessa ärenden. I arbetsordningen har beslutsnivåerna klargjorts och varning beslutas av lägst kriminalvårdsinspektör. För detta, och för att meddela föreskrifter, har ett Frivårdens beslutssammanträde (FBS) inrättats, där en kriminalvårdsinspektör är ordförande. På Frivården i Göteborg har man FBS två gånger/vecka och om klienten inte inställer sig har Frivården rätt att begära handräckning av polis för inställelse på nästa FBS. Alla beslut om elektronisk övervakning fattas dock fortfarande av frivårdsschefen. ”Det nya systemet gör

vårt juridiska mandat tydligare och min bild är att vi förhåller oss mer aktivt till det än för ett antal år sedan. Förändringen av lagstiftningen sammanfaller också med att vi lokalt jobbar med en utvecklad organiserad brottslighet och gängkriminalitet. När vi blir tydligare med gränssättning mot de klienterna utmanas vi i vår myndighetsutövning och måste stå stabilt i våra bedömningar och beslut.”

Lovisa Nygren menar också att frivårdens nya tydligare roll kan bidra till ett bättre och mer utvecklat samarbete med Socialtjänsten. När vi blir tydliga med vår roll blir vi lättare att samarbeta med. Detta gäller inte bara vid ungdomsövervakning utan andra faktorer har också påverkat denna utveckling. En framgångsfaktor i samverkan är att vi undviker att definiera vad andra ska göra, och fokuserar på att beskriva behov, snarare än vilka insatser andra borde göra. Nu kommer också lagstiftning där kommunerna har fått en tydligare roll i det brottsförebyggande arbetet, och ansvar för att ge insatser till personer som utövar våld i nära relation. Det finns flera angelägna områden för samverkan och ett gemensamt intresse för att samarbeta. I Göteborg har vi kommit en bra bit med regeringsuppdraget att implementera metoden Insluss som ger en grund för ett samarbete mellan alla berörda parter på den ort som klienten ska frigges till. Vi kommer också att vara delaktiga i projektet GVI (Sluta Skjut) när det införs i Göteborg. ”Kontaktytorna och samverkansfrågorna har alltså ökat och sekretessproblematiken löser sig oftast genom samtycke från klienten. Om klienten inte ger detta samtycke påverkar detta naturligtvis frivårdens möjlighet att bistå klienten med samordnade stödinsatser.”

Slutsats

Frivården har blivit tydlig, strukturerad och enhetligt över hela landet. Kraven på kontakt med frivården, på skötsamhet, på vilja att söka arbete och bostad, på att betala av på sina skadestånd och kravet på arbete med sina kriminogena faktorer är tydliga.³⁶ I sitt arbete har frivården fått ett betydligt starkare beslutsmandat att arbeta aktivt med sina klienter och kan nu själva besluta om åtgärder vid misskötsamhet som inte har funnits tidigare. Detta har inneburit snabbare beslutsvägar och en tydlighet gentemot klienterna där man direkt kan förklara och stå för sina beslut. Sammantaget pekar detta på en uppdaterad frivård som är bra rustad att möta dagens samhälle. Lagen om ungdomsövervakning kan ses som ett kvitto på kompetensen i dessa frågor.

Alf Andersson

F.d. skyddsassistent, uppsökare, anstaltsassistent, anstaltsinspektör, häktesinspektör, 1:e byråsekreterare, kriminalvårdsinspektör på frivård och anstalt, frivårdschef, anstaltschef, regional programexpert och senior handläggare på HK med ansvar för köpt vård och behandling.

³⁶ https://sv.wikipedia.org/wiki/Kriminogena_faktorer

Käll-och litteraturförteckning

Amilon, Clas & Edstedt, Eva: *Kriminalvård – insikter och utblickar*, Stockholm 1998.

Schillander Lundgren, Barbro: *Faktorer som påverkat kriminalvårdens utveckling, perspektiv från 60-70-talet*. Tidskrift för kriminalvård, nr 2 2016.

Brändström Hans, Lindberg Gunnar, Nilsson Hasse & Schillander Lundgren Barbro: *50 år med frivården*, Ödeshög 1991.

Foucault, Michel: *Övervakning och straff*, 1987.

Justitiedepartementet: *Frivård i storstad*. Ds Ju 1976:9

Frivårdens arbetsformer och resurser. Ds 1991:10

Om personutredning i brottmål. Ds 1990:88

Kungliga biblioteket: [Digitaliserade svenska dagstidningar](#).

Kriminalvårdsstyrelsen, utvecklingsenheten:

Landerholm-Ek, Ann-Charlotte: *Försöksverksamheten vid Gävle Fångvårdsanstalt med modifierat terapeutiskt samhälle – initialskedet.*, Rapport nr 1, 1972.

Marknadsanpassad ersättning åt intagna vid Skogome kriminalvårdsanstalt - en uppföljningsstudie, Rapport nr 29, 1978.

Lövdahl, Sten-Åke: [Film från Kriminalvårdens kamratförenings 20-årsjubileum](#), Youtube.

Marnell, Gunnar: *En återblick på Svenska skyddsförbundets verksamhet*, Tidskrift för kriminalvård. nr 3 1985.

Nilsson, Hasse: *Skyddskonsulent*, Kriminalvårdsstyrelsen, 1987

Omkrim, Kriminalvårdens personaltidning.

Sellin, Thorsten: *Philadelphia Prisons of the Eighteenth Century*, *Transactions of the American Philosophical Society*, Vol. 43, Nr. 1, 1953

Svensk författningssamling 1942:281 och 1943:732

Svensson, Kerstin: [I stället för fängelse? En studie av vårdande makt, straff och socialt arbete i frivård](#). Lunds universitet, 2001.

Sveriges Fängelsemuseums arkiv: Ö13.1–2 SR Radioinslag

Ö13.3 Kriminalvårdsminnen, intervjuer.

Ö13.6 Kumla – och Österåkersförhandlingarna 1970–1971.

Ö13.7 Frivårdens minnen, intervjuer 2020–2021.

Sveriges Statskalender, 1945, [Projekt Runeberg](#)